EYLÜL 1996 SAYI: 130 200.000 LİRA (KDV dahil)

SANAT ADAM

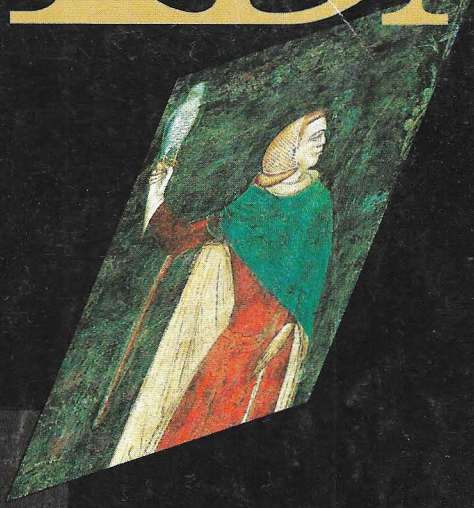

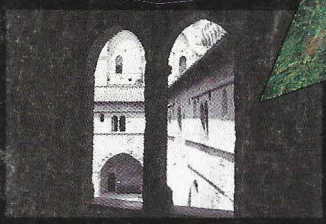

ŞAMPİYON/*Memet Fuat* • KİMİN İÇİN YAZIYORUZ? *Italo Calvino*
• HOŞGÖRÜ MASALLARI/*Orhan Barlas* • PENCEREYİ ZORLAYAN DEFNE/*Uğur Kökden*
• ADALET AĞAOĞLU'NDA KENDİNİ ARAYAN BÜTÜNLÜK DUYGUSU/*Mahmut Temizyürek*

ADAM öykü

Ve ADAM "öykü"yü yayımlıyor.

AdamÖykü'nün altıncı sayısı "Eylül - Ekim" çıktı.

İki ayda bir yayımlanıyor.

AdamÖykü'de, edebiyatımızın deneyimli isimlerinin yanı sıra, genç imzalar da yazıyor.

AdamÖykü'de, eleştiri, inceleme, deneme yazıları ve öykü edebiyatının tarihi üzerine güncel çalışmalar yer alıyor.

AdamÖykü'de, geçmişin büyük öykü ustaları tanıtılıyor. Çok yönlü ve kapsamlı.

AdamÖykü'de konuşmalar, kitap tanıtımları, yeni yayınlar, haberler, araştırmalar, tartışmalar, kısacası "öykü"nün koca dünyası var.

Öykü edebiyatımıza, gerçek bir katkıda bulunmayı amaçlayan **AdamÖykü**'yü bayinizde ve kitapçılarda bulabilirsiniz.

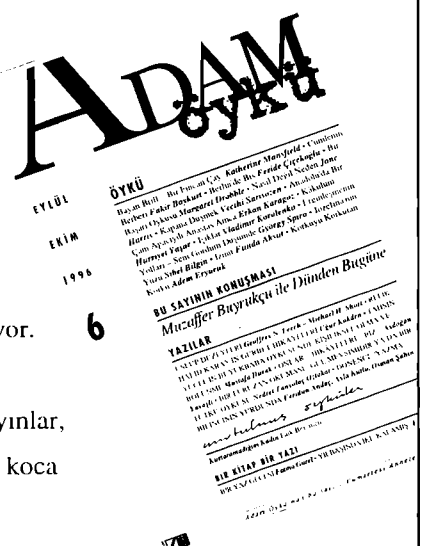

160 sayfa. 1. hamur
500.000 TL

A D A M Ö Y K Ü A L T I N C I S A Y I

Öykü
Katherine Mansfield *Bayan Brill*
Katherine Mansfield *Bir Fincan Çay*
Fakir Baykurt *Cümlenin Berberi*
Feride Çiçekoğlu *Berlin'de Bis*
Margaret Drabble *Bir Başarı Öyküsü*
Jane Harris *Nasıl Değil Neden*
Vecihi Sarısözen *Kapana Düşmek*
Erkan Karagöz *Anadolu'da Bir Çam Ağacıydı*
Anastas Amca
Hürriyet Yaşar *Kâkülüm*
Vladimir Korolenko *Işıklar*
György Spiro *Erginleşmenin Yolları - Seni Gördüm Düşümde*
Sibel Bilgin *Jozefina'nın Yüzü*
Funda Aksüt *İzmit*
Adem Eryürük *Korkuyu Korkutan Korku*

Desenler : Semih Poroy, Necati Abacı

Bu Sayının Konuşması
Muzaffer Bayrıkçı ile Dünden Bugüne
Yazılar
Geoffrey N. Leech - Michael H. Short *Üslûp Düzeyleri*
Uğur Kökden *Refik Halid Karay'ın Gurbet Hikâyeleri*
Mustafa Durak *Tahsin Yücel'in Büyükbaba Öyküsünde Kişisel Olma ve Bölünme*
Nedret Tanyolaç Öztokat *Bir Fürüzan Okuması : Gül Mevsimidir ya da Bir Tutku Öyküsü*
Unutulmuş Öyküler
Faik Bercmen *Kurtaramadığım Kadın*
Bir Kitap Bir Yazı
Bir Yaz Gecesi Fatma Gürel
Yılbaşında İki "Kalamış" Eyüp Şeker

Çeviriler : Yurdanur Salman, Aykut Derman, Kemal Atakay, Şengün Oral, Şenay Kara, Gamze Varım, Banu Aksu.

Adam Yayınları, Küçükparmakkapı Sok. No: 17 Beyoğlu 80060 İstanbul
Tel: (0-212) 293 41 05 (3 hat) Faks: (0-212) 293 41 08

ADAM

değerli kitaplar yayımlar.

aziz nesin

BÖYLE GELMİŞ BÖYLE GİTMEZ • 3

YOKUŞ YUKARI

Aziz Nesin'in "Böyle Gelmiş Böyle Gitmez" adlı anı kitaplarının, uzun süredir beklenen üçüncü kitabı.

Çıktı.

ADAM

Arthur Rimbaud

Seçilmiş Şiirler

Çeviren: İlhan Berk

Modern şiirin en önemli öncülerinden biri olan Arthur Rimbaud (1854-1891) kurulu düzenin din ve ahlak kurallarına şiddetle karşı çıkan, tarih duygusu ve sezgisiyle geleceğin karmaşasını çarpıcı bir dille haber veren bir şair. Benimsenmiş değerlere duyduğu tiksintinin yoğunluğu, kural tanımaz ilişkilerinin yarattığı skandallar ve şiiri on dokuz ya da yirmi yaşında bırakması, daha sonra Arabistan ve Habeşistan'da silah ve esir ticareti yapması onun tam bir efsane kahramanı olmasına yol açmıştır. Burada *Cehennemde Bir Mevsim* ve *Illuminations* kitaplarından İlhan Berk'in seçip çevirdiği şiirler kendini tanımak için belki de herkesten çok çaba harcamış bir şairin şaşırtıcı içtenliğini dile getiren belgeler olarak değerlendirilmelidir.

Çıktı

ADAM

ADAM SANAT

Sayı 130, Eylül 1996
ISSN 1300-154X

Sahibi : Anadolu Yayıncılık A.Ş. adına İnci Asena
Genel Yayın Yönetmeni : Memet Fuat
Sorumlu Yazı İşleri Müdürü : Sevgi Tuncel
Genel Yayın Yönetmeni Yardımcısı : Turgay Fişekçi

ŞAMPİYON	5	Memet Fuat
ANNE	8	Cesare Pavese
KİMİN İÇİN YAZIYORUZ?	12	Italo Calvino
HOŞGÖRÜ MASALLARI	11	Orhan Barlas
PENCEREYİ ZORLAYAN DEFNE	20	Uğur Kökden
ADALET AĞAOĞLU'NDA KENDİNİ ARAYAN...	27	Mahmut Temizyürek
"İKİ DENİZ ARASI SİYAH TOPRAKLAR"DAN	39	Enis Batur
İKİ BİNE DÖRT KALA TÜRKİYE	57	Vakur Kayador
EDEBİYATIN D'Sİ	69	Halûk Cengiz

ŞİİR

Salâh Birsel, 11; Rafael Alberti, 15; Ercüment Uçarı, 18-19; Yeşim Salman, 23; İnci Asena, 25; Enis Batur, 29; Tahir Abacı, 31; Ergin Yıldızoğlu, 33-38; Müslim Çelik, 59; Mehmet Yaşın, 61; Oğuzhan Akay, 63; Sunay Akın, 65; Akgün Akova, 67; Elif, 68; Rıfat İnkaya, 71; küçük İskender, 73; Ali Asker Barut, 75; Hakan Savlı, 77-79.

BU SAYIDAKİ FOTOĞRAFLAR VE KARTPOSTALLAR

Enis Batur : "İki Deniz Arası Siyah Topraklar"dan

KAPAK

Düzenleyen : Lowe Adam Tanıtım Hizmetleri A.Ş. **Fotoğraflar :** Enis Batur'un çektikleri ve topladıklarından

ADAM SANAT Aylık Sanat Dergisi; **Yönetim Yeri ve Yazışma Adresi :** Küçükparmakkapı Sok. No : 17 80060 Beyoğlu-İstanbul; Tel. : (0212) 293 41 05; FAX : (0212) 293 41 08; **Dizgi :** Anadolu Yayıncılık A.Ş.' Dizgi Birimi; **İç Baskısı** : Şefik Matbaası; **Kapak Baskısı :** Ana Basım; **Dağıtım :** BİRYAY A.Ş.; Gönderilen yazılar basılsın, basılmasın geri verilmez. **ABONE KOŞULLARI :** Yıllık (12 sayı) 2.400.000 TL. (*Şiir Yıllığı* ile birlikte 2.650.000 TL.) Altı aylık 1.200.000 TL. Yurtdışı 60 DM; **Abone ve Eski Sayılar İçin Hesap No** : Anadolu Yayıncılık A.Ş. adına 662 720 nolu posta çeki. **İLAN KOŞULLARI :** Kapak içi (siyah-beyaz) 25.000.000 TL; İç tam sayfa (siyah-beyaz) 20.000.000 TL; yarım sayfa 10.000.000 TL; çeyrek sayfa 5.000.000 TL; Fiyatı : 200.000 TL (KDV'li); Kıbrıs 250.000 TL.

DW

ALMANYA'NIN
SESİ RADYOSU

TÜRKÇE EDEBİYAT YARIŞMASI

'RADYOFONİK PİYES'
'ÖYKÜ'

Almanya'nın Sesi Radyosu iki yılda bir düzenlediği 'Uluslararası Edebiyat Yarışması'nı 1996 yılında Türkçe'ye ayırdı.

Her iki dal için birincilik ödülü **5.000.-DM**'dir.

Ayrıca dereceye giren diğer ödül sahiplerine Alman Kültür Kurumu Goethe Enstitüsü çeşitli burslar verecektir.

Ödül töreni 1997 yılı Ekim ayında Frankfurt Kitap Fuarı'nda yapılacaktır.

YARIŞMA KOŞULLARI

- Eserin Türkçe yazılmış olması.
- Daha önce herhangi bir yerde yayınlanmamış olması.
- Her iki eserin de efektler dahil 30 dakikayı (450 satır) aşmaması.
- En son 31 Aralık 1996 tarihine kadar aşağıdaki adrese gönderilmesi gerekmektedir.

Yarışma şartnamesi ve başvuru formları aynı adresten ya da Ankara, İstanbul ve İzmir'deki Alman Kültür Merkezlerinden temin edilebilir.

Yarışma jürisi: Dr. Joachim BURKHARDT, Doğan HIZLAN, Prof. Dr. Klaus KREISER, Aras ÖREN, Yüksel PAZARKAYA,

DÜNYAYI BİZDEN DİNLEYİN DW

Yayın saatleri ve frekanslarımız:

09.00 - 09.50 KD 19, 22, 25, 31 m. ve Eutelsat II F1, ASTRA 1A uydulan
20.00 - 20.50 KD 22, 25, 31 m. ve OD 1170 kHz. ve EUTELSAT II F1 uydusu

DEUTSCHE WELLE Türkische Redaktion
D-50588 Köln - Almanya
Tel: 0049-221-389 46 61 Fax: 0049-221-389 46 11

SALÂH BİRSEL

YANLIŞ PARMAK

GÜNLÜK : 1992

Kimileri gönüllerini dünya sevgisinden kurtarmaya, bir köşede kuru başlarıyla yaşamaya bakarlar.
Bunlar, çokluk, daha körpe yaşlarda, pilleri bitmiş kişilerdir.
Denizlere, ormanlara, dağlara, ırmaklara, çiçeklere, hayvanlara, gülmeşeker insanlara başlarını döndürüp bakmazlar. Onlara "Hudey, hudey dostlar, hudey" diye seslenmek istemezler.
Oysa, doğanın kütüğünü eşelemekte, sevgi odaklarının haritasını çıkarmakta büyük bilim, büyük mutluluk vardır.

– Salâh Birsel

Çıktı

ADAM

ŞAMPİYON

Memet Fuat

Bu insanlığın başına dert olan sözcük birçok dilde kullanılıyor, ama Türkçeye herhalde Fransızcadan gelmiştir.

Açalım bakalım Tahsin Saraç'ın *Büyük Fransızca-Türkçe Sözlük*'ünü :

champion,ne *ad.* **1.** (Eskiden) Bir dava uğrunda dövüşen kimse. **2.** Spor yarışçısı. **3.** Yarış birincisi, böke, şampiyon. **4.** *mec.* Sözcü, savunucu. **5.** *s. ve ad. tkz.* Eşsiz, üstüne yok.

Demek ki Türkçeye üçüncü anlamıyla girip yerleşmiş. Oradaki karşılıklar arasında, görüyorsunuz, "şampiyon" da var.

Fransızca bilen yazarlarımız zaman zaman öbür anlamlarıyla da kullanırlar bu sözcüğü. Örnekse Fethi Naci bir tartışmamızda bana "Hoşgörü Şampiyonu" demişti : Hoşgörü sözcüsü ya da savunucusu. Ama üçüncü anlamın yaygınlığı yüzünden Türkçede bu kullanım bir takılmaya dönüşüyordu.

Araya "Böke" diye bir sözcük girmiş. O nereden çıktı, onu bir araştıralım.

Türkçe Sözlük'te :

böke *a. DD* Bir spor yarışında birinci gelen, birinci, şampiyon.

"*DD*" Derleme Dergisi'nden demek. Anlaşılan masa başında uzmanlarca uydurulmamış, halkın uydurduğu bir sözcük.

Derleme Sözlüğü'nde :

böke (I) Büyüyememiş kavun (Niğde'nin Aksaray ilçesi).

böke (II) [büke (III)] Güçlü, elebaşı, pehlivan yapılı (Urfa'nın Birecik; Maraş'ın Elbistan; Hatay'ın Antakya, İskenderun, Reyhanlı, Amik Ovası ilçelerinde, Yayladağı ilçesinin Hisarcık köyünde; Adana'nın Saimbeyli ilçesinin Boynuyoğun köyünde, Dörtyol ilçesinin Büyükçaylı köyünde *böke* olarak, Gaziantep'in Kilis ilçesinde ise hem *böke,* hem *büke* olarak kullanılıyor).

Elimdeki *Tarama Sözlüğü* otuz bir yıl önce basılmış, bu illerle ilçelerin bağlantıları seçimlerde mutlaka değişmiştir ya, önemli değil...

Demek ki bir yerlerde yaşayan insanlarımız "güçlü, elebaşı, pehlivan yapılı" kimselere "böke" ya da "büke" diyorlar. Türk Dil Kurumu'nun sözlükçüleri de bu sözcüğü, "Bir spor yarışında birinci gelen, birinci, şampiyon" anlamına kullanmayı uygun görmüşler.

Ama bir değiştirme söz konusu. "Güçlü, elebaşı, pehlivan yapılı" olmak başka, "şampiyon" olmak başka.

Kültürümüze "şampiyonluk" kavramı girince ona bir karşılık bulmak gerekmiş, yakın anlamlı "böke"yi seçmişler...

Halkımızın birinci gelenler için ayrı bir sözcük üretmemiş olması ilginç...

En güçlü olana "baş" deniyor. Başpehlivan. Alttaki birincilikler önemli değil. İleriye hazırlık onlar. Her şeyin başı, padişahı olacaksın : En güçlüsü... Cep herkülü filan, yok öyle saçmalıklar...

Bugün "böke"yi "şampiyon"un yerine yerleştirmek ise olanaksız...

Tuttukları takım oyun alanına çıkarken izleyicilerin "Böke!.. Böke!.." diye bağıracaklarını düşünebiliyor musunuz!.. "Şam-pi-yon" üç heceli... Nasıl uyacak? "Bö-ke-ke!.." mi diyecekler? Ya da uzatacaklar : "Bö-ö-ke!.."

Bir de şöyle bağırılıyor :

"Bu sene sensin şampiyon!"

Araya, değil "böke"yi sokmak, "sene"yi "yıl" bile yapamazsınız. Her şeyin bir uyumu var...

Çoğunluğun gücü yatıyor "şampiyon" sözcüğünün arkasında. Kimse yerinden kıpırdatamaz onu... İyisi mi suyuna gitmeli...

"Ben sana mecburum..."

Ne yapıyor acaba şu anda Attilâ İlhan?

Can Yücel iskele kahvesinde Boğaz'a karşı oturuyordur.

Gene bir yerde bir şeyler yazmış, gene görüp okuyamadım, gene biri getirir, okurum.

Fethi Naci cumadadır.

"Hayata beraber başladığımız dostlar..."

Yollarımız ayrılmasına ayrılmaz da, bu hızla çirkefe bulanan dünyanın birbirinden yetenekli vurdumduymazlık şampiyonları arasında, "gittikçe artıyor yalnızlığımız"...

Evet, kimse yerinden kıpırdatamaz "şampiyon"u...

Mademki suyuna gidilecek, bir de İngilizcesine bakalım, *Webster's Collegiate Dictionary* neler diyor, çevirmeye çalışalım :

champion *ad.* [Latince *Campus* alan (savaş alanı), Geç Latincede *campio* olmuş, oradan Eski Fransızcaya, Eski Fransızcadan da İngilizceye geçmiş.] **1.** Dövüşçü; kavgacı; özellikle bir başkası ya da bir dava adına hareket eden ya da konuşan kişi; savunucu. **2.** Bir yarışmada birincilik ödülünü ya da derecesini alan ya da kazanan kişi ya da şey.

Belki de o eski çağlardaki savaşlarda boylar karşılıklı durup yiğitlerini teke tek dövüştürdüklerinde ortaya çıkan "güçlü" kişilerdi şampiyonlar.

Her neyse, şimdi spor yarışmalarında birinci olanlara "şampiyon" deniyor. "Birinci", "kazanan" gibi sözcükler doyurmuyor, heyecanlandırmıyor

kimseyi. İlle "şampiyon" denecek.

Bu işin cıcığını çıkaran, bilindiği gibi, futbol oldu...

Bugün şampiyonluk özlemi bir ruh sayrılığına dönüşmüş durumda. Son derece bulaşıcı, bunalım anlarında, düşünme yeteneğini bütünüyle yok eden, kitleleri çılgına çeviren bir sayrılık...

Bu sayrılığa sporculardan çok izleyiciler yakalanıyor...

Sporcunun en bilinçsizi, yaptığı işin en ayrımında olmayanı bile, spor olayının içindedir, bir amaca ulaşmak için savaşmanın ne kadar tatlı, ne kadar doyurucu bir şey olduğunu yaşayarak bilir. Başarsa da, başaramasa da, o savaşım sürecinden geçerken spordan alınabilecek tadı bütün yönleriyle alır. Sevinçleri, kaygıları, üzüntüleriyle...

"Şampiyonluk" denen şeyin, bir amaç olmaktan öte, hiçbir anlamı yoktur. Ulaşıldığı anda her şey biter. Kırk gün kırk gece kutlama da yapsanız, o başka bir tat, eğlencenin tadıdır. Armağanlara, primlere boğulsanız, o işinizin gereğidir, kazancınızdır.

Şampiyonluk yolunda verilen savaşımın tadına, şampiyon olunduktan sonraki gevşemenin içinde yaklaşmak bile olanaksızdır.

Sporcular, spor adamları, hele şampiyonluk kazananlar, ya da belirlediği başka bir amaca erişenler çok iyi bilirler bunu.

Ama izleyiciler bilmez, onun için de şampiyonluk özlemi sayrılığına çok kolay yakalanırlar.

Bir futbol takımı için, uluslararası kupalara katılacak takımların arasına girmek, hatta küme düşme çizgisinin üstüne kalmak da bir amaç olabilir.

Sporun mutluluğu bir amaca ulaşmak için verilen savaşım sürecinde gizlidir. Bu amacın şampiyonluk olması elbette daha doyurucuysa da, tek seçenek değildir. Çok güçlü bir takımın oyuncuları güçsüz takımlardan kurulu bir ligde şampiyon olurlarken, oynadıkları maçlardan hiç tat almayabilirler. Bakarsınız o ligin tadını küme düşmeme savaşımı veren takımların futbolcuları çıkarır.

Atlanta Olimpiyat Oyunları'nda sporun mutlulukları da, üzüntüleri de her zaman olduğu gibi, bütün güzelliğiyle yaşandı.

Bu arada Brezilya ile Nijerya yıllarca unutulmayacak bir futbol maçı oynadılar. Finale çıkacak takımı belirleyecek bir maçın 4-3 bittiğini söylemek bile ne büyük bir spor olayı yaşandığını anlatmaya yeter.

Her maçtan sonra olduğu gibi, yenenlerin sevinmesi, yenilenlerin üzülmesi de doğaldı...

Ama inanılmaz şey!...

Brezilya'da futbol izleyicileri Nijerya Elçiliği'ni yakmaya kalktılar... Yangının elçiliği sarması zorlukla önlendi...

Neden?

Çünkü Brezilya şampiyonluğun en büyük adayıydı...

Ama Brezilya futbolda her zaman şampiyonluğun en büyük adayı...

Brezilya futbolunun güzelliği burada; her zaman şampiyonluğun en büyük adaylarından biri olmasında...

Şampiyon olmasında değil...

Bu kez yenildi... Çok güzel bir maç oynadı... 3-1 öndeydi... Finale iyice yaklaşmıştı... Ama olmadı...

Grup maçlarında 1-0 yendikleri bir takım, 3-1 yenikken bir penaltı kaçırdığı halde bozulmayan, yılmayan, maça sonuna kadar asılan bir takım, 81. dakikada attığı bir golün coşkusuyla 89. dakikada da bir gol atarak, maçı uzatmaya götürdü, ilk uzatma devresinin 13. dakikasında attığı altın golle de 4-3 öne geçti.

Ne yapmalıydı Nijeryalılar?

Yenmek için savaşım vermemeli miydiler?

"Şampiyonluğun en büyük adayına ayıp olmasın, oynayalım, ama yenmeyelim..." diye mi düşünmeliydiler?

Peki, elçilikteki insanlara neden öfkelenilmişti?

Nijerya ne kadar güzel futbol oynayan bir takım olduğunu final maçında Arjantin'i yenerken de gösterdi. Başlar başlamaz 1-0 yenik, 1-1 yapıyor, yanlış bir penaltı kararıyla 2-1 yenik, bırakmıyor maçı, tersine büsbütün hızlanıyor, 2-2, uzatmaya gidilecek diye düşünülürken üçüncü golü atıyor...

Olağanüstü güzel bir sevinç gösterisi... Dans ederek...

Aslında, şampiyon olmanın değil, şampiyonluk için sonuna kadar savaşmanın tadı bu vücutlardan taşan...

Şampiyon olamayan takımın da, aynı tadı aldığı, aynı tadı alacak güzellikte oynadığı kesin. Onlar da şampiyonluk için sonuna kadar savaşmanın tadını çıkardılar. Ama mutsuz görünüyorlar. Çünkü bir ruh sayrılığına dönüşen şampiyonluk özleminin kara bulutları çöktü üstlerine...

Evet, bugün dünyanın her yanında şampiyonluk özlemi bir ruh sayrılığına dönüşmüş durumda. Son derece bulaşıcı, bunalım anlarında, düşünme yeteneğini bütünüyle yok eden, kitleleri çılgına çeviren bir sayrılık...

İnsanları en değerli yönlerinden, akıldan, sağduyudan uzaklaştıran, toplumsal ilişkileri zedeleyen bu sayrılığın, dünyanın dört bir yanında, çeşitli nedenlerle sürekli kışkırtıldığı da bir gerçek.

"Önemli olan kazanmak değil katılmaktır!" diyenlere artık kimse aldırmıyor.

Bize gelince, "Şampiyon" sözcüğüne dilinde karşılık bulunmayan bir kültürün ucunda yetişmiş olsak da, ister istemez, dünyadaki eğilimlerin etki alanındayız. Dışardan esen rüzgârların getirdiği sözcükleri kolayca baş tacı ediyoruz.

Evlerimiz, sokaklarımız, gazetelerimiz, radyolarımız, televizyonlarımız "şampiyon"larla dolu. Değil katılmış olmayı, altın dışındaki madalyaları bile küçümsüyoruz. "Gümüşte kaldı," derken sesimiz buruk çıkıyor...

Bir spor felsefesi bulunmayan kişilerin yönetimindeki kitle iletişim araçlarını dolduran, kışkırtıcı çekişmelere açık spor yayınları bu sayrılığın yayılmasını hızlandırıyor. Başoyuncuları da başarılı olmayı şampiyon olmak sanan, büyüklük delisi kulüp başkanları...

Her şeyi paraya dönüştüren, parayla ölçen anamalcılığın dünya sporunu içine çektiği gösteri anlayışı, en yeteneklilerin izlenmesini öylesine doyurucu bir duruma getiriyor ki, sporlar katılınan, içinde yer alınan olaylar olmaktan çıkıp dışardan bakılan, izlenen olaylara dönüşüyor...

Dilerim şampiyon olmazsınız..❑

Cesare Pavese

LEUKO'YLA DİYALOGLAR'DAN

Anne

[Meleagros'un hayatı, annesi Althaia onu doğurduğunda ateşten aldığı bir kor parçasına bağlıydı. Meleagros yaban domuzunun postundan payını isteyen dayısını öldürdüğünde, bir öfke ânında koru yeniden ateşe fırlatıp oğlunun kül olmasına yol açan buyurgan bir anne.]

(*Meleagros ile Hermes konuşurlar*).

MELEAGROS Bir kor gibi yandım, Hermes.

HERMES Ama çok acı çekmemişsindir.

MELEAGROS Ceza daha kötüydü, önceki tutku.

HERMES Şimdi dinle, Meleagros. Sen öldün. Alev, yanma, geçmişte kalan şeyler. Sen o ateşten kopan dumandan daha azsın. Neredeyse hiçliksin. Rahatla. Ve senin için bir hiçliktir dünyaya ait şeyler, sabah, akşam, yurtlar. Şimdi çevrene bak.

MELEAGROS Hiçbir şey görmüyorum. Umurumda da değil. Hâlâ bir kor parçasıyım... Dünyanın yurtları hakkında ne dedin? Ah Hermes, sen ki bir tanrısın, elbette dünya güzel, değişik ve hep hoştur senin için. Senin kendi gözlerin var, Hermes. Ama ben Meleagros yalnızca bir avcıydım ve avcıların oğluydum, yurdumun ormanlarından hiç çıkmadım, bir ocağın yanı başında sürdürdüm yaşamımı ve doğduğumda, yazgım çoktan annemin çaldığı kor parçasına hapsolmuştu. Birkaç arkadaş, vahşi hayvanlar ve annem dışında kimseyi tanımadım.

HERMES Sen insanın, herhangi bir insanın, başka bir şey tanıdığını mı sanıyorsun?

MELEAGROS Bilmiyorum. Ama dağların ve ırmakların ötesindeki özgür yaşamlardan söz edildiğini duydum, deniz yolculuklarından, takımadalardan, canavarlar ve tanrılarla karşılaşmalardan. Benden de daha güçlü, daha genç insanlardan, tuhaf yazgılarla yazgılanmış.

HERMES Hepsinin bir annesi vardı, Meleagros. Ve üstesinden gelmeleri gereken işleri. Ve bir ölüm onları bekliyordu, birisinin tutkusu yüzünden. Hiçbiri kendisinin efendisi olmadı, hiçbiri başka bir şey bilmedi.

MELEAGROS Bir anne... kimse benimkini bilmiyor. Kimse, kendi yaşamının onun elinde olmasının ve yandığını hissetmenin ne anlama geldiğini ve ateşe dikilen o bakışları bilmiyor. Niçin, doğduğum gün, o kor parçasını alevden koparıp aldı da, bırakmadı kül olayım? Ve büyümem, Meleagros olmam gerekiyordu, ağlamam, oynamam, avlanmam, kışı görmem, mevsimleri görmem, insan olmam – ama öteki şeyi bilerek, yüreğimde o yükü taşıyarak, onun yüzünde gün be gün yazgımı kollayarak. Ceza bu işte. Bir düşman hiç kalır bunun yanında.

HERMES Tuhaf varlıklarsınız, siz ölümlüler. Bildiğiniz şeye şaşıyorsunuz. Bir düşmanın öneminin olmadığı bariz bir şey. Herkesin bir annesinin olması gibi. Öyleyse, yaşamının onun elinde olduğunu bilmek neden kabul edilemez olsun?

MELEAGROS Biz avcıların, Hermes, bir anlaşması vardır. Dağa çıktığımızda birbirimize yardım ederiz – her birimizin yaşamı ötekinin avucundadır,

ama yoldaşımıza ihanet etmeyiz.

HERMES Ah aptal, olsa olsa yoldaşına ihanet eder insan... Ama konu bu değil. Sizin yaşamınız hep kordadır ve anneleriniz sizi ateşten koparıp almıştır ve siz yarı yanmış yaşarsınız. Ve sonunuzu getiren tutku, hâlâ annenin tutkusudur. Onun etiyle kanından başka nesiniz ki?

MELEAGROS Hermes, onun gözlerini görmüş olmak gerekir. Onları çocukluktan görmüş olmak gerekir, tanıdık olduklarını bilmek ve günlerce, yıllarca, her adımına ve hareketine dikili durduklarını hissetmek ve yaşlandıklarını, öldüklerini bilmek ve acı çekmek, onların yükünü hissedip, onları incitmekten korkmak. İşte o zaman, o gözlerin koru görerek ateşe dikilmelerini kabul etmek olanaksız olur.

HERMES Bunu da biliyor ve şaşıyor musun, Meleagros? Ama yaşlanmaları ve ölmeleri, bu arada senin bir insan olduğun ve onları incittiğini bilerek başka yerde canlılarını ve gerçeklerini aradığın anlamına gelir. Ve bu gözleri bulursan eğer – her zaman bulursun, Meleagros – onları taşıyan, annedir yeniden. O zaman sen artık karşında kimin olduğunu bilmezsin ve neredeyse memnunsundur, ama şurası kesin ki onlar – yaşlı kadın ve genç olanları – bilirler. Ve hiç kimse, kendisini doğuştan ateşle belirleyen yazgısından kaçamaz.

MELEAGROS Bir başkası benim yazgımı yaşadı mı, Hermes?

HERMES Herkes, Meleagros, herkes. Herkes bir ölümü bekler, bir başkasının tutkusu yüzünden. Herkesin etinde ve kanında annesi gürler. Birçoklarının korkak olduğu doğru, senden daha korkak.

MELEAGROS Ben korkak değildim, Hermes.

HERMES Bir gölgeyle konuşur gibi konuşuyorum seninle, bir ölümlüyle konuşur gibi değil. İnsan bilmediği sürece cesurdur.

MELEAGROS Korkak değilim, çevreme baktığımda. Çok şey biliyorum şimdi. Ama onun da – genç kadının – o gözleri bildiğine inanmıyorum.

HERMES Bilmiyordu onları. O gözler *idi*.

MELEAGROS Ah Atalante, soruyorum kendime, sen de anne olup, ateşe bakabilecek misin diye.

HERMES Bak bakalım, yaban domuzunu öldürdüğünüz akşam söylediği sözleri anımsıyor musun?

MELEAGROS O akşam. Anlaşma akşamı. Unutmuyorum o akşamı, Hermes. Atalante, vahşi hayvanın karda kaçıp gitmesine izin verdiğim için çok öfkelenmişti. Baltasıyla bir darbe savurdu bana ve beni omuzumdan vurdu. Ben darbenin omuzuma belli belirsiz değdiğini hissettim, ama ondan daha öfkeli bağırdım ona : "Eve dön. Kadınlarla geri dön, Atalante. Burası kızların kaprislerine göre bir yer değil". Ve akşam, yaban domuzu öldürüldüğünde, Atalante av arkadaşlarımızın ortasında benimle yürüyüp, karda yalnız başına aradığı baltayı bana verdi. O akşam anlaşma yaptık, ava gittiğimizde, birimizde silah varken öteki silahsız olacak diye, öfkeye kapılmaması için.

HERMES Peki, ne dedi sana Atalante?

MELEAGROS Unutmadım söylediklerini, Hermes. "Ey, Althaia'nın oğlu", dedi, "yaban domuzunun postu karıkoca yatağımız üzerinde duracak. Senin kanının bedeli gibi olacak – ve benimkinin". Ve gülümsedi, bu yolla kendini affettirmek için.

HERMES Hiçbir ölümlü, Meleagros, kendi annesini genç bir kız olarak düşünemez. Ama bu şeyleri söyleyen kişinin ateşe bakmaya gücü olmayacak mıdır sence? Yaşlı Althaia da seni bir kan bedeli için öldürdü.

MELEAGROS Hermes, bütün bunlar benim yazgım. Ama günleri kimsenin avucunun içinde olmaksızın doya doya yaşayan ölümlüler de olmuştur...

Salâh Birsel

VİPVİPNAME

Bulutlar çokluk
Denizden koşar vip vip
Yukarda gezinirken onlar
Ben aşağıda ölemem

Akşam üstleri de
Dudaklarını boyarlar
Ya çatarlar kaşlarını
Ya zifir kesilirler

Ekşidir benim yaşamım
Tuturuktur yassı doruktur
Elinde eski günler
Her bulut vipviptir kapımda

Evetlik gösteririm tüm yağmurlara
Bulutlarla elele tutuşmuşsa
Bulutlar bir vipvipname
Yağmurların yanağında

HERMES Sen hiç tanıyor musun böyle ölümlüleri, Meleagros? Ancak tanrılar böyle olabilir. Bazı korkaklar gizlenmeyi başarmıştır, ancak onlar da anne kanı taşırlar ve er geç nefret, tutku, öfke yalnız yüreklerinde alev alır. Yaşamlarının şu ya da bu akşamında onlar da yandıklarını hissetmişlerdir. Hepiniz – doğrudur – bundan ölmediniz. Hepiniz, bildiğinizde, bir ölüler yaşamı sürdürürsünüz. İnan bana, Meleagros, sen talihliydin.

MELEAGROS Ama çocuklarımı bile görememek... neredeyse yatağımı bilememek...

HERMES Talihliydin. Çocukların doğmayacaklar. Yatağın terk edilmiş. Dostların ava gidiyorlar, sen dünyada yokken gittikleri gibi. Sen bir gölgesin ve bir hiçlik.

MELEAGROS Peki ya Atalante?

HERMES Ev boş, gece olup, avdan geç döndüğünüzde olduğu gibi. Seni öç almaya iten Atalante ölmedi. İki kadın tek söz etmeksizin birlikte yaşıyorlar, annenin kardeşinin katledildiği ve senin küle döndüğün ocağa bakıyorlar. Belki birbirlerinden nefret bile etmiyorlar. Fazlasıyla tanıyorlar birbirlerini. Erkek olmaksızın, kadınlar bir hiçtir.

MELEAGROS Ama öyleyse niçin öldürdüler bizi?

HERMES Sizi niçin yaptıklarını sor, Meleagros.

Çeviren : Kemal Atakay

KİMİN İÇİN YAZIYORUZ? (VARSAYIMSAL KİTAP RAFI)

Italo Calvino

Bir roman kimin için yazılır? Bir şiir kimin için yazılır? Bazı başka romanları, bazı başka şiirleri okumuş kişiler için. Bir kitap, başka kitapların yanına koyulabilsin diye, varsayımsal bir kitap rafına girsin ve bu rafa girdiğinde bir biçimde onu değiştirsin, başka kitapları yerlerinden uzaklaştırsın ya da onları ikinci sıraya itsin, bazı başka kitapların öne çıkmasını sağlasın diye yazılır.

"Satmayı bilen" kitapçı ne yapar? Şöyle der : "Bu kitabı okudunuz mu? Pekâlâ, öyleyse bunu da almalısınız". Yazarın, görünmeyen okura karşı jesti – imgelemsel ve bilinçdışı – bundan farklı değildir. Aradaki fark şudur : Yazar yalnızca okurun tatminini amaçlayamaz (kaldı ki, iyi bir kitapçı da, her zaman bunun biraz ötesine bakmalıdır); yazar, henüz var olmayan bir okuru ya da günümüz okurundaki bir değişikliği de öngörmelidir. Bu, her zaman gerçekleşmeyen bir şeydir : Bütün çağlarda ve toplumlarda, belirli bir estetik kanon, dünyayı belirli bir yorumlama tarzı, belirli bir ahlaksal ve toplumsal değerler yelpazesi belirlendiğinde, edebiyat varlığını birbirini izleyen onaylar, sınırlı güne uyarlamalar ve derinleştirmelerle sürdürebilir. Ancak bizi edebiyatın bir başka olanağı ilgilendiriyor : Değerler yelpazesini ve belirlenmiş anlamlar kodunu tartışmaya açmak.

Kendisini konumlandırmak istediği ideal kitap rafı (yan yana koymaya alışmadığımız ve yan yana getirilmeleri elektrik çarpmalarına, kısa devrelere yol açabilecek kitapların bulunduğu bir raf) henüz ne kadar olasılık dışıysa, yazarın işi o kadar önemlidir. Bu yüzden, verdiğim ilk yanıt daha şimdiden bir düzeltmeyi gerektiriyor : Bir yazınsal durum, yalnızca roman okuru olmayan kişiler için de romanlar yazıldığında, yalnızca edebiyat kitaplarından oluşmayan bir kitap rafı düşünülerek edebiyat yapıtı yazıldığında ilginç hale gelmeye başlar.

İtalya'da yaşadığımız deneyime dayanarak birkaç örnek verelim : 1945-1950 yıllarında romanların temel olarak siyasal ya da tarihsel-siyasal nitelikli bir kitap rafına girmeleri, asal olarak siyasal kültürle ve çağdaş tarihle ilgilenen bir okura yönelmesi isteniyor, hatta bu okurun yazınsal "gereksinimlerini" (ya da eksikliklerini) karşılamak acil bir sorun olarak görünüyordu. Bu şekilde ortaya konduğunda, işlemin başarısızlığa uğramaması olanaksızdı : Siyasal kültür verili bir şey değildi; edebiyatın kendi değerlerini (bunlar da – birkaç örnek dışında – belirlenmiş, "klasik" değerler olarak görülüyordu)

onun değerleri yanına koymak ya da onun değerleriyle uyumlu hale getirmek zorunda olduğu bir şey değil, oluşturulması gereken bir şeydi; hatta siyasal kültür, sürekli olarak kurulmayı, kültürün kalanının bir bütün olarak gerçekleştirdikleriyle karşılaştırılarak (ve onlarla birlikte sorgulanarak) tartışmaya açılmayı gerektiren bir şeydir.

1950 ile 1960 arasındaki on yıllık dönemde, aynı varsayımsal okurun kitap rafında, iki dünya savaşı arasında Avrupa yazınsal dekadanlığı sorunsalıyla İtalyan tarihselciliğinin "ahlaksal ve sivil" anlamı birleştirilmeye çalışıldı. Bu işlem o yıllardaki ortalama İtalyan okurunun durumuna (entelektüelin çekingen burjuvalaşması, burjuvanın çekingen sorunsallaştırılması) bir hayli uygun düşüyordu, ancak daha başlangıçta, daha geniş bir düzeyde zamana aykırıydı, yalnızca değişik egemenliklerin ve karantinaların İtalyan kültürüne atfettiği sınırlı çerçeve için geçerliydi. Kısacası, ortalama İtalyan entelektüelinin kitaplığı, daha sonraki genişlemeler hesaba katılsa bile, artık dünyada ve aynı zamanda İtalyanlar arasında olanlar hakkında hemen hiçbir şeyi anlamaya yaramıyordu. Söz konusu kitaplığın çökmesi kaçınılmazdı.

Bu, 1960'lı yıllarda oldu. Öğrenimini son on beş yılda yapanların yararlanma olanağı bulduğu bilgi, nicelik olarak savaş öncesi, savaş dönemi ve savaş sonrası İtalya'sında olabileceğinden kat kat fazladır; artık hareket noktasını, bir geleneğe bağlanma değil, açık sorunlar oluşturmaktadır; artık değerlendirme çerçevesi, gereğince sınanmış bir sistemle uyumluluk değil, sorunun dünya ölçeğindeki durumudur. (Bizim daha iyi olduğumuzu kanıtlamaya çalışan argümanlar, haklı olduklarında bile, öylesine yararsız ki, söylediklerinin aksini kanıtlamaya yarıyorlar).

Edebiyatta, yazar şimdi, yazınsal olguyu temel öğelerine ve güdülenmelerine ayrıştırabilen disiplinlerin, çözümleme ve ayrıştırma disiplinlerinin (dilbilim, enformasyon kuramı, analitik felsefe, sosyoloji, antropoloji, psikanalizin yeni bir kullanımı, Marksizmin yeni bir kullanımı) ilk sırayı tuttuğu bir kitap rafını göz önünde bulunduruyor. Eğilimimiz, çok sayıda uzmanlığın yer aldığı bu kitaplığa bir edebiyat rafı eklemekten çok, edebiyatın bu kitaplığa yerleştirilip yerleştirilemeyeceğini sorgulamak yönünde : Günümüzde edebiyat her şeyden önce kendini yadsıyarak yaşıyor. İşte bu yüzden, başlangıçta sorduğumuz sorunun yanıtı şu hale geliyor : Sonunda artık roman okumaması gerektiğini anlamış bir okur için romanlar yazacağız.

Birçoklarının söylediklerinin tersine, bu konumun zayıflığı, onu yönlendiren edebiyat dışı etkilerden değil; aksine, yeni yazarların öngördüğü edebiyat dışı kitaplığın hâlâ çok kısıtlı ve sektörel olmasından kaynaklanıyor. Edebiyat karşıtlığı, günümüzün kültürel gereksinimlerine yanıt veremeyecek kadar edebiyata özgü bir tutkudur. Kitaplarımız için öngörmemiz gereken okurun epistemolojik, semantik, metodolojik-pratik gereksinimleri – simgesel süreçlere ilişkin örnekler gibi, mantıksal modellerin oluşturulması gibi – olacak; okur yazınsal düzeyde de bunlarla sürekli olarak karşılaşmak isteyecektir. (Aynı zamanda – belki de öncelikle – siyasal okurdan söz ediyorum).

Bu noktaya vardıktan sonra, artık *Rinascita* dergisinin sorusunun özünü oluşturan iki sorundan kaçınmam olanaksız. İlki : Giderek daha aydın bir okur öngörmek, kültürel eşitsizlikler sorununu çözmekten kaçınmak olmuyor mu? Bugün bu sorun ilerlemiş kapitalist ülkelerde olduğu kadar, eski sömürge ve yarı sömürge ülkeleriyle sosyalist ülkelerde de kaygı verici bir biçimde karşımızda duruyor : Kültürel eşitsizlikler, kaynağını aldıkları sınıfsal eşitsizlikleri sürdürme riskini taşıyorlar. Şimdi bütün dünyada eğitimin ve eğitimden hemen sonra siyasetin karşısında bulduğu düğüm noktası budur.

Edebiyatın verebileceği destek ancak dolaylı bir destektir : Sözgelimi, edebiyat her tür pederşahi çözümü kesinlikle yadsımalıdır. Yazardan daha az kültürlü bir okur öngörüp, ona karşı pedagojik, açımlayıcı, güven verici bir tutum takındığımızda, bu farklılığı onaylamaktan başka bir şey yapmış olmayız; durumu geçici çözümlerle ("halkçı" edebiyat gibi) hafifletmeye yönelik her girişim, ileriye değil geriye atılmış bir adımdır. Edebiyat okul değildir; edebiyat daha kültürlü, *yazardan daha kültürlü* bir okur kitlesi öngörmek zorundadır; bu okur kitlesinin var olup olmaması önemli değildir. Yazar, kendisinden daha çok şey bilen bir okura seslenir, kendisinden daha çok şey bilen bir "ben" yaratır, ondan da daha fazla bilen birisine seslenebilmek için. Edebiyat yükseğe oynamak, düzeyin yükselmesini hedeflemek, bahsi yükseltmek, zorunlu olarak ağırlaşan durumun mantığını izlemek zorundadır : çözümü bulmak, bir bütün olarak topluma düşer. Hiç kuşkusuz, yazarın da bir parçasını oluşturduğu, bunun getirdiği bütün yükümlülükleri – kendi çalışmasının iç mantığına aykırı olan yükümlülükler de dahil olmak üzere – taşıdığı toplumdan söz ediyoruz. Elbette, edebiyat bu yolu izlerken, karşılaşacağı risklerin bilincinde olmalıdır, şu riskin de : Devrim, eşitlikçi bir başlangıç platformu yaratmak için edebiyatı (felsefeyi, salt bilimi, vb. de) dışta bırakacaktır –bu, yanılsamacı ve yıkıcı derecede kendine zarar veren bir çözümdür; ancak, daha iyi ve aynı oranda basit bir çözüm bulunana dek, kendine özgü bir mantığı olan, bu yüzden de yüzyılımızda sık sık beliren, gelecek yüzyıllarda da sık sık belirecek olan bir çözümdür.

Yalın olarak dile getirmek gerekirse, ikinci soru şudur : Dünyada bir bölünme olduğuna göre (sermaye alanı ile proletarya alanı, emperyalizm alanı ile devrim alanı), yazar kimin için yazmaktadır? Yanıt : Her iki alan için de. Her kitap – yalnızca edebiyat kitapları değil, belirli bir kesime "seslenen" kitaplar da – alıcılar tarafından ve düşmanlar tarafından okunur. Düşmanların bu okumadan alıcılara oranla daha çok şey öğrenmediğini kimse öne süremez. Doğruyu söylemek gerekirse bu, *Kapital*'den gerilla savaşı kitapçıklarına kadar, devrime ilişkin temel bilgilerin içerildiği kitaplar için de geçerli olabilir. Edebiyata gelince, burjuvazinin "devrimci" bir edebiyat yapıtını kısa sürede nasıl temellük ettiği ve nötrleştirdiği, solcu İtalyan yazarlarının son yıllarda birçok kez tartıştığı ve çürütülmesi güç kötümser sonuçlara vardığı bir konudur. Bu argüman bir başka biçimde koyularak ileri götürülebilir. İlk olarak, edebiyatın, siyasal ağırlığının ne denli mütevazı olduğunu teslim etmesi gerekmektedir : Savaşım, genel strateji ve taktik yöntemleri ile güç ilişkileri temelinde belirlenir; bu tabloda kitap, özellikle edebiyat kitabı bir kum tanesidir. Önemli bir yapıtın (bilimsel ya da yazınsal) sürüp giden genel savaşım üzerinde yaratabileceği etki, onu daha yüksek bir bilinç düzeyine taşımak, savaşımın bilgi, öngörü, imgelem, yoğunlaşma, vb. araçlarını artırmaktır. Yeni düzey, devrime daha büyük yarar sağlayabileceği gibi gericiliğe de sağlayabilir; her şey, devrimin bu düzeyde nasıl hareket ettiğine, ötekilerin nasıl hareket etmek isteyip, edebildiklerine bağlıdır. Bu, olsa olsa asgari oranda yapıtı yazanın niyetine bağlıdır; bir gericinin kitabı (bilimsel buluş) devrimin bir adım ileri gitmesinde belirleyici olabilir; ancak bunun tersi de olabilir. Siyasal açıdan devrimci olan, yapıtın kendisinden çok, onun nasıl kullanıldığıdır; kendini siyasal açıdan devrimci olarak ortaya koymak isteyen yapıt bile, ancak kullanım süreci içinde, çoğunlukla gecikmeli ve dolaylı etkileriyle bu niteliği kazanır. Şu halde, savaşımla ilintili olarak yapıt hakkında verilecek yargının belirleyici öğesi, yapıtın konumlandığı düzeydir, bilince attırdığı ileri adımdır : Buna kar-

Rafael Alberti

İSPANYOL'DAN YANKİ ASKERİNE

İşin ne burada, çiğneye çiğneye
yapış yapış cikletini, maymun yanki, yuta yuta
it diliyle bulantılı coca-cola'nı?
Söyle, ne arıyorsun
İspanyol toprağında?
Denizim ne zaman senin
denizin oldu, söyle, ne zaman, ne zaman
korunaklı limanlarım, de bana, senin limanların oldu?
Ne zaman gördün düşünde, söyle, aydınlık göklerimin senin olduğunu?
Ne zaman senin oldu koyaklarım, tepelerim ve ırmaklarım?
Hangi haritadan öğrendin bütün bunların
Benim değil de senin olduğunu?

Yetmez mi madenlerin sana,
yetmez mi fabrikaların, bankaların, milyonların?
Ee, öyleyse, işin ne toprağından bunca uzakta,
toprağıma top tüfek saçmak mı?
Nerdesin? Bilmez misin ki
sessizlik ateştir burada
ve binlerce göz gözlüyor her dakka
seni kör etmek için?
Güveniyorsun kendine ha? Güvenme derim.
Ayartıcı mutlu elin cüzdanının üzerinde.
Bütün bir halk soluğunu tutmuş bekliyor, oysa sırıtıyorsun sen,
Şimdiden bir kor püskürüyor öfkesinden, kükreye kükreye!

Çeviren : Teoman Aktürel

şın, bir alana ya da ötekine ait olma, güdüler ya da niyet, genetik ya da duygusal bir ilgi alanı oluşturabilecek (özellikle yazar açısından), ancak savaşın gidişi üzerinde çok az etkisi olabilecek öğelerdir. Yapıtta açık ya da örtük bir "yönelim" hemen her zaman görülebilir; kendisini savaşımın içinde duyan yazar da doğal olarak kendi savaşım arkadaşlarına seslenme eğilimindedir; ancak yazar en başta yapıtın konumlandığı genel bağlamı göz önünde bulundurmak zorundadır, cephe hattının (en kesin olarak dikildiğine inandığımız bayrakları bile sürekli olarak değiştiren, sürekli devinim halindeki bir cephe) kendi yapıtının da içinden geçtiğinin bilincinde olmalıdır. Güvenli topraklar yoktur; yapıtın kendisi bir savaş alanıdır ve öyle olmalıdır. ❑

İtalyancadan Çeviren : Kemal Atakay

HOŞGÖRÜ MASALLARI

Orhan Barlas

Hoşgörü sözü, kim bilir kaç yüzyıldır, dillerden düşmez. Bizde, birçok benzeri gibi, yeni yetme çağında sayılabilir. Bir iki ay içinde, ülkenin en saygın yayınlarından birinde (Cumhuriyet'te) sorun oldu; tartışmaları, yazılanları okumadım; beğenip saydığınız birinin özel işlerine burnunuzu sokmaya kalkışmak gibi olacaktı... Hoşgörü sözü de, özgürlük, demokrasi, barış benzeri içi boşaltılmış, İngiliz anahtarı, tornavida gibi bir nesnedir... "Her eve lazım", zorba-demokrat, işkence yapan-işkence gören, para yiyen-para yediren, ikiyüzlü, yalancı-dürüst, açık sözlü... Gerektiği zaman kullanır, sonra yerli yerine koyar... Bir oranda hoşgörü de böyledir, ama bir niteliği daha var : Bu kutunun içine yanlış nesne konulmuştur.

Bu konuda, gene "Adam Sanat"ta yazdım. Bu yol şaşırtan saçmalığı anlatmak için birkaç söz geveledim... Özeti şu : Değişik düşünceye ya da inanca "hoşgörü" gösterilir... Aktöre'ye uymayan davranışlara, yalancılığa, ikiyüzlülüğe, özel çıkar güdenlere, işkence yapıp baskı uygulayanlara, insanlık suçu işleyenlere "hoşgörü gösterilemez"... onlara – ve benzerlerine – karşı yer alışın adı başkadır.

Yazıya başlarken sözlüğe, ansiklopediye göz attım, onlardan bir iki alıntı yapacağım. Yalnız ilkin şunu belirtmem gerek : Hoşgörü sorunu (kavramı) uzun, çileli bir serüvendir, hem bu boyutlara sığmaz, hem de benim boyumu aşar... Doğrusu saçmalık ya da çocuk kandırmaya dönüşen "güncel hoşgörü" uygulaması da ayrıca üç beş kitap yazmaya değer.

Çok yakın geçmişte hoşgörü yerine "müsamaha" denirdi, samahat'tan geliyormuş, samahat da el açıklığı, cömertlik demek (Mustafa Nihat Özön)... "Tolérance" Latince'den gelme imiş, anlamı şöyle özetlenebilir : Bizim düşüncelerimize karşı olan düşüncelere, bize aykırı gelen duygulara, sabırla, hoşgörü ile dayanabilme edimi... İşin biraz daha derinlerine gitmeye kalkışırsanız "tolérance"ın tanımı tersinden ele alınıyor... Bir başka anlatımla "tolérance"ı anlayabilmek için, öncelikle "intolérance"ı bilmemiz gerektiği ortaya çıkıyor... (Bilirsiniz, bu adla önemli bir de film var.) Sayfalar boyu "hoşgörüsüzlük" (bir de inanç özgürlüğü) anlatılıyor... Çünkü bu öykü çok uzun – ve acıklı – bir öykü... Ama Memet Fuat'ın "düşünceye saygı" adını verdiği alanda değil, özellikle "inanç özgürlüğü" alanında sert, acıklı, aman-bilmez bir serüven... Şimdi şöyle iki kaba çizgili ayrım daha yapabiliriz : Düşünce

Özgürlüğü (saygı ya da hoşgörü) ağırlıklı olarak felsefe, bilim ve sanat bağlamında işler. Yayı, zembereği çok değişiktir...

Burda anımsadım : Birinin "yalnız düşüncesi ortak olanlar tartışabilir" diye bir sözü vardır... Bu görüş yarı yarıya doğrudur... Bir bakıma "seçkinler arasında", karşılıklı alışverişe yatkın bir edim gerektirir... Halk çoğunluğu da bunlarla pek ilgilenmez... Oysa sorun "inanç" oldu mu yığınlar büyük sarsıntılarla ordan oraya savrulur... Bir yazar, "Dinsel özgürlük daha çok bir hukuk, bir adalet sorunu olmuştur..." diyor. Bir başkası, "Kiliselerin hoşgörüsü olamaz," diyor, "çünkü yayılma, çoğalma güçlerini yitirmek istemezler..." Burda "kilise" ne demek belli... Hıristiyan cemaatları, mezhep, tarikatları anlamına geliyor... Bunca bilgiçlik satma yeter, gelelim bizde genel geçer "hoşgörü" kavramına...

Önümüze sürülmek, bizlere yutturulmak istenen "hoşgörü"nün düşünce ile de, gerçek anlamda "inanç ile de" uzak yakın hiçbir ilgisi yoktur... Aktöreye aykırı işlerdir, yani ahlaksızlıktır, yalan dolandır, yiyicilik, yolsuzluktur, iki yüzlülük, baskı, işkencedir, iki paralık çıkar için şunun bunun çığırtkanlığı, yanaşmalığıdır... Bunlar hoşgörülmez, bunlara katlanılır, bunlara göz yumulur, bunlar görmezden gelinir, sonunda da bağışlanır... Zaten bizde öteden beri yapılagelen de budur... 1950'lerde "devri sabık yaratmak" deyimi vardı, bu deyimi Meşrutiyet'ten almışlar.:. 1980'nin "ulu-beyleri" ülkenin en göz alıcı yerlerine "konaklamış"lar... İki üç yıl öncenin baskı ve işkence ustaları yabancı ülkelerde servetler yığmış politikacının kolunda Meclis'e girmişler... Bunlarla türevleri her Tanrının günü televizyonda boy gösterip bize akıl satıp yol gösterirler... Başkalarını bilmem, ben bunları hoşgörmem, korkumdan, yorgunluktan ya da umutsuzluktan bunlara katlanırım... Bir yandan tıka basa cebini doldurup bir yandan güçlü akıntılara uygun düşünceler üretip, öğütler dağıttıklarını da bilirim... Bir de sırılsıklam bilgisizleri, sersemleri hoşgörmek var, ama bu ayrı bir konudur, daha eğlencelidir.

Birinin ağzından, kaleminden sık-sık "barış, insan, sevgi", sonra da "hoşgörü" sözünü duymaya, görmeye başlarsam, ilkin gözümü dört açıp onu anlamaya çalışıyorum, sonra da uzak durmanın yollarını aramaya başlıyorum... Şu ortamda bu bile kolay mı sanıyorsunuz? ❑

NİYAZİ BERKES

Atatürk ve Devrimler
Teokrasi ve Laiklik
Felsefe ve Toplumbilim Yazıları

ADAM YAYINLARI

Ercüment Uçarı

HÜZÜN

ne hüzün arthur hailey
cennet adasındaki evinde
pasifik okyanusunda bulunan
günde iki sayfasını yapıyor romanlarının
net vergisiz kırk bin dolar mı
günlük kazancının armoni mızıkaları
havada şiir var
kokluyor musun
bol midyeli yıl düştü kozmoslara
turnaların kazuratı çöktü
başımıza ince bir yağmurun ki
inci dokunmuş kaşları
tüylerini siliyorken
yerelmalarının silecekleri
sabah ikindileri ıkınıyor
otobüs kadastrolarını pırıltılı
size değiniyor ellerimden
soluğunu dokunup matem
yerlere magnezyum okulları
üflüyorken ceketlerini etiketlere
doğumumlu memur sicil notlarında
ipek çorapların kaçıyor ey kız
sert marmaralı şarabını hüzünlenip
orkinos ağlarının pırlantasızlığındaki
çarpık granit gözeneklerinde
kar ne çok telli ince yağıyor
kır saçlarının bileklerine mi
sarı siyah teğetleniyor geometri
fes başlıklarında resim
çirkin duvarların üstündeki dipte
alçaktan uçuşuyor şiir
görünmez altın oluklarımda
sırçalıyor şakaklarımı
ela damlayan göl başlarını
yırtık mağaraların taş güverteleri
soluksuz etkiyor ağzımın alınlarını
tersyüz boğma rakı adanalı
mağmanın çökük midesinde
kara benleri çılgın patırtıların
akdeniz firensiz memeli
şen vücudumu gülörene imgelerken
yufka kuşbazlıkların cesetleri
içimde çiçek sesleri üzüntüleniyor

gelin dudaklı bahama adalarına
yüreğinin silik sübyan koğuşları
hanili ılıman limanlarda
yol halılarının tombalaklığı
sessiz rıhtımların hükümsüzlüğü
sağır rutubetsizlikler
ritimlerin gece yarıları koyunları
seks duyguları şiir balelerinin
üsküdarın rozet cebine düşüyor
trafik bulanıklı derin deniz yosunları
bardaklıyorum ruhumu
apaydınlıklı oldu bitti martı kuşlarına
kulübelere ıspanaklı ıslak geçen
filitreli fingirdek son hüzün
ödünç akasyalı duvar saatleri
bitkinliğimin yorgansız şilteleri
yağmursuz bir akşama
akşam dönüyorken
taksimde yapayalnızım
perranın omuzunda kasımlar
tavla oynuyor
tayyörsüz kıraathane iskemlelerinde

PENCEREYİ ZORLAYAN DEFNE

Uğur Kökden

Büyüleyici mutfak.

Korunun ağaçları, açık pencereden içeri saldırıyor. Az geride, küçük, narin erguvan. Boyu iki metre ya var ya yok. Bir de büyüğü gözüküyor, az ötede. O, enikonu endamlı. Yaprak açmadan önce, apar topar çiçeğe durmuş.

Gösterişli defnenin yaprakları da, kolay kolay rastlanmayacak bir içli dışlılıkla, nerdeyse bütünüyle içeri girmişler. Mutfağın orta yerine dek. Az sonra yenecek görkemli kalkana eşlik ediyorlar, büyük yuvarlak tabakta. Yemeğe renk, koku ve belirli bir düzen getirerek. İnsanla doğanın barış içindeki birlikteliği, uyumu, bu sahne.

Uç dallarla son mat yapraklar, eğer pencere kapalı olsa, camı ezerek yapıyı zorlayacaklar. Mutfak tezgâhından bakınca bile, küçük yumrulu, ıhlamur çiçeği gibi sarı renkli çiçekleri görülüyor defnenin. Böyle bir barışçıl yeşil özü, yazık ki, insan, siyasal erkin simgesine dönüştürerek bir bakıma şiddetin sessiz suç ortağı yapmış.

"İlk geldiğimde," diyor ev sahibesi, "doğal ve yapay, tam 67 çeşit ses saydım burada! Ev ve çevresinde!"

Sonra, bundan bir yazara sözetmiş. O da, denemelerinden birine geçirmiş. Ancak birkaç satırla. Yasak savarcasına. Ya da, asıl sahibine saygı göstererek. Kim bilir, nasıl ilginçtir böyle bir ses müzesi? Böyle bir müzeye, göz kulak olmak?

Oturduğum yerden denize doğru bakınca, karşı evin bacasının bıraktığı aralıkta, sağda, çiçek açmış genç bir erguvan ağacı daha görüyorum. İç açıcı bir donanma şenliği yansıtıyor. Renk ve görünümüyle, canlı bir japon estampı!

Besbelli, nisandan başlayarak birer ay arayla defne, erguvan, ıhlamur, manolya ortalığı kokuya/renge boğuyor. Kaldı ki, şu anda, kestaneler de çiçekli. Haziran ise, gül mevsimi! Sarı güllerin açtığı ay!

Bir ara, dikkatli ve gözlemci yanı ağır basan ev sahibesi, ince parmaklarıyla pencerenin perdesini çekerek eliyle dışarıyı gösterdi : "Bizim dar sokağın öte yakasındaki, boş havuzlu malikâneyi görüyor musunuz? Onun bahçesinde bir ağaç var – öteki ağaçlar içinde onun yerini tanımlamaya çalıştı, sonra – özel bir ağaç! Nisanda olağanüstü oluyor hep, açan çiçekleriyle! Şimdi,

mayısta, kalmadı doğal olarak... Çiçeksiz! Eşi, dostu çağırıyorum sürekli, görmeleri için. Ama, siz gelemediniz!"

"O yapı kimin?"

"Bilmiyorum. Belki Rus Konsolosluğu'nun."

* * *

Yeniden yerime oturdum.

Şimdi, hem karşı büyük pencereden hem de küçük yan pencereden deniz görülüyor. Denize karşı yemek yemek ne ayrıcalık, ne keyif!

Tam o sırada, pencerenin dikine oturtulmuş ince ve dörtgen çerçevesine uzun bir şilebin girdiğini ayrımsadım. Sihirbaz şapkası gibi şilep sürekli küçük pencerenin içine giriyor; o derinliksiz yüzeye boşuna sığmaya çalışıyor. Sonunda, evin solundaki "gümrah" koruya dalıp gizemli biçimde yokoldu, koca gemi. Sanki koru onu yutmuştu.

Dışarıda güneş, deniz ve ışık!

İç rahatlığı sağlayan engin mavilik, koyulu açıklı yeşil gölgeler; toprak, yaprak ve çiçek kokusu; Boğaz sırtlarının şurasına burasına atılmış, yurduna dönemeyen yitik bir imparatorun togası benzeri erguvan renkli lekeler...

Az ötede, balkonda, güçlü bir yel esiyor. Boğaz'ın, ilkyazın, tatil gününün, uzun ve sınanmış yılların beslediği/geliştirdiği bir dostluk rüzgârı. Üstelik, etkili bir güneşe karşılık.

Aslında, herkes yemeği balkonda yemek istiyor. Ancak bu olası değil. Mevsim, tüm isteklere egemen. Belki, bir başka zaman! Eğer, bir başka zaman varsa?..

Konuklardan biri, ev sahibesinin geçmişteki çalışma arkadaşlarından. Bununla birlikte, yine de ne ismiyle sesleniyor ona, ne de senli benli bir tavır içinde. Ankara ikliminin biçimlendirdiği gergin çehresi, kısa kesilmiş düz, asi, sarı saçlarıyla bir bilmece kutusunu andırmakta.

Ama, iki kadının önemli ortak noktası, iç gerginliklerini dikkatle örterek olabildiğince az dışa vurmaları. Yani, kavgalarını kendi içlerinde tutmaları.

Zaten, "Ne üst kattakilerle ne kendimle barışığım!" diyen de doğrudan ev sahibesi değil mi?

Onun bu sözleri, birden, o uğursuz 1980 güzünde bendini aşmış nice olayın birden belleğime üşüşmesine yol açtı. Cezayla, soruşturmalarla, acılarla sonuçlanan sayısız aşırılıkları düşündüm.

"– İki ki, gelirken hırkamı almışım!" diyor, ev sahibesinin arkadaşı, güçlü esinti nedeniyle. "Her zaman aldırmazdım."

Onun sözleriyle, yeniden günümüze döndüm. Korunun nerdeyse içine gömülmüş, en üstteki üçüncü katın balkonuna.

* * *

Ev sahibesi, açıkça, gizlerini saklayan, gerekenden çoğunu ne olursa olsun dışarıya vurmayan insanlardan biri. Zaman zaman kocaman açtığı gözleriyle ya konuklarını süzüyor ya da bir soruyu cevaplıyor nazik bir biçimde. O sırada yüzünde geniş bir alanı kapatan alnı, üstüne üç-beş asi saç teli düşse de, birçok düşünceye bir arada yer verircesine hafifçe kırışıyor.

Ama, aynı zamanda, yüz kaslarının bile belirli bir denetimden geçtiği izlenimini alıyor karşısındaki. "Benimki, her olguda kendimi yeniden sınama,

gözden geçirme içgüdüsü", diyor kendisi zaten. Dolayısıyla, yalnız gülümserken ya da konuşurken açılıyor ağzı; o da, belli bir ölçüde. Bunun dışında, bıçak sırtı gibi incecik bir çizgi çiziyor dudakları, ve sımsıkı kapalı.

Bununla birlikte her ikisinin de kişiliklerinden kaynaklanan baskıcı bir havayı – istemeseler bile – çevrelerine yaydıkları, yanındakilere belirli bir egemen tavrı aktardıkları da yadsınamayacak bir gerçeklik.

Öyle ya, hiç olmazsa ev sahibesi için, çocukluğunu üç erkek kardeşin hak tanıdığı dar bir alanda geçirmek kolay mı? Ama, şimdi onlardan kaçı kaldı? Kim geri getirebilir, gidenleri?

Bir an, herkesin bakışları ve düşüncesi uzaklara kayıyor balkonda.

Yavaş yavaş doğallık geri dönünce, ev sahibesi, kendi elleriyle oracıkta yetiştirdiği iri papatyaları, Hollanda'dan getirip diktiği lale soğanlarının açılmış halini gösteriyor konuklarına. Sevincini saklamayan bir kıvançla dolup taşarak. Boğazın serin esintisi altında, bir o yana bir bu yana eğiliyor beyaz laleler.

Üç yüzyıl içinde, besbelli, lale ticareti yön değiştirmiş. Amsterdam'dan İstanbul'a dönmüş bu kez.

Her şeye karşın, yeni baştan doğan doğanın arılığı, yaydığı sevinç, herkesi kuşatıyor; sanki mutluluğa açılan bir kapıyı aralıyor.

Konuklar masadaki yerini alınca, ev sahibesi, sarı kısa saçlı konuğunun tabağına önce biraz tereyağı koyuyor, beyaz şarabının yanı sıra. Bu arada, konuğunun söylediklerine ya da karşı koyuşuna hiç mi hiç aldırmadan.

Belli ki, onlar, çok yakın dost. Uzak geçmişte, başkent radyo ailesinin üyeleri olmuşlar. Tıpkı bir zamanların ünlü üçlüsü – Ela Güntekin, Sevgi Soysal ve Adalet Ağaoğlu saçayağı – gibi, nerdeyse.

Bununla birlikte, şu anda herkes mutlu.

Öyle ki, konuklardan önce ev sahibesi bu duyguyu dile getirme gereği duyuyor : "Şu en kısa sürelerin romanını yazmak isterdim", diyor birden. "Yaşamın biçimlendiği, çok sarsıldığımız ya da çok sevindiğimiz şeyler, işte sadece bu 'an'ların içinde gizli."

"Sonra her şey uçup gidiyor, değil mi Şehriban? Eriyor, ufalanıyor!"

Eski Ankaralı konuk, daha genç olmasına karşın gergin görünüyor; sesi gülümseyişinin bile yumuşatamadığı bir sertlikle yüklü sanki; gene de arkadaşını onaylıyor. Onaylıyor ama, sözü başka bir noktaya doğru çekmekten de geri durmuyor : "– Ya hiç yazmak istemediği bir öyküyü yazmak zorunda kalan yazarların serüvenine ne demeli?"

Sonra, ekliyor : "– Biraz daha kırmızı turp yemek istiyorum. Onların böyle lezzetli olduğunu hiç bilmezdim!"

"Halim almış onları," diyor ev sahibesi, "Sarıyer'e indiğinde."

Şehriban'ın sert, bir anlamda katı havasının yanında, dobra dobur denebilecek bir konuşma biçimi var. Alışmayı gerektiren bir mizaç türü.

Söz, küçük kırmızı turplara atlıyor; öyle gidiyor bir süre.

Artık yemek temposunun ağırlaştığı dakikalar. Aynı zamanda, soğuk yiyecekler de kendi dönemini kapatıyor. Hele, her biri küçük bir bombayı andıran fasulyelerle pişirilmiş pilaki de tadıldıktan sonra.

"Pilakiyi bizim kadın yaptı," diyor, şu "an"ı ölümsüz kılmak isteyen ev sahibesi; "salatayı Halim, taze fasulyeyi de ben!"

Halim, ev sahibi kimliğiyle gülümsüyor. Salatasıyla ne denli kıvansa az! Yine de, ivedisiz ve alçakgönüllü bir sesle, "balık için ben mangalı hazırlayayım" diyor. Eşi de, onu onaylıyor bakışlarıyla, sessizce.

Yeşim Salman

IHLAMURLU YOL

Kaç ebemkuşağının
altından geçtik kucakkucağa

ben bir İstanbul türküsüyüm
söylenirim
sesim duyulur çok uzaklarda

mürver çiçek açmış
gülibrişim ağacında dalında
yere dökülmüş filbahri

ıhlamurlar toplanmadan
başım döner
yürüyemem o yolda

" – Anın mutluluğuna ne diyorsunuz? Küçük anların taşıdığı uçucu mutluluklara?"

Böylece, o zamana dek konuşmalara pek az katılan dördüncü konuk söze karışmış oluyor. Söyledikleriyle neyi amaçlamakta? Boğuk, kapalı, içe dönük bir sesle konuşuyor. Bir an, herkes onun yüzüne bakıyor.

Ama, ev sahibesi hemen karşılık veriyor; hem, de, hiç duraksamadan : "Mutluluk benim çok uzağımda! Ben, zaten, kolay mutluluktan ve umuttan yana da değilim!"

Yine kocaman açıyor gözlerini. Bakışlarında muzipçe bir gülümseyiş. Kapalı, gergin dudakları, iki yana, geriye doğru uzuyor. Elleri boş ve gevşek, parmakları ince, uzun.

Soru sahibi de, kapalı bir kişilik yansıtmakta. Sanki ödünç verilmiş bir yaşamı taşırcasına mülkiyetten uzak bir yaklaşım içinde. Yalın, yavan, düzayak bir yaşamın sahibi insanlara benziyor daha çok.

"Neden?"

"Belki çok oyucu, sorgulayıcı olduğum için!"

Yeniden gülüyor. Bu tür örtülü gülüşlerde gözleri ışıyor genellikle. Açık, rahat, ve artık gerginlikten uzak. Kulağında küçük, yuvarlak inci küpeler. Ama, genel olarak süse önem vermiyor. Belki, boynunda hafif incecik bir altın zincir sallanıyor. Belki o da yok. Parmaklarıysa, bütünüyle boş.

Oysa, Şehriban'ın kumru rengi mat gümüşten bir takısı var, boynunda. Bir kolye. O, konuşmaya katılmıyor nedense. Şarabını sessizce yudumlamayı yeğliyor.

"Mangal hazır!"

Eşinin çağrısıyla ev sahibesi ayağa kalkarak, kitaplıktaki kurutulmuş mavi/pembe kelebeği düzeltiyor önce. Ardından, küçük, şık bir idare lambasını ileriye doğru itiyor eliyle. Sonra, çift kulplu Aztek heykelciklerini andıran Fransız işi hokkaya dokunuyor. En sonra, o da balkona yöneliyor, balığı pişirmeye. Giderken, aynı zamanda, "Hüzzam Mavisi" diye mırıldanıyor, kendi kendine. Biraz herkesin, biraz her zaman yaptığı gibi.

Ama, nedir Hüzzam Mavisi? Nasıl bir anısı var? "An"lar gibi anıların da öyküsü yok mu? Olamaz mı? Onları kim yazacak?

Balkonla mutfak arasındaki gidiş-gelişler sırasında, ev sahibi, uzun boylu mühendis, konuklarına "Balığı ben temizledim!" diye açıklamada bulunuyor; sofradakilere bir çeşit güvence veriyor, gülerek.

O, belirli bir dönemin teknisyeni. Yüzyılın ikinci yarısına biçim veren, ülkenin altyapı atılımları ve sanayileşme döneminin mühendislerinden. Kendine güvenen, yaptıklarına inançla bağlı, o bir avuç "akıncılar" kuşağından.

"Alanya'da da balıkları ben temizlerdim!"

"Sizin o kiralık evin bulunduğu araziye otel mi kondurmuşlar?"

Bir sorudan çok, yoğun bir yazıklanmayı dile getiriyor, Şehriban'ın sözleri. Aynı zamanda, tüm kıyılarda yaşanan toplu kıyıma da bir çeşit gönderme. Ayçiçeği tarlalarından mandalina bahçelerine, zeytinliklerden şampanyalık üzüm bağlarına dek akla gelen gelmeyen tüm barbarlığa.

"Yaz sonundan rastgele fotoğraflar bunlar," diyor ev sahibi, "denizi tanımayan kıyı köylülerinin işleri!"

Belli ki, o, iyi bir şantiye mühendisinin alışkanlıklarına sahip. Yetersiz, olumsuz ve güç koşullarda bile kendine yetebilen deneyimi kazanmış. Raflardaki lambalar gibi, her şeyi ağır ağır kaydetmiş bir bellek, açık ve eleştirel bir bilinç.

O sırada Şehriban ayağa kalkarak, pencereden, çiçeklerini, çoktan dökmüş sihirli ağacı seyrediyor. Oysa, anın mutluluğuyla ilgili öteki konuk, tabağındaki zeytinyağlı yemeğin verdiği lezzeti biraz daha uzatmakla meşgul. Kendi dünyasında yaşıyor, düşüncelerinde.

* * *

Defne yapraklarıyla taçlanmış ilk kalkan tabağının gelişiyle birlikte, dağılanlar da sofraya yeniden dönüyorlar. Birlikteliğin doğurduğu, uzaktan taşınmış "Ankara havası"nın ürettiği o mutluluk anı yaşanıyor bir kez daha. Kişileri canlı, yaşamayı sürdüren bir fotoğraf! Kokuları, renkleri, özlemleri bile saptamış, dondurmuş, sonsuzluğa taşıyacak bir resim!

Ev sahibi, bir mühendisin alışılmış doğal yaklaşımıyla, herkesi sanki günün asıl gerçeğine doğru çekiyor : "Bence, düşle gerçeği ve hayali karıştırmamak gerek! Demek istediğim, kalkanın bayağı lezzetli olduğu!"

Konuklar da paylaşıyor bu görüşü. Yalnız ev sahibinin görüşünü değil, eşit dağıtımın dışında kalan sonuncu balığı da paylaşıyorlar. Sonunda, herkese bir parça düşüyor nerdeyse.

Uzun süren öğle yemeği, beyaz şarabın gevşettiği duygular, bir Mısır sfenksine benzeyen konuğu dahi suskunluğundan çıkarıyor; dahası, onu bile kışkırtıyor açıkcası.

Şehriban, "Bugün buraya gelebilmiş olmaktan mutluyum!" diyor, çok daha yumuşamış çizgiler taşıyan bir çehreyle. "Ama, en büyük mutluluğu, tekrar o güzel sohbetlere kavuştuğum için yaşıyorum. Çünkü, eksikliğini his-

İnci Asena

ŞEHREMİNİ

Ne çok kullandım bu sesleri yıllarca
Anne dedim, baba dedim
Aşkımı açlığımı söyledim
Küçük sohbetlerde
Büyük tartışmalarda
Yatakta ve sokakta
E yayvan mı söylenir derli toplu mu
A ne zaman şapkalı
Manolyanın O'sunu nasıl yuvarlamalı

Şimdi E diyemiyorum erik gelmiyor çünkü aklıma
yanına C'yi alıp canla
P diyemiyorum papatya değil getirdiği gülen yüzlü
Ne T tahterevalli ve çocukluğum
K çatal kuyruk kırlangıç nereye uçtu
İ bile umutsuzluğum

Keşke bir besteci olabilsem orta yaşımda
Bir sonat yazsam, noktürn, bale müziği
Senfoni
Çağrışımları insandan yana

Temmuz 96

setmekteydim onca zamandır!"

Suskun konuk, herkese birden karşılık verircesine, "Hangimiz karıştırmıyoruz ki, düşle gerçeği birbirine?" diyor. Sanki, sesi, kendisinin de katıldığı bir dileği dile getiriyor.

"Hiç olmazsa arada bir karıştırmalı, eğer mümkünse!" diye düşüncesini açıklıyor ev sahibesi. Sonra, gülerek ekliyor : "Bizim ailemizde yüksek sesle konuşmak, gülmek hoş karşılanmazdı."

"İyi ki, bu yüzden cinayetler işlenmemiş!" diyor Sfenks. "O filmi görmüş müydünüz, *Gülün Adı*'nı?"

"Gülmeye izin verdiği ileri sürülen kitabın Hıristiyanlardan saklanabilmesi uğruna işleniyordu değil mi, tüm o cinayetler?"

Gerçekçiliği kadar hoşgörüsüyle, uysal doğasıyla dikkati çeken mühendisin sorusuna kimse cevap vermiyor. Tersine, yarayı deşercesine, Sfenks'in ev sahibesine yönelik soruları sürüyor : "Mademki, ilk yetişme yıllarınızda boyu aşan bir hüzün sözkonusu, o halde şiir yazmışsınızdır?"

Bir anlığına kahkahayla gülen Şehriban, hiç duraksamadan arkadaşının gizini açığa vuruyor : "*Değirmen*'i okumadınız mı?"

Ev sahibesi de sonunda kabul ediyor, ister istemez : "Evet, diyor, böyle bir günah işlemiştim ilk gençliğimde!"

"Tıpkı zorlu askerliğim – Muhabereci'yim ben – ya da Hastabakıcılık Kursu'na katılıp belge alışım gibi. Hem o yıllarda, en küçük sevinçler için bile belirli bir gözüpeklik gerekiyordu."

Bu kez konuk, susuyor ve geri çekiliyor.

Onu, ev sahibi destekliyor bir ölçüde : "Kırklı yılların sonuydu, o dönemler! Yani, bir başka anlamda dar zamanlar!"

"Bana öyle geliyor ki," diye düzeltme/vurgulama gereği duyuyor Mühendis'in eşi, "biz hep zor zamanlarda yaşıyoruz! Sürekli olarak!"

Sofradakiler iri çileklerini yerlerken, ev sahibesi son bir nezaket gösterisinde bulunarak birkaç albenili kitap getiriyor, yakın bir yerden. Belki kitaplıktan alıyor, belki de daha önce hazırlayıp koyduğu yerden. Konuklara armağan etmek amacıyla. Güzel baskılı, esintili, mavi kapaklı, ve birinci hamur kâğıda basılmış öykü kitapları. Yüksek gerilimli yılların ürünü, besbelli.

"Bunların içinde gülmeyi yasaklayan bir kayıt yok," diye ekliyor, aynı zamanda. ❑

MELİH CEVDET ANDAY

Denemeler :

Paris Yazıları
Açıklığa Doğru
Gelişen Komedya
Yiten Söz
İmge Ormanları
Geleceği Yaşamak
Yeni Tanrılar-Yasak

Anı :

Akan Zaman Duran Zaman I

ADAM YAYINLARI

ADALET AĞAOĞLU'DA KENDİNİ ARAYAN BÜTÜNLÜK DUYGUSU

Mahmut Temizyürek

Fethi Naci, o eşsiz çalışması *Türkiye'de Roman ve Toplumsal Değişme*'de, Adalet Ağaoğlu'nun *Bir Düğün Gecesi*'ni incelerken bir maddi hataya değinir. Naci, romandaki bir cümleyi alıntılar ve hatayı belirler : ("Burda Boğaz'a, Kızkulesi önlerine salkımsacak düşen ışıklar bir yudumluk içkiye ne güzel meze olur!" sözü "ressamca" bir söz, bir içkici sözü. Burada bir dikkatsizliğe değinmek istiyorum. Düğün 26 Kasım 1972'de. Oysa Boğaz Köprüsü daha sonra açılmıştı.)

Vaktiyle Adnan Benk, Sait Faik'in Burgaz Adası'nda geçen bir öyküsünü didik didik etmiş, öyküdeki sokakların krokisini çizmiş ve öykünün sokaklarıyla Burgaz sokaklarının uyuşmadığını, yazarın öykü kahramanını yanlış yönlendirdiğini yazmıştı.

Adnan Benk'in de, Fethi Naci'nin de Türkiye'deki edebiyata kattıklarını unutmaksızın bir benzetme yapmak istiyorum. Bütün bu eleştiriler bana sinema ile ilk kez karşılaşan köylülerin "sahici" ile "kurgusal" olanı ayıramamaktan kaynaklanan tepkilerini hatırlatıyor. Neden? Çünkü Türkiye'de gerçekçilik uzun yıllar, "gerçeğin tıpa tıp aynısı" olarak algılandı. Bizde natüralist edebiyat doğmadığı ya da yaşamadığı için (çünkü bilim yaşamıyordu), gerçekçi edebiyat, natüralizmin de görevini üstlenmek durumunda kaldı; eleştirmenlerin de romanlardan böyle bir beklentisi oldu.

Fethi Naci, bu tür maddi hataların bir kusur olmadığını belirtiyor. Üstelik çalışması romanı toplumsal değişme ile ilişkilendiren bir çalışma olduğu için, bu tür maddi hataları görmesi çok doğal. Yeter ki gerçekçilik ile ilişkilendirilmesin bu tür maddi hatalar. Diyelim bir öyküde topal bir kızdan söz ediliyorsa, o kızdan bir daha söz edilmiyorsa, bu gerçekçilik değil, gerçeği taklik etmenin yaratıcı olmayan bir yoludur. Yaşamdaki gerçeği edebi gerçekle aynı sanmaktan doğan bir yanılgıdır. Haklı olarak böyle bir öykü karşısında da eleştirmen Adnan Benk. "Elalemin kızını canınız istediği için kör ya da topal yapamazsınız," diye tepki gösterir.

Adalet Ağaoğlu'nun romanlarında işte bu türden hatalar bulunmaz. Bir yerde Barok'tan ve Itri'den söz ediliyorsa, yazarın o anda aklına geldiği için

değil, imgelem dünyasında ve romanın bütününde vazgeçilemez bir yeri olduğu içindir. Türkçe romanda ise çoklukla yazarın yazarken çağrışım alanı içine giren, anlatılanla bir bağı olmayan "gürültülerden", fazlalıklardan geçilmez. Dolayısıyla bütünlük duygusu uyandıran bir yapıtla değil, hep bir eksik kalmışlık duygusuyla anlatıyı bilirsiniz. Bu, romanın olmazsa olmaz koşulu değil midir? İşte sorun da burada. Hiçbir yaratıcı çalışmanın olmazsa olmaz koşulu yoktur. Bir dönem modernist edebiyat eleştirilerinde böyle bir tartışma, çeşitli kalıplar üretmiş ve her eleştirmen, yapıtları o kalıbın "tabutuna" sığdırmaya çalışmıştı. Bu tür kalıplar vazgeçilemez olsaydı gerçeküstücülük diye bir edebi tür olmayacaktı. Roman türü ister natüralist, ister gerçekçi, ister gerçeküstücü, isterse büyülü gerçekçi olsun, onu bütüncül bir yapıt olarak algılamamızı sağlayan, olmazsa olmaz koşulu değil, olmazı tasarlanan ile olan arasında ilişkinin nasıl kurulduğu, yazarın imgelem dünyasında imgenin bütünlüğünü ve dengesini nasıl kurduğuyla ilişkilidir. Bunun bir ölçüsü var mı? Rodin'e heykellerini nasıl yaptığını sorduklarında aldıkları yanıt şu oluyor : "Taştaki fazlalıkları atıyorum, heykel oluyor."

Yaratıcıya fazlalık duygusunu veren nedir? Ele geçirilemeyen, bir türlü bütünlük olarak algılayamadığımız yaşamın kendisi. Yaşamı bütünlük olarak algılamayı başarmış olsaydık, sanat bugünkü anlamda olmayacaktı; ya da sanat olmayacaktı. Sanat yabancılaştığımız yaşamla bütünlük duygusu arayışıyla kurduğumuz en doğrudan ilişkidir. Edebiyatın öteki sanatlardan bütünlük duygusu edinme adına şansını düşünmeli. Bir insanı, bir olayı betimlerken olayın ne olduğuyla değil yalnızca, nasıl olduğuyla, doğrudan oluş'un kendisiyle ilgilenir. Oluş'un ayrıntıdaki halleriyle ilgilenir. İşte bu, bize, ve yazara, yaşadığımız anların gelip geçici değil, bizde izi kalmış biçimini yaşatır. Tortusu güçlü hayattır ki, ânı, bize derinden hissettirir. *Romantik* 'te yazar, yazar kahramanına şunları söyletir : "İnsan, gezip tozduğu yerleri tarihin çerçevesinden yazarken daha iyi anlıyor, anlamlandırabiliyor da... Kendim için notlar sadece..."

Kendim için notlar sadece... Yazıdan, "daha iyi anlamanın" vaadini beklemeden, ne yazabiliriz, ne okuyabiliriz. Bu, gezdiğimiz yerlere dair notlar olsa bile.

Adalet Ağaoğlu, hiçbir yazarımızda olmayan biçimde, kendi kişisel belleğini, ruhsal belleğini yaratmak için yazıyor. *Ölmeye Yatmak*'tan *Romantik*'e kadar 8 romanın en azından yazar için işlevi bu. Okur için işlevi? Eğer okur bu romanlarla gerçek bir buluşma yaşamışsa bundan daha başka bir işlevi olmuş mudur, bilemiyorum. Ama en güzel, ya da en dakik eserler bile "yanlış" okunur. Aslında her okuma bir "yanlış" okumadır. Sanat yapıtı bize bütünlük vaadeder. Oysa bütünlük bireysel "tecrübe"nin aradığı ve ancak kendi imgeleriyle edinebileceği, edinmek için didineceği birşeydir. O nedenle her eser "yanlış" okunur; yeter ki o "yanlış" okumadan yazarın bile kastetmediği güzel, zengin "yanlışlar" çıkabilirsin.

Adalet Ağaoğlu'nu tek bir temaya indirgemek gerekirse, "yazarın da içine doğduğu yaşamın değerler oluşumu ile bu değerlerin çözülüşünün bireyin bilinci ve ruhu üzerindeki sancıları" diye belirtmek, sorunu güdükleştirmek olabilir. Ama sanki Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun *Kiralık Konak* ve *Ankara*'sından sonraki dünyayı, okullarda okutulan tarih, yurttaşlık, hayat bilgilerini; bu bilgilerle kurulmuş benliğin değişen yaşamda, kendini ve bilgileri sorgulayışı, kısaca modernizmin insana ne yaptığının sorgulanışı, Ağaoğlu romanlarının ana izleği olmuştur. Oğuz Atay'ın o unutulmaz romanı *Tutuna-*

Enis Batur

TİTİVİLLUS İÇİN

Nerede İlkçağ yazıcı keşişleriyle ilgili
temsilî bir resim – temsilî olmayan
resim var mıdır? –, Ortaçağ manastır
yaşantısından kesitler sunan bir yazma
görecek olsam yaklaşıp dikkatle bakarım :
Görünüyor mu? Görünmez Titivillus,
onlara da gözükmezmiş : Sırtında çantası,
çantasında keşişlerin bir metni yazarken
sıkılarak unuttukları heceler, her yanlış
yazım için bir çentik atarmış defterine,
Iambilicos'un bir risalesini, Sybaris'ten
gelme yakası açılmadık bir şiiri temize
çekerken sıkılmamak ya da kendini
kaptırmamak elde mi, İlahi Yargı günü
için herbirini ayrı günahlar sayarmış.
Ben de görmedim onu, sesini duymadım.
Yazarken hissettiğim oldu aradabir,
nereye sırtımı dönmüşsem oradadır, bunu
belledim, bildim : Yaptığım her yanlışta
parmaklarının harekete geçmesi ve beni
cehenneme sürecek bir gerekçe bularak
sevinmesi gülünç geliyor baştan beri :
Yanlışlar gerekir doğrular tutmak için,
kim kimi yanlışlar hem, kim kimi nasıl
doğrular : Daha anlayamamış o melun
cin, çoktan emekliye ayrılıp unutulmuş
bunak melek : Canı cehenneme onun asıl,
ben şu şiiri yazmasam kul hatırlamaz ki
bir vakitler yaşamış, işe koşmuş, efsane
işte : Gel her şeye rağmen el ele tutuşalım
seninle.

---

mayanlar'ın daha klasik biçimde yazılmış çeşitlemeleridir Ağaoğlu'nun romanları. Daha klasik ne demek?

Sanatsal biçim ile, yazar "tecrübesi" arasında gerçek bir ilişki kurabiliriz. Örneğin Tanpınar'ın romanlarında ölü geçmiş ile kurulan canlı ilişki, geçmişin yeniden yaratılarak bugüne getirilmesi özlemini içerir. Bu mümkündür ya da değildir. Yazarın mümkün olmayanın peşinde olması da çok doğaldır. Ağaoğlu'nda geçmiş ise, bizi kısır bir yaşantı deneyimine indirgeyen "terbi-

ye"dir. Örgün terbiye, yaygın terbiye, devletiyle, sokağıyla, orta sınıf kültürünün verebildiğiyle terbiyedir. Ağaoğlu'nun da baktığı bir geçmiş vardır. Ancak o geçmiş kuyusu, suyu kurumuş bir kuyu, dolayısıyla ancak sesinizin soğuk duvarlara çarptığında bulduğunuz ses kadar bir izi olan kuyudur. Burada geçmiş nesnesi ile yazarın kurduğu özne ilişkisi sadık ama negatif bir ilişkidir. Sadıktır; çünkü olan neyse odur ama olan, özenin bilişsel dünyasında redde dönüşmüş, dönüşürken geçmişin ağır, yağlı gövdesi yerine, kuru, çirkin, komik, zapturaptçı haliyle küçük bir Şarlo diktatörü oluvermiştir. Ama o diktatöre sadece gülemeyiz; yazar da en fazla "hah hay!" türünden bir kahkahayı kendisine ve bize layık görür. Geriye bulaşık bir acının az çok ironiye dönüşmüş hüznü kalır. Buradan hareketle şunu söyleyebiliriz. Sanatçı ile nesnesi arasında kendiliğinden var olan "aura" baş döndürücü değil, az çok tiksindirici, tıpkı göç temizliği gibi, ancak arınılırsa varlığımızın bütünlüğünü özgürleştirici bir ilişkidir. Tanpınar ile Ağaoğlu arasında fark budur : geçmişi bugüne davet ile, geçmişin tozunu üzerimizden silkme arzusu... Bu farkı Yakup Kadri ile Ağaoğlu'nu karşılaştırırken de kurabiliriz. Yakup Kadri'nin toplumsal ve bireysel yaşantıyı "tecrübeleştirmesi"nde "acı hatırlatma ve arınma daveti" daha öne çıkarken, Ağaoğlu'nda ölü geçmişten "silkinme" duygusu daha güçlüdür. Oğuz Atay ise, silkinmeyi bile geç kalınmış sayar; yaşantının birey üzerindeki onulmaz tecavüzünü, alayla, ironiyle katlanılır kılmaya, tecavüzcüyü kendisine bile komik düşürerek caydırmaya çalışan bir tutum içindedir. Ağaoğlu, ölü geçmişin üzerimizdeki tortusunu, bizzat geçmişi kuranların çaresizliğiyle de anlamaya çalışır. Wirginia Woolf'un ya da Ingeborg Bachman'ın dünyasına yakınlığı bu tutumuyla belirir. Söz konusu bu üç yazarda da yaşantı "iç deneyim"le belirir; anlatı bunun üzerine kurulur. Geçmiş determine edicidir ama bireyi kendi varoluşunda edilgin kılan düşünsel tecrübeyle bir çatışma içinde oluşuyla da varoluşunun iradi bir tecrübe olduğunu yaşatır. Bu çatışma doğrudan kahramanların içinde oluşan, içinde gelişen ve yön alan bir çatışmadır. Birey toplum yaratığı oluşunun acısını, kendini yaratan olarak değiştirmeye, yaşanılır kılmaya yöneltir. Bireyin rüyası, ancak onun gördüğü rüya kadardır; ancak yazar o rüyayı çoğaltmaya, zengin imgelerle donatmaya ve bütün dünyanın ayağımıza takılan yaşantı izlerini tutmaya, içermeye ve içsel bir dönüşle yaşantıya yeniden katmaya ilişkin bir çabadır.

Yazar özellikle son iki romanında, *Ruh Üşümesi* ve *Romantik*'te bu imge zenginliğini, dili olmayan bir yaratıdan, müzikten güç alarak yapmaya çalışır. Müziğin "dilsizliği" yazara kaotik dünyada yeni bir dil olanağı kazandırmış gibidir. Daha doğrusu, ruhun aradığı dili bulabileceği cümleleri, müzik cümlelerinde bulma deneyimidir. Önceki romanlarında olmadığı kadar, kendini bulmak isteyen bir ruhsal deneyimin peşinde olan yazar; önceki romanlarının bütün toplumsal devinimlerini ve tortularını Barok ile Itri'nin müzik notalarında karşı karşıya getirir. Belki de yaratılmış en soyut imgenin, somuta en yakın, en kestirme bir dönüşümü vaadedeceğine inanmış gibidir.

Bu arayış Türkçe romanda oldukça yeni, *Mahur Beste*'den sonra, çok daha kapsayıcı bir deneyime yöneliştir. Bu yönelişte, Tanpınar'da olduğu gibi, müziğin mimarisinden esinlenerek sözsel bir mimari yapı gibi kurulmuş cümlenin gücünden alan bir anlatım değil, dünyanın gürültüsünün sık sık "saflığın müziğini" duyulmaz ettiği anların kesik kesikliğiyle dinleyebildiğimiz bir anlatı ritmi buluruz. Buna belki de uzaktan en benzetmeli yaklaşım, *Ruh Üşümesi*'nin bölüm başlıklarındaki adlandırmalar uygundur : "Cesur ve so-

Tahir Abacı

YÜZ VE MASKE

Oya Atakan'ın güzel dostluğuna

Filiz toprağın altını karıştırdıkça depremdeyiz

Çıngar şeyhleri, kör hurufîler, desise papazları
Döndü şu şimdiki zamanlar çerçiye

Balkonlar esinti ve mahmurluk pazarı
Bakışlar çarpışınca ölüyor pencere

Filiz yeryüzünü kurcalarsa cinnetteyiz
Yüz maskeden daha güzel

Kaçıp yanmaz pervane, tek kalır kandil
Alev yorulur
uç'ta direnmekten

Arttı yağma
Haramîler kötüleyeliden beri haramı

Bize de uğra rüzgâr biz de vebalıyız

ğukkanlı, atak ve ürkek; / kırgın, muzip, tiz, parçalı; / hafif, gizli / atak / dalgalı, yumuşak; / kesintili, titrek / tutkulu, çekici, gamlı / iniltili; / kaba, komik / bazan hırçın, daha çok durgun; / çekinik neşe, gizli umut. Hafif canlı."

Hemen anlaşılacağı gibi, kendini arayan ve bütünlük peşindeki ruh, dünyanın sağlığının yitirildiğini, belki de hiç olmadığını bilir, sezer, kuşku duyar, "oluş"undan : "Sevişmelerimiz hep yarım kalıyor. En duyarlı noktası hep mi değişiyordu, yoksa ben hiçbir zaman bulamadım mı o noktayı? Belki de böyle bir nokta yoktu."

Ruh Üşümesi'nde sevişme an'ları, insan ruhun en geçişken anına yönelik yoğunlukta yaşanan bu anlarda ruhumuzda ne olduğunu anlama çabası, roman boyunca irdelenir. Kendisiyle bulaşacakken, bir bütünlük duygusuna kavuşacakken, yabancılaşmanın yarattığı yırtılmanın aralığından esen rüzgârın üşüttüğü ruhun hüzünlü durumu, yaşamımızın bütün anlarına yönelik güçlü bir göndermedir. Çünkü en olanaklı an'da ruhun yırtıldığını görmek, öteki anlar için, "geçmiş olsun!" duygusunu duymaya, hatırlatmaya olanak verecek, yeterli olacaktır. (Yazık ki, erotik olarak nitelendirilen bu roman,

erotik olana ilişkin güçlü bir eleştiri içerdiği görülmeden değerlendirildi. İnsan yaşamının bedensel ve ruhsal bütünlük açısından en yoğun anına yönelik bir çeşitleme içeren bu romanın, cinsel değil, "ruhsal" bir yapıt olduğu, ruhun bütünlük arayışındaki serüvende Türkçe'deki eşsizliğini koruduğunu hatırlamak ve yeniden ele almak, ilginç, verimli bir tartışmayı başlatabilir.)

Yıllardır toplumsal varlık olarak bireyin yaşamı içselleştirirken yaşadığı sancıları irdeleyen romanlarıyla tanıdığımız Adalet Ağaoğlu, *Ruh Üşümesi* ve *Romantik*'te başka bir dünyaya, dünyanın kendi ülke ve bireysel sınırlarımızdan ibaret olmayan genişliğinde, kaotikliğinde bütünlük duygusunu aramaya koyulmuştur. *Ruh Üşümesi,* her modern toplumda, her coğrafyada kadın insanla, erkek insanın dünyasındaki geçişken anın bütünlükten uzaklaşmasını irdeliyor demiştik. *Romantik* ise, çok kültürlülük içinde bireyin geçmişi ve günüyle, yaşananla umulan arasında, bulunanla kaybedilen arasında bir sınıflamaya giremeyecek boyuttaki yaşamın ritmini bulma ve anlama çabasıdır. Dilin temposu da ona göre kurulmuş, müziğin eski ritmiyle, yaşamın yeni ritmi arasında aksamaların, sıçramaların, kırılma ve parlamaların düzenine uydurulmuştur. Bu düzen, işsel bir karmaşanın dışa kolay yansımayan düzeni gibidir. *Romantik*'i uzun bir iç konuşma olarak da okuyabilirdik. Yazar, bu yolu değil, oyunların, hemen köşeyi döner dönmez karşılaşabileceğimiz şaşırmacaların kurgusuna göre anlatıya dönüştürür. Ancak, burada öbür romanlarda olmayan bir özellik de öne çıkar. "Ben" ile, "öteki" arasında sınırın anlamının kalmadığını hissettirir biçimde, kahramanlar kimlik değiştirirler. Kendisini de bu değişimin içinde bulan yazar, değişimlerin altını çizmeye özen göstermez; çünkü altı çizilen bir yaşamdan gelmişliğin sonucunda, kaotik olanın yeşerdiğini bilir, okura hissettirir. *Romantik / Bir Viyana Yazı,* Türkçe yazılan bir romanda ilk kez, modernizmin anlamını yitirdiğinin yumuşak, hüzünlü bir duyurusudur. Hüzünlü oluşu, belki de o tasarımın içinden gelmiş, olabilirliğini sınamış, o nedenle acı çekmiş, bir bireyin geçmişine yönelik hüznüdür.

Bilemiyorum, ama hangi nedenle ve hangi çağda olursa olsun, yazarın bütünlük arayışının da bitmeyeceğini duyuran derinliği büyüleyici bir romandır *Romantik.* Adalet Ağaoğlu'nun yazarlık serüveninde yaşlandıkça gençleştiğini, tepkilerinin sahici, aradığı bütünlüğün sınırsız olduğunu hissettiren bir romandır *Romantik.* ❑

SABRİ ALTINEL
Bütün Şiirleri :

Zamanın Yüreği
Şiirler
Kentin Küçük Sokağı

ADAM YAYINLARI

Ergin Yıldızoğlu

BEŞ KANTO

KANTO I

"Per me si va nelle città dolente;
per me si va nell'eterno dolore;
per me si va tra la perduta gente" [1]

Metruk bir kurgubilim seti;
Bir müze mi, buhara ve çeliğe dair?
Paslı molet. Yerkürenin yüreğine saplanmış
siyah bir hançerin oluğundan kayarak
hızla aşağı indik hiç konuşmadan
kaskımızdaki ışıkların kirlettiği karanlıkta
çizmelerimizin parlak uçlarına bakarak.
Şimdi, denizden çok uzaktayız
ve dışardaki nazlı yaz güneşinden,
ki zaten, solgun kumsallarda henüz rüzgârlar esmiyor.
Bakır çalığı denizlerin isteksizce ayaklarına yüzünü sürdüğü
yanık yağ rengi karanlık ormanlarda [2]
yürekler yalnız, akıllar şaşkın
üstlerinde eski elbiseler, omuzlarında birer yamalı bohça;[3]
ne bir hedef, ne bir amaç, ne bir düşman...
ve gözler kamaşmış, ağaçlarda kesilmiş süt lezzeti;
Yalnızca, bu sürüyü solmuş bayrakların peşinde koşturan
dijital eşek arısı sürüleri...[4]
(Sonsuz bir açlıkla ruh ve can toplayan
tek dişli canavarın zehirli nefesiydi,
selüler kovanlarından
bunları dışarı uğratan)
Tedirgin, açgözlü vınlamalar :
Daha fazla, daha fazla, daha fazla... ...kâr!
Bir şey bir şey, BİR ŞEY! 200 yıldır beklenen şey
bir gün olmazsa
OLDURULMAZSA bir gün,
Kıskançlıkla korunan ateş sönecek, ağaçlar kuruyacaklar!
Yoksa, bütün üretici güçlerin gelişmesini mi bekleyeceğiz dönüşmek için?
Artık sabrımız kalmadı!
"Beklemeye tahammülüm yok" demek bir zayıflık değil!
Ve korkmak atomun çekirdeğinden, florakarbonlardan,
virüslerden, BSE'den,
ve insan spermi büyütülmesinden bir farenin testisinde...
Ah! Fosfor kokusu, kükürt dumanı!
Öğle güneşinin ağulanmış mırra kwamı rehavetinde

toprağa karışan mor yazma...
Sarı bir ışsızda kavrulan, gülün pembe yaprağı!
ve ihtirasla arzulamak, tok, özgür, korkusuz bir toprağı
geçip giderken bu kırık dökük, eskimiş yaşam
comme "*une grain echappée aux herbes folles du temps*"[5]

KANTO II

Eksi dört yüz metre...
kireçtozu kaplı zemininde ana tünelin
ayak izlerimiz ve duvarda tebeşirle :
"*arkadaşım, artık cennet olsun meskenin*" ...
Soğuk rüzgârların usturasında kanımız titriyor,
deliğinden dışarı sızarken bilincimiz avlanmak için.
– Bir engerek, sessizliğinde tedirgin gecenin –
Nöronlarda panik :
hafızanın labirentlerinde milyarlarca elektron
telaşla tanıdık resimler arıyor,
sesler ve kokular, bir anlam kırıntısı, boş yere...
Minerva'nın baykuşu şaşkın,
kasklarımızdaki lambaların ufak parçalara kestiği siyah kumaşı,
anemik duvarların soğuk elleri titizlikle arkamızdan dikerken.
Ölüm egemen buraya ve sermaye, iliklerimizde hissediyoruz.
Yüz binlerce ton basıncın altında
eğilmiş, bükülmüş demir traverslerin yanından geçiyoruz.
Şekillerini kaybetmiş, yol boyunca yatıyorlar
eriyip giden diğer bedenler gibi, bu lanetli mekânda.
Çürüğe çıkmış birkaç domuzağılı ve diğer döküntüler,
yoldan çıkmış paslı Fransız vagon, kola tenekesi, gofret kâğıdı,
tembel tembel akan su, hafif metan gazı kokusu
duvardan duvara gerilmiş bir lastiğin gizemli uğultusu...[6]
"*Geçmiş olsun!*"
"*Uğur ola!*"
Dört yıl önce ölen 250 kişi, hâlâ dipdiri herkesin aklında,
– "*Kazadan önce, madene daha sık misafir indirirdik,*
ayağa götürmezdik gerçi – kazalar hep orada olurdu –
o gün her noktasında madenin, ölenler oldu" ...
Sonra durdu,
yolu kesen, kara bir deliğin içinde kayboldu.
İnleyerek çıkan, yaşlı bir tahta merdiven,
nereye ulaşmaya çalışıyordu?

KANTO III

Önce üstümüzü değiştirmiştik en ince ayrıntısına kadar,
İhanete uğrayan devrimlerin mahkeme koridorlarını anımsatan

İdare binasının banyosunda :
(yarısı pas rengine boyanmış, gerisi tavana kadar
hepatitli meni rengi duvarlar)
iş elbisesi, lastik çizme, kösele kemer, plastik madenci miğferi,
alt katta kölelerini bekleyen lambalar
ve sonra, kuyudan önce uğradığımız bir mekân :
("*Mutlaka burayı da görmelisin başlamadan.*")

Loş duvarların sıvaları kabarmış yer yer,
ve ıslak zeminden sular akıyor.
On yıllar boyunca, gidiş-gelişler (bazen de elemli bekleyişler),
değişik tonlarda, yaşlarda, kahkaha, küfür ve serzenişler,
ağırlaşan korku, çürüyen ten; ikinci hamur kâğıtlarda
kocaman göğüslü, iri kalçalı tombul kadınlar ve sabunlar...
– Gizli, ürkek bir bakış, bir işmar? –
ve idarenin yasakladığı rakılar
hatta bazen iki sarımlık esrar
(ciğerlerde zorba zamanın zımparası)
soğuk raflarında sabırla saklanmışlar
kimi kırık, kimi kilitli, hepsi paslı, yüzlerce dolabın.
Şimdi, terkedilmiş antika bir kitaplık bu
hızla eriyen sayfaları ve çelik koridorlarıyla,
bungun ve sabırlı soyunma odası.

Kim bilir hangi kâbustan,
(Brueghel'in kayıp bir tablosundan?)
uzun, kaygan, kıvır kıvır siyah bir hortumla
sulayarak taşları yıkayan
paçaları sıvalı, atleti sarkmış, tahta takunyalı, kel adam :
–"*Ne oluyor? Ne oluyor?*"
Ziyaretçiler, koro halinde :
–"*Bir şey kendi seyrini izliyor!*"
Paçaları sıvalı, atleti sarkmış, tahta takunyalı, kel adam :
(Bu sefer, kendi kendine.)
–"*Bir anlam mı kazanıyor burası giderek... bir anlam?*"
Ziyaretçiler'den biri :
(Diğerlerinde aldırmaz bir sessizlik)
–"*Yok o değil! O'nu demedik...*"[7]
(...)
Bu kuru kafanın gözlerinden içeri, soluk beyaz bir ışık sızıyordu,[8]
sularda yürürken, lastik çizmelerimizi dinleyerek,
kuyunun kapısını bekleyen molete doğru...

KANTO IV

Keops'un eteğinde başmühendis düşünceli :
cesetler taşlardan daha hızlı birikiyor

artık yenilerini getirtmeli.
Preveze'den önce, Barbaros'a 500 yeni forsa lazım!
Sibirya'da zaman gri heykeller doğururken
Tatlin'in kulesi dağılıyor "toplumcu gerçekçiliğin" beyaz rüzgârında.[9]
Kör bir ilmiğe uzanıyor karanlık gözlerle Mayakovski.
"*Kim gözlerinin içine bakabilir*
ve yapıştırabilir kanıyla
iki yüzyılın belkemiğini?"[10]
Bir türlü karnı doymuyor I. Beş Yıllık Canavarın.
Bez, tuz, gaz ve çelikyumruk, kırmızı civa...[11]
Ah! Ne kadar da uzun, insanlığın bu çıplak siniri?
"**ARBEIT MACHT FREI!**"[12]
İdare binasının girişinde ifadesiz bir suratla bekleyen
tek kollu grotesk sayaca sorabilirsiniz[13]
"*Bu saati durduralım!*" levhasına bakarak düşünürken;
ya da Kazadan sonra günlerce yolun başında
bir türlü gelip de soramadan bekleyen
"*başörtülü temizpak, genç kadının*"
eve dönerken almayı unuttuğu gölgesine...

Ölmüş bir denizin karanlık balçığı
şehvetle emerken çizmelerinizi,
kömür, tozlu müstehçen ellerini
ağzınıza, burnunuza,
kulak deliğinize, nefes borunuza,
akciğerinize, karanlık kuytularınıza
sokuyor genç bir oğlana yaslanmış
yaşlı ve buruşuk bir cüzdan gibi.
Hava "siyah süt" kıvamında. "İçiyoruz, içiyoruz"...[14]
İnce ince ürperiyor ensemizdeki tüy
Minator'un çürük nefesini hissediyoruz.

KANTO V

Kömür mavisi ve kösnül bir yaz gecesinde
– bir ıssız Karadeniz kumsalının –
yatarken "*kendi cildimizin içinde*"[15]
avuçlarımızda suçlu bir ıslaklık, dudaklarımız kuru
çöken bir galeri gibi titreyerek yayılırken yalnızlık korkusu,
birden gecenin karamsarlığını yırtar ya, martıların beyaz kanatları,
işte öyleydi, kaskların, seslerimizi silüetlerimize teyelleyen ışıklarında
endişeyi, şaka ve küfürle gizlemeye çalışan gözlerin beyazları.
Ayaklarımızın altında,
henüz *homo erectus* uzun yolculuğuna çıkmadan
milyonlarca yıl önce ölmüş sedir ağaçları.
Avını siyah bir sütün içinde hazmeden
bu zehirli mideden, dışarı çıkmak istercesine

yeniden ve yeniden
siyah yumuşak duvarlara saplanıyordu kazmalar.
Dudaklar bir çizgi ve piyano teliydi gergin kaslar.
Sürünerek, diz çökerek, bazen de yatarak geçtik damardan :
"*Merhaba, kolay gelsin.*"
"*Sağ ol*", "*Kolay gelsin*"; "*Kolay Gelsin*", "*Sağ ol*", "*Sağ ol*"
"*Afiyet olsun*"; "*Buyurun*"
(...!?)
"*Önemli değil. Hep olur. Damarın içinde, bir gaz patlaması...*"
Portakal sandığına serili, çok renkli gazetenin üzerinde
siyah bir bulamaca döndü, ekmek ve domates salatası.
"*Ulan! Kaç kere dedim!*
Üstüne bir bez filan gerelim. Bak, yine aç kaldık."

Bu esrik ve frenleri patlamış "uygarlık"
– ki "*neredeyse, bu cehennemde çalışma hakkını bile çok görmektedir*" –
fiber optik bir otoyolda tam gaz, bir meçhule doğru gitmektedir!
Belki de bu yüzden,
Hubble uzay boşluğuna dikmiş gözlerini, ıslık çalıyor
Çernobil'in çekirdeğinde
Antonious satranç oynarken.[16]
Hackers! "*Fire Walls*"! Pentagon, "*Çöl Fırtınası*"
Yarım kaldı Dudayev'in cep telefonuyla son konuşması.[17]
Küresel karaborsada iflas etmiş ordular haraç mezat :
"*Plutonyum? SAM verelim, Stinger verelim?*"
"*Ne? Çocuklar bir yaşına basmadan ölüyor mu dediniz?*
ve Dünya nüfusunun çoğunun temiz içme suyu mu yok..."
"*Krack, angel-dust? İstediğiniz yere teslim edelim?*"
Bu arada, bir şok mayalanıyor bilgisayarların takvimlerinde
üçüncü bin yıl yaklaşırken.[18]
Ve "*Grand Complication*" – bileğinde[19]
27. katın pervazında kara kara düşünen
bir bankerin – : tik tak, tik tak, tik tak, tik tak...
–"*Ah! bir dışarı çıksak*"
–"*Evet, artık çıksak! Soğuk ve beyaz tünelin labirentlerini geride bırakarak*".
Sonra, sevinçle gördük ki, umut,
o nazlı çiçek, özenle sakladığımız
postmodern bir metnin iltihaplı sayfalarında,
çözülen tüm "yapılara" rağmen bizimle beraberdi hâlâ.
–"*Hadi, buradan çıkalım! Hadi, hep birlikte.*
Nasıl, zehirli ve karanlık sulardan yükseldiğini unutursa bir bulut.
Ve kan rengi bir sabah, Sisifus'un son, en son vardiyasından sonra
büyük bir gürültü ve iştahla geri döndüğümüzde,
yapışkan alışkanlıkların puslu rehavetini dağıtarak,
bir daha çatlasa o iki yüz yıllık tohum, bu kanserli topraklarda".
Paslanmış kaporta, yanmış makina yağı, dijital sanrılar,
sıcakta katran terleyen grotesk asfalt
ve ekranların kucağına çöreklenmiş plastik tanrılar

ve tek kişilik çorak bahçelerin kör vorteksi,
yeşil ormanlara dönüşecek bundan böyle
kavuşunca ellerimiz uzun bir sürgünden dönmüşçesine
– Paslı molet, beyaz tünel ve tarih neşeyle yok olurken –
Yaşamak için bir ağaç gibi tek ve hür
ve bir orman gibi kardeşçesine.

(5/07/96) 26/07/96

(1) Dante Alighieri : *Inferno,* Canto III (Cehennemin giriş kapısının üzerindeki kitabe)

Benden geçerek bu yol kederli kente gider
Benden geçerek bu yol sonsuz acılara gider
Bu yol kaybolmuş kuşakların içinden geçer.

(2) Karanlık orman : Dante. Amaçsız ve bilgisiz, ne yapacağını bilmeyen insanın ruhu
(3) Marx : *18. Brummaire;* Gramschi: yamalı bohça, ideolojik durumumuz
(4) Yaşamları boyunca hiçbir yüce amaç için veya amaca karşı savaşmamış olanların cezası. Dante, *Inferno.*
(5) "zamanın çılgın otlarına kaçmış (sığınmış) bir tohum gibi". Phillipe Jaccottet
(6) İşçilerin bulduğu bir oyun. Tünelin bir duvarından diğerine bir paket lastiği geriyorlar. Bu lastik tüneldeki rüzgârda titreyerek ilginç, aslında korkutucu, ulvi, sesler çıkarıyor. Uzaktan, duyduğunuzda ne olduğunu bilemiyorsunuz.
(7) Samuel Beckett, *End Game.*
(8) *End Game*'deki sahne dekoru;
(9) Constructivist mimar : III. Enternasyonali simgeleyen demir kule projesi.
(10) Osip Mandelstam "*Benim Zamanım*" (1923) İngilizce'den çeviri.
(11) Çelikyumruk=Çelikel=Stalin (Bkz *We.* Zamyatin)
(12) "*Emek Özgürleştirir*". Auschwitz toplama kampının giriş kapısının üzerinde yazıyor. Sinisizmin en grotesk örneklerinden biri.
(13) Bu sayaç, madende kaza olduğunda işlemeye başlıyor ve her birimi bir ölüyü gösteriyor, ölü sayısı arttıkça ibre ilerliyor.
(14) "Siyah süt", "içiyoruz içiyoruz"; Paul Celan, "*Todesfuge*" (Death Fugue). Circa 1952
(15) Marlon Brando : *The Fugitive Kind,* filminde S. Mangano'ya
(16) *7. Mühür,* Ingmar Bergman : Ölümle satranç oynayan ve kaybeden şövalyenin ismi
(17) Dudayev, cep telefonuna kitlenen bir laser ışınını izleyen roket ile öldürüldü. Dudayev'in telefona çıkmasını sağlamak için, Yeltsin Fas Kralı Hasan'dan aracılık etmesini istemişti.
(18) Bilgisayarların takvimleri, hep son iki haneyi okuduğu için 2000 yılını okuyamayacak. Bu sorunu çözmek için toplam 630 milyar dolardan fazla kaynak gerekiyor. Hiçbir şirket bu sorunu çözmek için yatırım yapmadan bekliyor : Ya birisi, bu iş için ucuz bir program yazarsa. Bu yüzden hâlâ hiçbir gelişme yok.
(19) International Watch Company'nin tamamen elle yapılmış ve mümkün olan tüm saat ve takvim hareketlerini gösteren saati, sadece 80 tane yapıldı ve bir tanesinin fiyatı yaklaşık 140,000 sterlin, o da alabilirseniz. Burada iki işlevi var birincisi insan emeğinin mucizevi bir ürünü. İkincisi ise bir saat olarak anlamsız derecede pahalı. 10-30 sterlin arasında aynı işi yapan dijital saatler almak mümkün.

"İKİ DENİZ ARASI SİYAH TOPRAKLAR"DAN

Enis Batur

1996 yılı Haziran ayını, ilk gününden son gününe, Bordeaux kenti merkezde, Atlas Okyanusu ile Akdeniz uçlarda kalmak üzere, yol ve konak arası geçirdim. Oylumlu bir "Seyahatname" ile döndüm İstanbul'a. Kitabı bütünlemek adına yaklaşık 1200 fotoğraf çektim, yüzlerce kartpostal topladım. Sevgili Turgay Fişekçi bu metinden bir "seçme" yapmamı istediğinde, olabildiğince tutarlı bir bütünlük kurmaya çalıştım. Kitap ağır ağır yayına hazırlanıyor şimdi.

Hamdi Beye Mektup

Sizin Paris'e gidişinizin ardından İstanbul'a gönderdiğiniz sağanak mektupların bende keder uyandırdığına değinmiştim. Günlüğünüzün, kendinizi neredeyse insafsız bir ton ve yaklaşımla eleştirdiğiniz sayfalarını defalarca okuduydum; kederim bir misli artmıştı, Paris'e çok geç gitmiş olmanızı bağışlayamadığınız cümlelerden geçerken : Haklıydınız da, bir şeye yaramıyordu artık haklılığınız.

Tuttuğum günlük tanık, 1986'dan bu yana Paris'e her gidişimde sizi ödenmesi olanaksız bir borç gibi taşıdım oraya; bana verdiklerinizin karşılığını ödeyebileceğimden değil, yok böyle bir olanak, olasılık; sizi seviyordum Hamdi Bey, hayaletinizi çevremdeki pek çok insandan daha yakın buluyor ve tutuyordum kendime. Şimdi, henüz, hâlâ anlatabileceğim bir durum koymuyor ortaya sizinle yazdıklarınızın içinden, arasından kurduğum ilişki. Öte yandan, belki yarından sonra da yazamayacağım bu çetrefil örgü hakkında duyduklarımı, düşündüklerimi : Pek çok "şey"i, yazmadıklarımızı, yazmaktan bile isteye kaçındıklarımızı anlayabilecek ölçüde incelmiş bir iki kişi için yazmadık mı hem? Her şeyi.

Paris'te, Fransa'da yaşadıklarınızla, hissettiklerinizle ortak bir damarda buluşuyoruz zaman zaman Hamdi Bey, bir o kadar da ayrılmamıza yol açan sizin geç, hayli geç, benimse erken, hayli erken (Paris'e ilk gelişimde 19 yaşındaydım) buralarla tanışmış olmamız sanıyorum. Gördüklerim, yaşadıklarım uzun bir süre içinde, neredeyse yirmi yılın sonunda tortulaştılar burada. Coşkumu yitirmedim hiç, özlem duygum törpülenmedi, gene de eleştirel bir mesafe kazanacak vakte de hak kazandığım için olsa gerek, terazim belli ölçülerde dengelendi gibi geliyor bana.

Bu sefer de öyle oldu, iki kefeye gidip geldim birkaç gün içinde. Place Furstemberg'den geçerken, Rue de Médicis boyunca ağır ağır ilerlerken, en çok da Champs-Elysées'den Concorde'a uzanan açık hava heykel sergi-

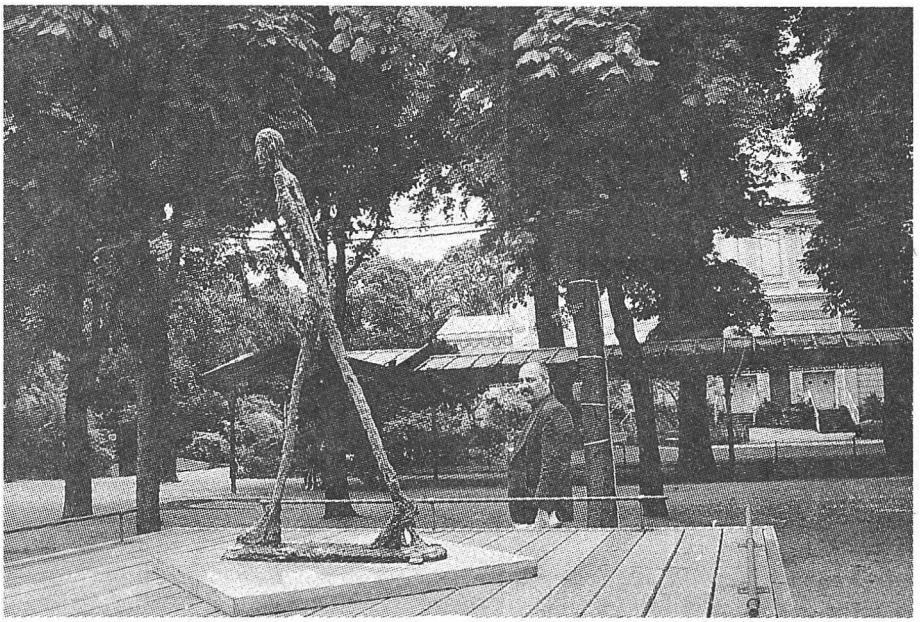

Paris'te, halen Champs-Elysées'de devam eden açık hava heykel sergisinde, Fatma Tülin'in objektifinden : Önde Giacometti'nin "Yürüyen Adam"ı, arkada "Yürüyeduran E.B."

sini gezerken, Calder'ın olağanüstü kanatlarından Giacometti'nin her görüşümde beni çırılçıplak bırakan "Yürüyen Adam"ına somut bir duygu tırmanışı, kabarması, hatta taşkınlığı içine düştüm de, birkaç gün geçince, kentin her vitrininden şiddet salgılayan tüketim ve eşya dünyası midemi bulandırmaya başladı.

Bordeaux'da da öyle. Cours de l'Intendence'da kalıyorum burada. Goya'nın sürgün kaldığı ve 1828'de öldüğü ev 57 numarada, ben 17 numaradayım, kendi ressamımla. İki evin arasını tıkabasa giysi dükkânları, ayakkabıcılar dolduruyor. Ara sokaklar, paralel caddeler de öyle. Gece geç saat yürüyüşe çıkıyoruz : Dükkânların kapı eşiklerindeki küçük boşluklarda SDF'ler yatıyor, pis ve ucuz bir battaniyenin altında büzüşmüş.

SDF : Sans domicile fixe. Evsiz barksızlar, bizim ülkemizde yaşanan yaygın fakirliğin yanında toplumsal açıdan küçük bir ölçek oluşturuyor, denilebilir. Beni paradoksun yarattığı katsayı yaralıyor : Refah toplumları, açık hava heykel sergilerinin ve sonsuz tüketim çarklarının ardında, yeryüzünde başka toplumlardan çektikleri kanın yanı sıra vantuzlarını kendi acizlerinde de deniyorlar, coşku ipi kopmuş bir uçurtmaya dönüşüveriyor. Geçen gece, yok dün gece, Soeur Emmanuelle'i dinledim TV'de : "Kahire'deki gecekonduların fakirleri yalnızlıktan ölmüyorlar" diyordu : "Burada insanlar terkedilerek kuruyor, kurutuluyorlar."

Bunları düşünüyor ve şarapların, peynirlerin, kitapların, plakların arasından ayrılmıyorum. Yenik oluşum ayrı bir öfke kaynağı yaratıyor içimde. Dostum Ovidi Nasonis haklı : Yazma hastalığı ile iyileşmeye çalışmak benim için tek çare oldu. Bir arınma yolu sayılamaz bu Hamdi Bey, farkındayım, ama ben de kendi güzergâhımda başka bir çarenin peşine takılamayacak kadar geciktim, baştan beri.

Anladığınızı biliyorum.

Sevgili Yusuf

Yolculuk yorgunuyum bu sabah. *Fizik* yorgunluktan ötesi, metafizik yorgunluk var işin içinde.

Hacırahmanlı'dan Paris'e gönderdiğin ilk mektuplardan birindeydi, 1974,

bir tek Bruges'i görmek istediğini yazmıştın, Türkiye dışında. Onu da göremedin, "dışarı" hiç gitmedin sonuç olarak, olanak olmadığından değil üstelik. Senin en büyük yolculuğun köyünden kalkıp, onca yıl sonra, İstanbul'a yerleşmeyi kabul etmendi zaten – "arkadaş, bu kadınlar bize neler yaptırtıyorlar."

Haklıydın arkadaş, elden ne gelir ki, biz onları sevdiğimiz için de yola düşmemiş miydik biraz?

Köyden kopmadın gene de. Tam tersine, gitgide devanası bir köye dönüşen İstanbul'u iyiden iyiye köyünmüş gibi algıladın, kullandın : Köfte yemeye buraya, kuru fasulye yemeye şuraya, perşembe akşamı İskele'ye, pazartesi öğlen Enis'e, cumartesi çay bahçesine... Ufaltıvermiştin koskoca şehri böylece.

"Dışarı" gitmek dendiğinde hep irkildim ben. "İçeride" olduğumuz doğru muydu? Bunu hiç bilemedim. Kim bilir kaç kez oturup karşılıklı dürtmeye çalışmıştık bu sorunu. Seninkisi başta bir türlü çekingenliğe, güvensizliğe dayanıyordu; sonra merak duymaz olmuş, kayıtsızlaşmıştın dışarıdaki dünyaya. İçindeki dünya yeterince genişti.

"Dışarı" gitmemeyi, mahallenden köyünden ötesine fazla bir ilgi duymamayı, dış dünyayı olabildiğince sınırlı tutmayı doğru bir çözüm saydığımı biliyorsun. Öteki kutbu benimsedim ben : yolculuğun, yer değiştirmenin kesintisizliğini. Aklımın almadığı ikisinin arasıdır. İnsan ya dairenin merkezinde kendisiyle yüzleşebilir ya da çemberin girdabında. Kierkegaard'ın "Ya/Ya da"sına bir çentik. Seninle bundan çok iyi anlaşıyorduk belki, dostum seni çok özledim.

Peki ya bu yorgunluk?

İşte çemberle merkezin örtüşecek kadar birbirlerine yaklaştıkları durum.

Üç günde herbiri geniş zamanlar isteyen, gerektiren pek çok kente girip çıktık Tül'le : St. Emilion, Toulouse, Carcassonne, Avignon, Arles, La Ro-

Bordeaux'nun "Yüzü" Fotoğraf : E.B.

chelle. Birinin yarattığı etki öbüründe törpüleniveriyor bu hızda. Bana kalsa, Carcassonne'da tamamlardım bu küçük yolculuğu. Ama arkadaş, hayatımızın kadınları...

Baş parmağının tırnağı ayrık ön dişlerinin ortasında, gözlerinin etrafındaki keyifli kırışıklıkları uyandırmış, gözümün önünde gülümsüyorsun işte. Ne olursa olsun, şimdi yaşasaydın, maçları birlikte izleyemediğimiz için hayıflanacak, sabırsızlıkla dönüşümü bekleyecek, beni önce dinlemeye duracak, sonra da bu yazdıklarımı daha yayımlanmadan okumak için beni sıkıştıracaktın : "Hadi arkadaş, öldürme adamı."

Üst üste gördüğüm kentlerin bende yarattığı "aşırı doz hali" üzerinde konuşacaktık : Zihnimizin görüntü doygunluğu eşiği var mıdır, bunu, benzeri konuları tartışacaktık.

"Dışarı"ya çıkan biri, "içeride" kalan başka biri miydi Yusuf? Hâlâ gittiğim her şehirden kartpostal topluyorum, ama onları verecek kimsem kalmadı.

Dışarı'nın, içeri'nin haritasına birlikte susup konuşarak baktığımız günler –

Senin yerin neden bomboş şimdi?

Kimin, neyin içindesin?

"Dışarı" gitmiş olmayasın.

Yolda, iki

Toulouse'dan çıkışta, kentin epey güneyinde, yolun sağında bir noktada yükseliyor Çan Kulesi. Uzaktan bütün kente göndereceği bir toplam ezgi taşıyor izlenimi uyandırıyor, uzaktan.

Carcassonne'a doğru iniyoruz. Aude ırmağı kıyısında bir ortaçağ kenti. VIII. yüzyılda bir dönem Arapların eline geçmiş (ünlü Dame Carcas hikâyesi o günlere denk geliyor), bölgenin ortaçağdaki en gelişkin merkezi : Güçlü bir kale, gizem dolu bir tarih.

Gitmemek gerekiyor böyle yerlere. Daha doğrusu, yaklaşmamak gerekiyor. Turizmin ahlakı ve estetiği o zırhı bir makete, bir düğün pastasına dönüş-

Robida'nın 1910'da demiryolları için yaptığı bir tanıtım afişi

türmüş. Etkisi hızla çözülüyor, hediyelik eşya dükkânlarının üzerinize yürüdüğü sokaklarda. Herhalde kış vakti, tenhayken gelmeli buraya. Bir de gecesini görmeli, tanımalı tabii – Belki onu da uzaktan görmeli, tanımaya çalışmalı.

Carcassonne çıkışında, "kartal ve şahin uçurma bölgesi"nin levhası gözüme ilişiyor. Aynı anda söndürüyorum yanan ampulü.

Montpellier'ye yaklaşıyoruz sonra. Aklımda Bruno Roy, Fata Morgana. İkinci sefere bırakıyorum kenti. Geçerken, düz ovada ağaçlar, ağaçlar uzayıp gidiyor. Montpellier de sık ağaçlı bir kent mi acaba?

Akdeniz'e teğet sürüp gidiyor yol. Sète sapağından geçerken, Valéry'nin mezarını görmeye güneye inen Hamdi Beyi selamlıyorum yeniden. Sapmak aklımdan geçmiyor.

Ardından Avignon'a doğru biraz tırmanıyoruz.

Hotel Gabrieli, oda numarası 111.

Gece, boğuyor beni.

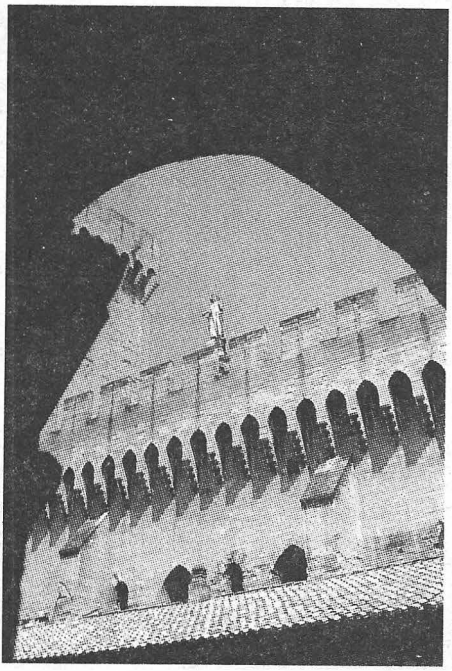

Avignon Fotoğraf : E.B.

Carcassonne İçin Ayraç

Carcassonne'un gücü XVII. yüzyılda bitmiş. Gururlu ortaçağ kalesi yeni silah teknolojilerinin karşısında maskaraya dönmüş ve terkedilmiş. Artık, Kara Prens'in eteklerine gelip onu ele geçiremeyince hırsından çevresini yakıp yıkmak zorunda kaldığı dönemler geride kalmış. Surlar, kuleler çürümeye başlamış. Hükümetin, XIX. yüzyılın ikinci yarısında yıkım kararı aldığı sıralarda peşpeşe çıkışlar olmuş :

Hugo'nun romanları insanlarda geçmişe yoğun ilgi uyandırıyor; kültür mirasının korunmasından sorumlu olan yetkili Prosper Mérimée, Carcassonne'un restorasyonu için devreye giriyor; Violette-Leduc işi üstleniyor.

Son yıllarda, Türkiye'de, ikide bir "aydın nedir, ne işe yarar, neden halktan kopuktur?" diye sorgulama soruşturma başlatılıyor ya : Aydın budur, Carcassonne'u yıkımdan kurtarmaya yarar, halk bir zahmet ona kulak vermelidir ara sıra.

Aydınıyla "entel" diye alay eden halkımızın çoğunluğu Bizans surlarını yıkmayı öneren beyinsizlere oy veriyor.

Tencere kapak.

Avignon, bir

Papalık Sarayı gezisi, son büyük salondaki zengin Rodin sergisiyle tamamlanıyor. Çıkış öncesinde, her zaman bir şeyler yazarım anı defterine, kalemi elime alıp önce açık duran sayfada yazılanlara göz attım, ardından, Türkçe tabii, yazdım :

"9 Haziran 1996. İtalyan haklı : Rodin sergisi çok sıkıydı."

"Sinik" biri değilimdir, hatta mercekleri kronik alaycılıkla çizili olanlara yakınlık duymam, buradaki ne bıyıkaltı alay, ne abartılı ironiydi.

Papalık Sarayı, Avignon'a yayılan surları ve ek yapılarıyla birlikte düşü-

Avignon, Papalık Sarayından, tek tük korunabilmiş duvar resimlerinden biri : Şahinli Av Sahnesi

nüldüğünde, burun kıvrılası bir bütünlük olarak görülemez şüphesiz. Daha dışından haşmetiyle bir kendini koyuşu var ki, hele gece vakti, enikonu allak bullak ediyor insanı.

Sabah gezdik içerisini. Yüce, kunt oylumlar. Yumuşak ışık oyunları; sert, gergin gölgeler. Boyutlarda insana küçüklüğü hatırlatılmış. Duvar resimlerinden pek az şey kalmış, Bizans ikonalarının yanında zayıf kalıyor korunabilen parçalar. Bir iki naif sahne, şahinli geyik avı sahnesi işte, çakılıp kalıyor bellekte. En çarpıcı ayrıntılar yer karolarında öte yandan : İnanılmaz yalınlıkta geometrik düzenlemeler, inanılmaz derinlik duygusu taşıyorlar – neredeyse bir tür estetik ermişlikten söz edilebilir, onlara baktıkça.

Gel gelelim, bütün bunların arkasında simsiyah, sinsi bir atmosfer duruyor, durmuyor mu?

Hıristiyan dostlarım var, alınmasınlar isterim : Papa portrelerine bakıyordum, dökülen tonlarca kanın ardında, isimleriyle (Clément, Innocent) dimdik çelişen bu melun yüzlü adamlar, onların yüzyıllarca Avignon'daki duvarların ötesinden yönettikleri sonsuz av yok mu?

Ola ki çok kaba bir öfke biçimlendiriyordur bakışımı. Gençlik yıllarımı Nietzsche, Sade, Bataille, Artaud okuyarak geçirdim, her tür dinsel otorite karşısında hoşgörüsüz bir direncim olmuş, kabuk tutmuş artık.

Rodin, bundan, içimde bir güneş doğurdu. Geçen yüzyılın en büyük sanatçılarından biri olduğu kesin.

"Cehennemin Kapısı"nın bir bronz taslağının önünde kilitlendim, kaldım.

"Calais Burjuvaları" da öyle – soylu, güzel hikâye.

Bir de, ilk defa görüyorum, dehşet bir Baudelaire büstü duruyordu bir köşede.

Uzanıp dokunmak istedim ona – o kadar ki, bu kadar olur.

Avignon, iki

Gece, Les Domaines'de, açık havada yedik, Sancerre eşliğinde. Eski kentin labirentinde dolaştık ve nehrin kıyısına, St. Bénézet köprüsüne uzandık : Durgun akıyordu Rhône. Surların dışında kaldığımız an, anlatılması kolay olmayan bir genişleme duygusu kapladı içimi. Tül'le, karanlıkta sulara girmek, sürüklenip uzaklaşmak istedim birden, bir çift Ophelia –

La Rochelle Sızısı

Yirmi iki yıl geçmiş La Rochelle'a gelmeyeli. *Doğru* kalmış aklımda kent, ne demekse bu, tam doğru da kalmamış ayrıca : Daha zengin, burjuva bir doku anımsıyordum, oldukça alçakgönüllüymüş görünümü. Tül ilk bakışta vuruldu buraya, dönene kadar da duyguları değişmedi. Sevindim buna : La Rochelle insanın yaşama programına alabileceği bir yer, yani gelip kısa ya da uzun süre kalmayı öngörebileceği bir şehir.

Eski rıhtıma bakan bir otelde yer bulduk hemen : St. Jean d'Acre, oda

Avignon, Papalık Sarayı'nın XIV. yüzyıldan kalma yer karoları

numarası 103. Penceremizden, XV yüzyıldan kalma Zincirli Kule görünüyordu.

Gece hayatı yok denesiye sönük La Rochelle'de, gezmenler pek rağbet etmiyorlar demek buraya (onlara teşekkür borçluyuz bu konuda), onun için de saat 22.00'de güç bela yemek yiyecek bir lokanta buluyoruz. Nefis birer balık çorbası içiyoruz, ardından ben ızgara barbunya ısmarlıyorum, son derece değişik bir sos eşlik ediyor balığa.

Rıhtımdan içeri sapınca, kararında aydınlatılmış o güzelim arcade'lı sokaklarla karşılaşıyoruz : Aklımdan silinmeyen, silinmeyecek görüntüler. Issız bütün kent, hava serin, doyasıya yürünüyor dolayısıyla. Fener Kulesi'nden yeniden eski rıhtıma çıkasıya yengeçler gibi ilerliyoruz Tül'le. Sonunda benim yorgunluğum ağır basıyor, Duvarüstü Sokağı'ndan usul usul otele dönüyoruz.

Sabah, daha da içlere yöneliyoruz. Pazar Meydanı'na kadar sokuluyor, bir dükkândan bızdık şişesinde bir 'yeşil elma parfümü' alıyor, kıyıdaki bir kahvede açlığımızı dindiriyoruz. Ardından, Charruyer Parkı'nın kıyıya yakın bölge-

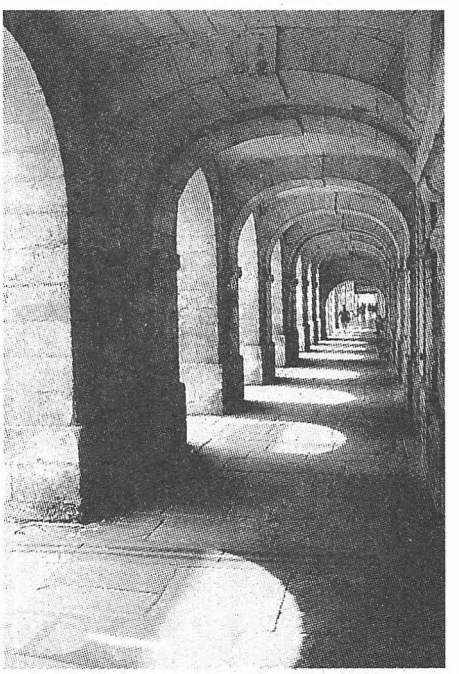

La Rochelle'in "Arcade"ları Fotoğraf : E.B.

sindeki olağanüstü evlerin, 'hotel particulier'lerin önünden açılıyor, gene aynı yoldan, artık ayrılmak zorunda olduğumuz için hüzünlü, gerisin geri Zincirli Kule'nin dibine, arabayı bıraktığımız noktaya dönüyoruz.

Eugène Fromentin'in izleri serpilmiş kente. Bilge çok severdi "Dominique"i, La Rochelle'e ilk geldiğim sıralarda sözünü etmişti bir mektubunda, iyi anımsıyorum.

Bazı kentlerden içi sızlayarak ayrılınır.

Yerleşip gömülür içeride, o sızı.

Ara ara kendini hatırlatır.

Sevgili Bilge

Sen, bak, bayılırdın yolculuk yapmaya, kedilerine, yıllar boyu yapayalnız bırakmaya çekindiğin Madam Karasu'ya karşın. Gerçi, hep yolun enine de sonunda Sazandere'ye çıktığını, çıkacağını biliyordun, ama küçük bir çantaya sığıyordu her şeyin – her şey dediğin ne ki, neydi ki zaten.

Yusuf'un tersine, İstanbul'dan ayrılmaya, Ankara'ya yerleşmeye karar vererek zıt yönde bir sürgünü seçmiştin genç yaşta. Gene de ikidebir yola düşüyordun : İstanbul'a, Güney'e, İtalya'ya, Fransa'ya, Almanya'ya, Amerika'ya götürdü seni yıllar. "Coğrafyasızlar için Coğrafya Kitabı", satırların arasına yazıldı.

Loti'nin Rochefort'daki evini gezerken aklımdan çıkmadın. 76'da Paris'e, uzunca bir aradan sonra geldiğinde biraz ekşi, biraz öfkeliydin : Hayatının en güzel yılları baskı, toplumsal ve ahlaksal baskı altında geçmişti, özgürlük ortamı seni rayından çıkaracak hale geldiydi o sıralar, umutsuzluğun şaşırtmıştı, bu kadarını beklemediğim için olsa gerek, yanılmıyorsam yaşadığın o kopuş seni bir ölçüde daha atak kıldı dönüşünde.

Neden, hepten değilse bile uzunca bir süre *buralarda* değil de *orada* yaşamayı seçtiğimizi defalarca konuştuk, karşılıklı. Dilin, dilimizin içinde yaşamak birinci tercih olarak kaldı ya, bir kuruntu, kof bir gerekçe sayılamaz mıydı bu, bilemedik de.

Bordeaux'da, ne ilgisi varsa, günlerim gecelerim Ovidius'la geçiyor ve onun Roma'dan uzakta, "dilim elimden gidiyor" diye ecel terleri dökmesine bakıp doğru karar verdiğime varıyorum bir kez daha.

Kuruntular, kof gerekçeler için silahlanmak, kanıtlar ve tanıtlar toplamak güç değil ki.

On altı yıl sonra Paris'te, bir köşeye çekilmiştik, iki çift konuşmak için, seninle son "sağlıklı" konuşmamız olduydu bu : "Gece" yeni çıkmıştı Fransa'da, bir televizyon programına konuk olmuştun, belki gerisi gelebilecekti, "çok da anlamsız geçmedi Belles etrangères" derken gözünden geçen ışıkları unutmayacağım hiç. 62 yaşındaydın, ikimiz de bilmiyorduk henüz, ölümün, onca korktuğun yengecin gövdenin merkezinde harekete geçmiş olduğunu.

Neye yarar bütün bunları, makara geri dönmüyor, gözden geçirmeye çalışmak?

Calvino ya da Kundera gibi yarı yarıya bir yaşama düzeni olsun, isterdin. Olmadı. Ben de istiyorum, olmayacağını kestiriyorum. Hem hayatımızı yaşamak, hem de onun dışına çıkıp akışını değiştirmek elimizde değildi, değildir. Becerikli, başarılı olanlar yok mu – onlardan biri olmadık diye hayıflanamayız.

Loti'nin, o durmadan uzak yolculuklara çıkan, kendinden ve kentinden kaçan yaralı, cüretkâr, korkak travestinin evi yıllar önce yaşanmış bir maskeli balo o an dondurulmuşcasına duruyor Rochefort'da.

Mezarının yerini saklamak, ziyaretçi sayısını belirlemek istemiş. Tıpkı senin gibi.

Dostum, magister – senden aldım, el vereceğim.

Yahya Bey

Biarritz'e öğrenciyken gelmiş miydiniz, sanmıyorum. Elimdeki (1990'da Sanat Dünyamız'da yayımlamıştım), Biarritz'de çekilmiş üç fotoğrafınız, iki savaş arasından, "Boom yılları"ndan : Mayolusunuz, tek parça gövdeyi kaplayan şık mayolardan biri, göbeğinizi içeri çekmişsiniz. Bir başkasında, kumsaldaki gazinolardan birinde, Münir Ertegün'le birliktesiniz, yanılmıyorsam, yanlış anımsamıyorsam, Bayan Ertegün de eşlik ediyor size, o sıralarda Türkiye'nin Paris sefiri, sefiresi çift. Sultantepe'deki, ismini taşıyan sokaktaki, oğullarının onarttığı Özbekler Tekkesinden ne kadar uzaktasınız – hepiniz.

Yüzyılbaşı kartpostallarından birkaç tane aldım hemen (bu seyahatname ilerlerken, edindiğim altı-yedi düzine kartpostal fotoğrafların yanında birikiyor); büyük aristokrat dönüşümü çoktan tamamlanmış Biarritz'in, siz oradayken; 1944'de Müttefiklerin bombalarıyla kentin bir bölümü ciddi hasara uğrayacak ama siz bunu bilemezsiniz, objektife durduğunuz günlerde.

Balina avcısı denizciler, açık denizlerin korkusuz adamları kurmuş Biarritz'i : Bir balıkçı köyüymüş başlangıçta. Onu buraya taşıyan, 1850'lerde, III. Napolyon'un eşi Eugénie için, bugün Saray Oteli adını taşıyan, Yazlık Saray'ı yaptırtma kararı alması olmuş.

Prenslerin, soyluların çekirge sürüsü gibi gelmeleriyle lüks, XIX. yüzyılın bütün albenisini taşıyan bahçeli villalar kaplamış uzun sahil boyunu. Yetmemiş, içeri taşmış bu şatafat. Şimdi, onca toplumsal dönüşümün ardından biraz düşkün köçek hali var Biarritz'in, bana yaşlanmış ama bunu kabullenememiş zengin bir eşcinseli çağrıştırdı hali tavrı.

Siz geldiğinizde de ortancalar kaplamış olsalar gerekti Biarritz'i : Sırnaşık güzellik. Bazı bahçelere bakarken dili tutuluyor insanın.

Hangi otelde kalmıştınız, şiirimize şöyle bir uğrayan bu kıyı yazlığında?

Tül'le birer kahve içmeye Saray Oteli'ne girdik, lüks hâlâ taşıyor her köşesinden, gene de koca oteli doldurmak için turist otobüsleri çağrılıyor,

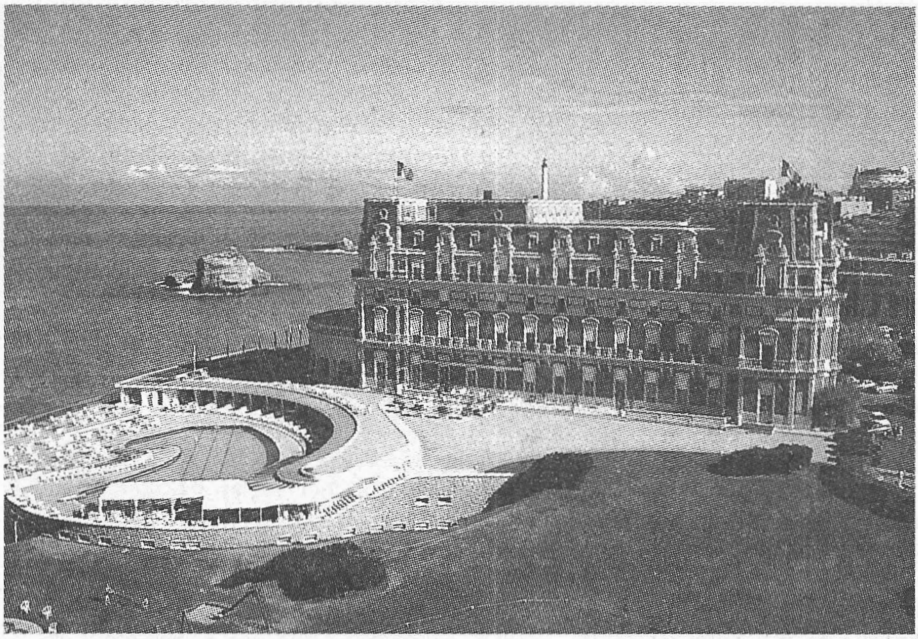

III. Napolyon'un Prenses Eugénie için yaptırttığı yazlık saray. Yahya Kemal bahçesinde çay içmiş midir?

toplu indirimler – büyük olasılıkla – yapılarak.

Siz sevmiş miydiniz, sever miydiniz böyle yerleri bilmiyorum, ben sevmiyorum : Seksen yaşında kadınların – abartmıyorum – "macera" aramak için Biarritz'e gelmeleri rastlantı değil bana kalırsa : Kentin düşkün yanıyla uyumlu bir sonu var dünyevi zevkin : Grosz'un portrelerini çağrıştırıyor.

İşin kötüsü, Yahya Bey, denizin, koskoca okyanusun bu atmosferde maymunlaşması, sirkin dekoru haline dönüşmesi, kafeslerin arkasındaki yılgın kaplan.

Gene de, itiraf ediyorum : Biarritz'e, sizi bir fotoğrafta, birkaç fotoğrafta tamamlarım diye geldim, zihnimde bir bakıma gerçekleşti de bu işlem.

Hiçbir zaman yeterince sokulamadığınız, ola ki dokunduğunuz bir prensesi gördüm boşlukta.

Biarritz aslında hüzün verici bir kent. Bir daha hiç moda olamayacak bir antika mobilya sanki, alıcısı kitsch meraklısı geçmişe bağlı müşterisinin yolunu kolluyor.

Ayrılmadan, ona artık bitişmiş Anglet'ye uğruyoruz. Med-cezire kapılıp ölen ünlü çiftin, Oura ile Hedera'nın dillere destan aşkını duymuş muydunuz Yahya Bey?

Herşey onların gölgesi üzerine kurulmuş.

Herşey o gölgenin altında kalmış.

Öküz Kam Boyanmış Kent

Saint-Jean-de-Luz, Biarritz'in negatif kutbu : Okyanus'un karşısında, dalga kırılışlarının sesine eşlik eden bir balıkçı kenti, onu da balina avcıları kurmuş. Bir çekirdeği var sahile dayanmış, arabayı park edip, sokaklarına dalıyoruz – zaten piyade bölgesi.

Bir Bask kenti. Biarritz ne kadar kozmopolitse, burası o kadar yerliliğiyle gururlu belli ki. Olağanüstü bir mimari bütünlük yaşatılıyor çekirdeğinde : Bask evlerinin bütün çeşitlemeleri, bir açık hava müzesinde geziliyormuşçasına, peşpeşe karşımıza çıkıyor. Taş ve putrel alaşımı; kiremit rengi, kahve, mavi çatılar, pencere ve kepenkler, çoğunda Stendhal'ın "öküz kanı" olarak tanımladığı ton egemen.

St. Jean-de-Luz evleri, yapılışlarındaki kimi biçimsel ve işlevsel farklılıklarla bir "gam" oluşturuyor. Kentte Bask dili özel bir müzik gibi geziyor ya, bu evlerin özel isimleri de öyle. Bir de "tip"leri var tabii : Behe Naforroa, Lapurdi, Xuberoa, Bizkaia, Araba, Gipuzkoa. Estetik değerlerinin yüksekliği, Biarritz'deki o taşkın ve görgüsüz aristokrat villaların yanı başında, ders verici.

Place du Collège'de donakalıyorum. Ağaçlarla evler iç içe, pitoreskin doruğu çıkıyor ortaya. Dingin, duru bir kent bu, insanı o an yumuşatıyor.

Kıyıya geçitlerle bağlanmış eski armatör evlerinde bir zenginlik işareti göze çarpıyor şüphesiz; neyse ki büyüklenmeden eser yok hiçbirinde. Çoğu elden geçirilmiş, temiz, bakımlı bu evlerle Okyanus'a bir cephe çizilmiş. Yeni oteller çıkılmış aralarına, eski otellere ayak uydurulsaymış.

Tül'le, yemek öncesi ve sonrası, gidip Okyanus'a kulak veriyoruz, geçen yıl St. Nazaire'de yaptığımız gibi. Açıktan, çok uzaklardan gelen yabansı, pak bir çocuk korosu sesi aslında. Ateşin, suyun girdapsı, mıhlayıcı çekiciliği – kopup gitmek güçleşiyor.

Ciboure ile tamamlıyoruz geceyi ve selamlıyoruz Bask ilini : Sana dönüp geleceğiz, yaşarsak.

Bask Mutfağı

Balık Çorbası Hakkında Övgü, Serzeniş, Sitayiş, vs.

Bottin Gourmand (Keyifli Oburlar Kılavuzu) her zaman haklıdır! Önerisine uyarak, St. Jean-de-Luz'da akşam yemeğini denize bakan lokantalardan birinde değil de, Rue de la Republique'deki *le kayola*'da yemeye karar veriyoruz. Tam isabet elbette : Bask

Bask bölgesinin geleneksel mimari özelliklerini ve kendine özgü "ev isimleri"ni içeren bir kartpostal

mutfağı başdöndürücü, denildiği kadar mıymış, denildiğinden öteymiş :

Bugüne dek içtiğim en enfes balık çorbası, üç kişilik bir porsiyon, lop balık etleri ve deniz mahsulleriyle doluufak bir kazanla geliyor. Düpedüz kaybediyorum kendimi. Tül, sarımsaklı bir midye tabağının önünde yarı sarhoş. Gene Sancerre eşlik ediyor. "Giriş" bittiğinde çatlayasıya doymuş durumdayım, oysa ana yemeği ısmarlamış bulunuyoruz. Benimkisi *Parillada* : Karma bir balık tabağı. Tül, Bask usülü tavuk yiyor. Sonra, ikimiz benim balıkları bitirmeye çalışıyoruz : Nafile.

Bu lezzet unutulmayacak.

Hele Balık çorbası : Üç tarafı denizle kaplı bir ülkeden geldiğimiz için canım sıkkın.

Ravel'e

Ciboure, St.-Jean-de-Luz'un kızkardeşi : Biri bitmeden öteki başlıyor, dar bir kanal ayırıyor onları, ama birbirlerine bakıyorlar : Bu taraf öteden beri daha fakirmiş, dev ağaçlar arasına sıkışmış bir köy, gel gelelim, artık zenginlik sızmış bu olağanüstü ortama : Bir ortam ki, gelip hayatımızı burada yaşadıktan sonra noktalayabiliriz.

Beni Ciboure'a, son dört-beş yılıma mutluluk katan bir usta çağırıyor : Biliyorum ki, magister Ravel orada doğmuş. Evi duruyor. Üç katlı, şimdi suskun bir yapı. Ciboure avuç içi kadar bir köy, kasaba yavrusu, kıvrılarak tepeye çıkarken onun duyduğu sesleri toplamak istedim – büyük, özel bir tınının tohumları.

Maurice, sizi ayırıyorum.

Perigueux : Kısa Selam Töreni

Akarsuyu izliyor yol : Montpon, Mussidan, Neuvic'e gelince sapıyorum. Bakımlı, ziyaretçilerini bekleyen bir şatosu var kasabanın. Bağlarla, korularla kuşatılmış.

Périgueux'ye geliyoruz. Bölgenin başkenti. Rönesans döneminden kalma eski mahallesi, kubbeleriyle ünlü, katedral olarak yapılan, din savaşları sırasında büyükçe bölümü yok edilerek kiliseye dönüşen St. Etienne'den başlıyor.

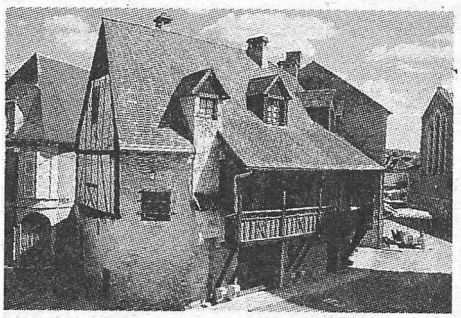

Montignac'dan tipik bir ev

Siyah Périgord, aslında Batı'ya ve Güney'e dek uzayan geniş toprak parçaları, çok çekmiş Protestanlarla Katoliklerin kanlı savaşından, Montaigne'in yaşamında da derin, lekeler bırakmış izleri var bunun, ama bölgenin bütün tarihini yardığını söylemek daha yerinde olur.

Gerçekte, yeryüzünün bilinen en eski yerleşme yerlerinden biri bu, Tarihöncesi'nin cenneti neredeyse, mağaralarıyla, Hıristiyanlık öncesinde, Roma'nın ciddi bir varlığı söz konusu olmuş. Ovidius'un çanına ot tıkayan o melun Augustus'un Akitanya'yı bir umran merkezi haline getirdiği her köşeden belli. Périgueux'nün o çağdaki adı Vesunna'ymış. Vésone kulesi o tarihlerden kalmış örneğin.

Ortaçağ çekirdeği olan Puy-Saint-Front'ta, Tül'le keyif içinde dolanıyoruz. Hava sıcak, ağır. Oysa birbirlerine yaklaşmış evlerin arasını dolaşan merdivenli dar sokaklara güneş ulaşamıyor pek. Rue des Farges'in taşı, tahtayı, mermeri yeni bir uygarlığın alaşım çözümü olarak bir araya getirdiği evleri, binaları dostlarım örümceklerin ağ panayırı olmuş. Selamlayarak geçiyorum, Tül'e onları pek göstermeksizin.

Eski mahallede, hoş bir sahaf vitrinine takılıyorum bir an – daha iyisini Avignon'da görmüştüm, ne yazık ki kapalıydı.

Koparak ayrılıyoruz kentten.

Bilmiyoruz ki asıl mıknatıs önümüzdedir.

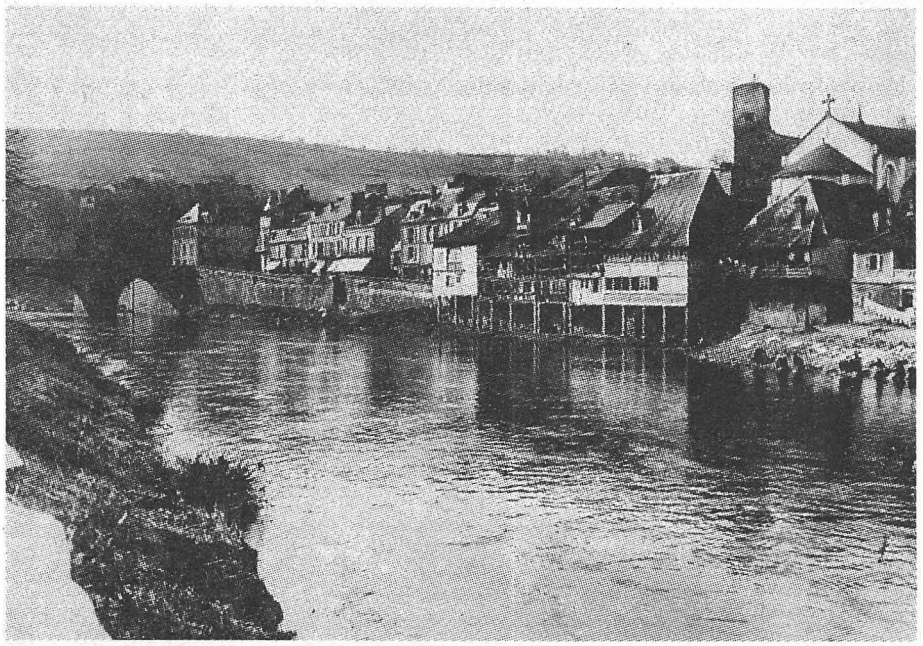

Montignac, 1903'de. Henüz Lascaux'daki 17 bin yıllık mağara resimleri bulunmadığı için sakin bir köy

Montignac sur Vézère

Geceyi geçirmek için, yola çıkmadan, Montignac sur Vézère'i gözüme kestirmiştim. Düş kırıklığına uğrayacak ya da yatacak yer bulamazsak Sarlat'ya geçeriz, diye kurmuştum kafamda.

Neye dayanarak haritamda orayı kerterizlemiştim? Bir sonraki hedefimiz olan Lascaux'nun yanı başındaydı bir kere. Sonra, küçücük, pul kadar bir fotoğrafına rastlamıştım elimdeki kılavuz kitaplardan birinde, sevimli bir kasaba izlenimi uyandırmıştı bende. Fazlası varmış, eksiği değil :

Vézère ırmağı üzerine atılmış çelik konstrüksiyon bir köprüden geçerek giriliyor Montignac'a. Köprünün üzerinde, ilk bakışta aşk.

Bir yakasını, kıvrıla kıvrıla tırmandığı bir tepeye vermiş, öteki yakasında uçsuz bucaksız ormana yürümüş pitoresk dozu yüksek bir kasaba. İki yakasını dar, sağlam bir taş köprü bir araya getiriyor. Nüfusu yaklaşık üç binmiş. O an eski bir fantazyayı (ya da fantazmayı) canlandırıyor zihnimde : Tül'le yerleşiyoruz buraya, kimseye izimizi bulma izni vermeyecek ölçüde kayboluyor, yaşayıp ölüyoruz sessizce. Ben bir Pessoa sandığı bırakıyorum ardımda, o birkaç yüz tablo. Çocuksu, romantik düşlemler mi, evet, bir sakıncası var mıdır?

Sıkı bir otel seçiyor Tül : Büyük, ağaçlıklı, havuzlu, sessiz bir iç bahçeye bakan Relais du Soleil d'Or, oda numarası 204. Ağaçlarla kasaba arasında paramparça, kalakalıyoruz.

Önce bir dolaşıyoruz Montignac'ın sokaklarında. Avuç içi kadar bir yer gerçi, ama bir metre ilerlemek güç : Durup bakılıyor bir noktaya her an.

Nokta : Bir sokak, bir geçit, bir ev, bir balkon. Bir açı. Pusula sarhoş.

1903'de çekilmiş bir fotoğraftan anlıyorum ki, kıyıdaki iki yüz metrelik 'promenade' sonradan oluşmuş. Bu fakir, alçakgönüllü, şeker küpü evler, ayaklarını suya dayarlarmış.

Otelin lokantası, Bottin Gourmand mühürlü. Bu mühür şaka değildir, ne

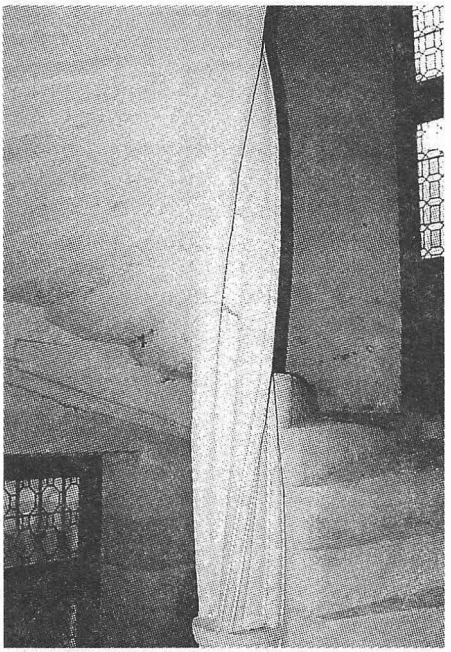

Siyah Périgord'un Rönesans Merdivenleri

zaman böyle bir yerde yesek mest oluruz. Ağaçlara karşı, törenli bir yemeye oturuyoruz. Mühür, hem de çok doğru verilmiş – seyrek lezzetler.

Gece başlıyor. Hep söylüyorum ya, başlaması bir şey, olması başka şey. Ağır kısılan bir lamba gökyüzü. Sonunda, gözün erişebildiği bütün yıldızlar toplanıyor kubbede.

Önce, otelin arkasına yayılmış bahçeli evlerin arasındaki sokaklarda yürüyoruz. O kadar kesin ki huzur, insan tavşan adımları seçiyor. Haksızlık bu : Bir tane hayatımız var, onu hangi koşullarda savuruyoruz. Sıradan verilere – ekonomik bağlamda – sahip bir kasabadayız : Kaz ve ördek yetiştiriyor, biraz bağcılık yapıyor, tahta eşya üretiyor, Lascaux'nun sağladığı küçük turizm getirisinden pay alıyorlar. Lüks yok bu evlerin etrafında, nasıl olsun. Ama yüksek uygarlık belirtileri var : Güzel, temiz, çiçekli, ağaçlı evler. Tertemiz hepsi. Ortalama gelirli kasaba sakinleri. Bu koşullara Türkiye'de varlıklı

sınıf sonsuz harcamayla ulaşamıyor genellikle. Fark yaralıyor beni, incitiyor. Emlakçı vitrininde görüyorum : İstanbul'da pîs, sokak içi, eski bir apartman dairesi alınamıyor bu fiyata. Hayat adına ekşileşiyorum ister istemez. Bizler bu yöne gidebilecek bir yaşama üslubunu vandal sistemimizle yıktık. Anımsıyorum, 1960'ların başında, küçük teyzem ve kocası, dar gelirli bir aileydi. Koşuyolu'nda, bahçe içinde küçük, güzel bir ev almışlardı taksitle. Güç bela geçinirlerdi. Oğulları orada doğdu, büyüdü. Ortancalar fışkırıyordu bahçenin her köşesinden. Komşuları aynı durumda olan insanlardı. Hemen hepsi bir apartman dairesiyle değiş-tokuş ettiler o cennetleri, ahır hayatını yeğlediler. Türkiye yeğledi bunu. Montignac'da öfke ve acı, kemiriyorlar beni.

Hallaç pamuğu dağılmış, köprüde suya bakıyoruz. Oradan, usulcana, bir tek heybetli kulesi kalmış şato artığına doğru tırmanıyor, oradan helezon çizen koridor-sokakların seyrinde, yeniden aşağı iniyoruz. Kuşlar çalışıyor bu saatte. Tek tük araba geçiyor yoldan, sesi ve ışığı bitsin, bekliyoruz. Kokular başlıbaşına bir ülke yaratmış Montignac'da, onlarla bir bir tanışıyoruz. Yokuşu tırmanırken, bir evin cephesinde ufak mermer bir levhaya kazılmış : Filozof Joseph Joubert bu evde doğdu. Ev satılık. Bir aforizma ustası, birkaçını çevirmiştim kristal cümlelerinin. Dönünce, yeniden bakacağım onlara tabii.

Kıyıda, köprüye karşı, bir kahveye oturuyoruz. Çevrede genç insanlar ve çocukları. Onlar için Montignac'da yaşamak can sıkıcı, ufuk daraltıcıdır büyük olasılıkla. Haklı olarak farklı persfektifler gelişir onlarda : Dünya, büyük kent, hareket çeker onları. Bilemezler ki bir bok yoktur dünyada, gel gelelim sanmak durumundadırlar. Nasıl biz tersini arzularken, işin zorluklarını, alışkanlıklarımızı hesaptan düşüyorsak, karşılıklı arayış eğrileri çizeriz.

"Fuir là-bas, fuir", gene de. Kaçmak, gitmek isteği bunca kabarmışsa bir kere haklıyızdır. Sonra : Gerekçeleri vardır. Onun için de, yanılıyor olma olasılığımız kadar yanılmıyor olma olasılığımız da güçlüdür. Montignac'lı gençler için de böyledir durum.

Otele dönüyor, bahçedeki dev çamın altına uzanıyor, gökyüzüne dalıyoruz.

Vita brevis.

Çıkmaz

Çıkmaz sokaklara tutkunum, bilen biliyor. Özel özel isimleri oluyor bazılarının : İşte, Montignac'da, ana yola çıkan, ana yoldan girilen, ne girilen ne çıkılan, hem girilen hem çıkılan biri : Impasse du Bout du Monde.

Farklı karşılıklar arıyor ona gönlüm :

Dünyanın Bittiği Yer Çıkmazı.
Dünyanın Dibi Çıkmazı.
Dünyanın Ucuna Çıkan Çıkmaz.
Dünya Çıkmazı Çıkmazı.

Düz çevirisini istemiyor bu sokağın şiiri – gerçekten de koyu şiiri olan bir çıkmaz bu, çünkü : Bir çeşmesi var üstelik, Montignac'lı bir kadın, paçalarını sıvamış, çamaşırını yıkıyor. Görmüyor beni.

Artık söyleyebilirim : Dünyanın dibini gördüm ben.

Kazciğeri Hakkında

Périgord'un, kaz ve ördek ağırlıklı ürünlerinin namı ülke sınırlarını aşmıştır, en başta da kazciğerininki.

Yemekte, ben soğuk, Tül sıcak olanını seçti. Benimkini, ünlü Monbazillac şarabıyla sundular. Şarabı önce tattım, bal kadar tatlıydı (kaldı ki ballı şarap olarak anılıyor), hiç sevmem tatlı beyaz şarabı, "sek"lere gider tercihim. Sonra kazciğeri geldi, ikisi birlikte tarifsiz bir tad birliği kurdular ağzımda, adamların bildiği varmış.

Kesif oysa hafif bir yükleme, kazciğerininki.

Kızartılmış ekmek eşlik ediyor.

Bittiğinde başka bir şey daha yiyeceğiniz için pişman oluyorsunuz düpe-

düz. Sigara bile yakmak geçmiyor aklınızdan, damağınıza sinen renk, koku sürsün, olabildiğince sürsün.

Bir de kara mantarı var Périgord'un, giderek efsaneleşmiş "truffe"ler. Bölgede "cèpe" de gözde bir mantar türü olarak anılıyor gerçi, ama "siyah elmas"ın yeri başka : Yerin altından çıkarılıyor, ateş pahasına gidiyor. Périgord'da, ormanın kenarına arabanızı park edip birkaç dakika dolaşmaya kalkışınca tekerleklerinizi parçalıyormuş : Sizi mantar topluyor sanan köylüler.

Mantarla aram iyi değildir zaten.

Oysa "siyah elmas"ın görünümü müthiş.

Ağaç

Son yıllarda takınak boyutunu aldı bende : Bir ağacım olsun istiyorum.

Çevremde ağacı olan kimse yaşamıyor sanıyorum : Bahçeleri yok ki ağaçları olsun.

Ağaçlarım olsun, demeye dilim varmıyor, o kadarına ulaşmam herhalde iyiden olanaksız.

Ağaç diyorsam, bir meyve ağacı, birkaç meyve ağacı ya da zeytin ağaçları değil sözünü ettiğim : Bir bahçem olmalı, kuytu, duvarlarla çevrili ufarak bir bahçe, tam ortasında dikilmeli : Ihlamur, çam, manolya, söğüt, meşe, atkestanesi – çınardan öz etmeye utanıyorum.

Yaşlı, uzunboylu dalları oturduğum (oturacağım) evin çatısına, balkonuna uzayan, gölgesi pek, gövdesi kalın ve kırışık bir ağaç.

Altında oturabilmeli, uyuyabilmeli, müzik dinleyebilmeli, sabahları Tül'le kahve içebilmeli, geceleri yaprak istifi aralandığında (rüzgârda) gökyüzüne bakabilmeliyim.

Demek ki sessiz bir yerde olmalı evim, bahçem, ağacım.

Sonra, sonunda, altına, köklerinin arasına bir çukur, yerleştirilmeliyim.

Çok mu bunca : Bir ağacım olsun.

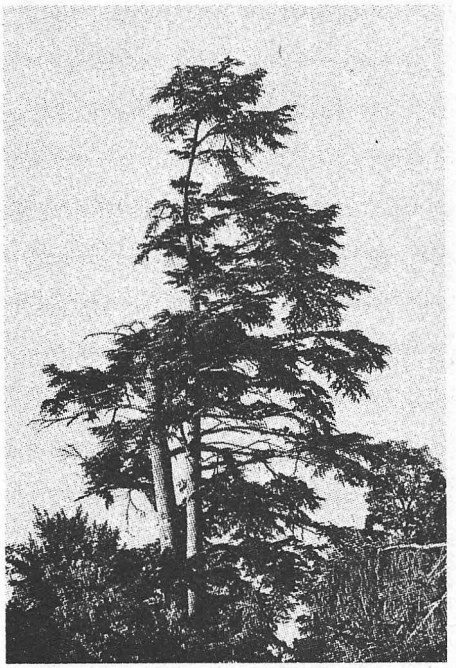

Montignac, "Bir Ağacım Olsun" Fotoğraf : E.B.

Lascaux, Bir Önresim

Lascaux, Montignac'ın iki kilometre güneyinde, kesif ağaçlıklı bir tepede. Saat 11.00'de ulaşıyoruz kapısına. Bilmeden gelinse, içerlenebilir : Lascaux II, 1963'den bu yana ziyarete kapalı tutulan gerçek mağaranın iki yüz elli metre ötesine yapılmış.

Hikâye garip : 1940'da, Montignac'lı birkaç genç ağaçlar arasında gezinirken buluyorlar mağarayı. Bir vakit önce bir ağaç yıldırım yemiş, yıkılmış, kökünden sökülüp. Onun boşluğundan düşüyorlar içeriye.

Ondan öncesinde, 17 bin yıldır mağaradaki resimlerin dokunulmamış biçimde donup kalmasına, bozulmamalarına neden olan garip, güzel, üstelik gerçek bir hikâye daha var : Bölgenin dokusu özel, kalın bir tül tabakası, hiçbir sızıntıya yol açmayacak kesinlikte mağaranın üstünü kapatıyor – büyük olasılıkla bir ilk çökme sonrasında. İçeride, 17 bin yıldır – 40'da bulunana

Montignac, Lascaux'da 17 bin yıllık mağara resimleri.

dek – değişmeyen koşullar oluşuyor : % 98 oranında bir nem ortamı, 14° ısı. Doğal buzdolabı işlevi görüyor bu ortam, resimler için.

Montignac'lı gençler konuyu büyüklerine götürüyor. Prehistorya alanında önemli bir isim, Abbé Breuil olaya el koyuyor, yönetimi bilgilendiriyor. Üşüşme başlıyor hemen çünkü : Birinci hafta bin beş yüz meraklı geliyor Lascaux'ya. Savaş günleri. Arkeologlar çalışmaya koyuluyorlar, 1948'de dünya kamuoyuna açılıyor mağara. Dört bir yandan, yeryüzünün bilinen (bulunan, bulunabilen) en eski ressamlarının işlerini görmeye koşuyor herkes.

Bilimadamları geç ayıyor : Ziyaretçiler, mağaranın ciddi biçimde yıpranmasına yol açıyorlar : Solunum yoluyla bıraktıkları karbon dioksit, ayaklarıyla getirdikleri görünmez canlı organizmalar ağır taş hastalıklarının (ne diyordum ben?!), mantarların hızla üremesini kolaylaştırıyor. André Malraux devreye giriyor 1963'de (Malraux'ya sonra döneceğim), Lascaux özel uzmanları dışında bütün ziyaretçilere kapatılıyor. On yıl çalışılarak bir tıpkıbasımı gerçekleştiriliyor : Gerçekten de, hava koşulları dahil aynısı bu – ama aynısı olur mu, işte olmuyor.

Bu seferki rehber beni utandırıyor : Az öz konuşan, çünkü işi iyi bilen biri. Resimleri benzeri bir ortamda görmek, gene de röprodüksiyonlarla yetinmekten iyi. İçimde heyecan ayarı yapıyorum, Tül klostrofobisine yenilerek bir süre sonra kaçıyor dışarı. Ben, mağaranın dibine kadar iniyorum. İyice inceliyor orada çeper, dönüp bakınca, yukarı doğru dehşet verici bir etki uyandıran bir fresko uzuyor.

Ayrıca, mesafeyle yazmak istiyorum Lascaux'yu – Cami, Kule, Mağara şimdiden ayrıldılar : Küçük, özel bir toplam kurmak üzere : Onlara bir, iki nokta eklenecek, biliyorum.

Eşikler

Lascaux çıkışı, sık yüksek ağaçların altında susuzluk gideriyoruz Tül'le, tahta bir sıraya oturup. Burada, 17 bin yıl önce yaşayan 'magdalenien insan' bir homo sapiens : Bizden hiç farkı

yokmuş. Bizim kadar iflah olmaz mıymış?

Onunla zamandaş değil bu ağaçlar, biliyoruz. Bir tek taşlar biliyor her şeyi, onlara korkuyla bakıyorum.

Lascaux ressamları hakkında neyse ki iler tutar yanı olmadığı apaçık belli olan yorumlardan ötesine gidemiyoruz biz çağdaşlar.

Elli yıl önce uykusundan uyandırılan bu mağarada donakalmış resimlerin altında, bir tür yazı mı, bir tür simge mi olduğu anlaşılamamış, sökülmemiş imler var.

Mehmet, çıkar çıkmaz "Opera"yı gönderecekti, Samih görmüş bile kitabı.

İnce tellerim kopmasın.

İnce imleri herkesten korumalı.

Sözle susku arası eşiklerdir.

Yolda, altı : Saint-Amand-de-Coly

Yeniden yoldayız. Sarlat hedefimiz. Montaigne'i, dostu La Boétie'nin yakınından göreceğiz bir de.

Birden sapıyorum, şu yengeç ayında yengeç yürüyüşü : "St-Amand-de-Coly, 3 km" yazıyor ufak, beyaz yol levhasında.

El içi kadar bir köy, vardığımız. Haşmetli bir X. yüzyıl kilisesini bekliyor. Yirmi iki metre boyunda, kırk sekiz metre uzunluğunda, sekiz metre enindeymiş – içeride, sarı kâğıda basılmış, 1 franga satılan, katlanmış A4 büyüklüğünde bir broşürcükten öğreniyorum.

Avignon'un, görkemli Papalık Sarayı'nın bana yaşattığı duyguların bire bir karşılığını, çevirisini veriyor bu yapı.

Dümdüz, yapayalnız, süsten arınmış, kendini taşın dibine bırakmış bu kilise, Hıristiyanlık kültünün ve kültürünün övünç duyduğu bütün katedralleri *eziyor* : Ne Vatikan, Sistine Capello, ne Strasbourg, Köln, bir başkası.

St. Amand, insanlardan ayrılıp buraya Tanrı'yla, inancıyla başbaşa, iç içe kalmaya gelmiş. Kimseyi çağırmamış, kimse için süslenmemiş. Bütün dinler, insanın bu biçimiyle en kökten saygıyı hak eden üslubuyla çelişen büyüklük vehimleriyle Tanrı'dan uzaklaşmış, yeryüzü hükümranlığı ve Erk istemişlerdir.

St. Amand-de-Coly arı, tertemiz, güçlü bir inancı *gösteriyor*. Ama onu yapan insanların böyle bir derdi bile olduğuna inanmıyorum ben – öyleymiş onlar. Yaşarken hizalarına bir nebze yaklaşınayı başarmak isterim. Ne kadar uzaktayım şimdi. İnsanın kendisine yaklaşması için yazmak bir araç oluşturmuyor çoğu zaman. Daha özlü, has, derin bir ilişki kurulmalı dünya ile. Bir tek doğaya inancım var benim, ona doğru gidememek kendime – hâlâ – duyduğum inancı yavaş yavaş köreltiyor.

St. Amand, sizi terazimin yanına çağırıyorum.

İnancınızda yüceltiyorum sizi, beni yoksunluğumda gene de destekleyin.

Malraux'ya Mektup

Bayım; sizi tanımıyorum elbette; büyük bir yazar, çağın en güçlü aydınlarından biri olduğunuzu biliyorum; gene de, yaşasaydı da tanışma olanağı bulsaydım diyecek ölçüde yakınlık duyduğum biri sayılmazsınız, herkesin kendine göre titreşimleri vardır tanımak istediği insanlara yönelen, bunun da akılcı bir tanımı, yasası, gerekçesi yoktur çoğu zaman.

Bu mektup, sizin adınızla anılan, yazılmasını ve kabul görmesini sağladığınız 1962 tarihli Malraux Yasası ile ilgili kaldı ki. Sizin savaşımınız, kararlılığınız, öngörünüz olmasaydı, belki de Sarlat'yı göremeyecek, 1975-77 arası yaşadığım Marais'nin yıkılışını izlemek zorunda kalacaktım. Oysa Marais, şimdi Paris'in en güzel köşesi oldu; Sarlat, Fransa'nın, hatta Avrupa'nın görülmeye değer canlı müzelerinden biri haline geldi. Lascaux'ya gelince, attığınız adım, sahicisini göremediğim için canım yansa bile, alkışlanası bir karara

dayanıyor besbelli : Nedense, hâlâ, bir yanımla korumanın gücüne bağlıyım – öteki yanım, bütün bunlar beyhude dese de. Ola ki sizde de vardı aynı ikilem, siz ki kültürün evrenselliğini, çoğulluğunu ilk farkedenlerden biri oldunuz, bir Doğu estampıyla bir Rönesans resmi arasında değer ayrımı yapılamayacağını anlattınız insanlara, Müze'niz bende hayranlık uyandırmayı sürdürüyor.

Fransa'yı işte bunun için seviyorum. Hem sizi getiriyor önüme, hem de (İsviçreli olmasına karşın) sizi haksız yere yerden yere vuran Godard'ı (tasalanmayın, yıllar önce onun size yazdığı açık mektubu Türkçeye çevirdiğim için özür dileyecek değilim sizden, iyi ki çevirmişim o acılı metni) getiriyor. "Biz gelince onlar gidecek" diyen göçmen düşmanı "politikacı"sı var, tamam, ama on yıl önce ölmüş olmasına karşın ona iki numara bol gelmeyi sürdüren Coluche de var.

Sözü uzatmayacağım : Kılavuz-portre, tikli yüzünüz. Acılarınızın altında ezilmediğiniz, bize yollar açtığınız için saygıyla selamlıyorum sizi – buradan, Haziran 1996.

Günlük = Seyahatname

Hayır : Günlük'ten çok Seyahatname. Ya da hem biri, hem öteki. Haşim'e gidiyor zihnim : Ne kadarı günlük, ne kadarı seyahatname, Frankfurt'ta yazdıklarının? Benim Bordeaux'da yazdıklarımın? Yolda notlar alsam, biriktirsem de, dönüp burada yazıyorum, sonuçta.

Kararsızlık ne güzel!

Oysa metin biliyor ne olduğunu, nereye gittiğini, yıllar bana bunu göstermiştir.

Usul usul adlandırıyorum defteri : "İki Deniz Arası Siyah Topraklar - Bordeaux Seyahatnamesi".

"İki Deniz Arası", burada, içinden geçtiğimiz bir bölgenin, bir de güneye inerken kullandığımız otoyolun adı. Ben, Okyanus ile Akdeniz'den söz ediyorum : Bir ucu ta Rochelle'e, öbürü Barselona'ya uzanan bir hat.

Hat : Yazı. ❑

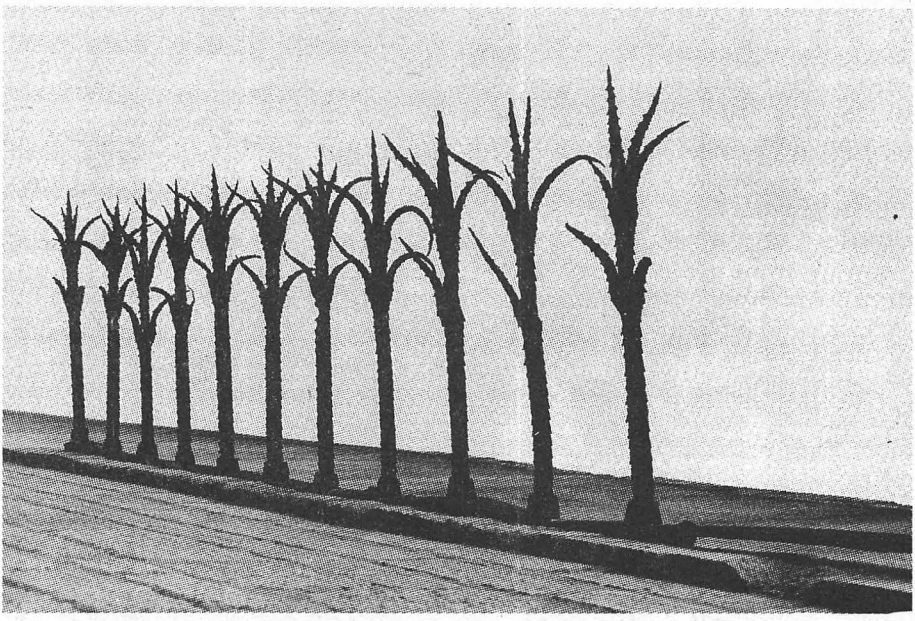

La Rochelle — Fotoğraf : E.B.

İKİ BİNE DÖRT KALA TÜRKİYE

Vakur Kayador

Günün Görüntüleri

Zaman önlenemez biçimde geçip gidiyor. Hayat zamanda değilse bile toplumsal yaşamda kalıcı izler bırakıyor. Yaşadığımız an'ı çözümlemeye çalışırken o an'ı oluşturan geçmişin birikimlerini gözardı edemiyoruz. Aynı şekilde geleceğe yönelik çıkarımlarda da, dünün ve bugünün yaşantıları temel verilerimizi oluşturuyor. Hayatı; fotoğraf makinesinin durağanlığında ve donukluğunda değil, film şeridinin "geçmişi, şimdiyi ve geleceği" kapsayan akışkanlığında algılamak daha doğru oluyor. Zaman boyutundaki bütünselliğin yanında her türlü durumu, olayları ve olguyu geniş ölçekte; ulusalın da ötesinde evrensel bir düzlemde kavramaya çalışmak gerekiyor. Gerçeği bulabilmek için, yerel ve yörel kapsamlı değerlendirmelerden kaçınmak, taşralılığın kahredici sınırlamalarından arınmak zorunluk haline geliyor.

Bu yazıyı hazırladığım 1996 Temmuzunun son günlerinde ilginç ve kaygı verici gelişmeler yaşıyoruz. İslamcılar Cumhuriyet döneminde ilk kez bir koalisyonun büyük ortağı olarak siyasal iktidara gelmiş bulunuyorlar. RP-DYP Koalisyonu, tuhaf (!) birtakım olaylar sonrasında, krize dönüşen bir hükümet bunalımının ardından göreve başladı. Yaşanan olaylar herkes tarafından biliniyor. Seçim öncesi halka kendisini Refah Partisi'ne karşı güvence olarak gösteren ANAP'ın uzun bir süre bu partiyle flört edip son dakikada da "belki bilinemeyen etkiler ve nedenlerle" koalisyondan cayması sürecin başlangıcıydı. Daha sonra büyük sermaye tarafından coşkuyla desteklenen ANAP-DYP Koalisyonu; DYP Genel Başkanının örtülü ödenekten kullandığı paralar, hakkındaki yolsuzluk soruşturmaları gibi, "aslında Türkiye'de kanıksanan" olaylar sonucu dağılmıştı. ANAP'lıların Çiller hakkındaki özel birtakım bilgileri Refah Partisi'ne sızdırdıkları ve kendisinin siyasal hayatını bitirme girişimlerinde bulundukları yüksek sesle düşünülmüştü. Son bölümde, zor durumda kaldığı anlaşılan Çiller (niçin zor durumda kaldığı hâlâ belirlenmiş değil) Refah Partisi ile koalisyona mecbur kalmıştı. ANAP-RP koalisyonu için sürdürülen görüşmeler sırasında Cumhuriyetin, laikliğin, demokrasinin, Atatürk devrimlerinin bir numaralı savunucusu olduğunu ilan eden ve Mesut Yılmaz'a tuttuğu yolun yanlışlığını ısrarla vurgulayan Tansu Çiller için; İslamcıla-

rın büyük ortak oldukları bir koalisyonun "öbür ortağı" olmak, trajik bir sondu; belki de siyasal hayatında sonun başlangıcıydı. Bu yaşanan süreç esnasında, gerçekleştirilen milletvekili transferleri ve sürecin sonunda güvenoylaması sırasında Meclis'te red oyu veren DYP'lilere uygulanan şiddet, demokrasi bilincine sahip insanlar için kabullenilmesi güç şeylerdi. Bu gelişmeler sırasında Meclis'in bu yapısıyla toplumu yansıtmadığı ve hiç iyi örnek olmadığı öne sürülürken başka düşünceler de dile getiriliyordu. Sözgelimi Meclis'in insan malzemesi ve kişilik değerleri açısından tam anlamıyla toplumun aynası olduğu savunulabiliyordu. Bütün bunlar herkesin gözü önünde gerçekleşen ve herkesin izlediği, bildiği şeyler. Peki bu görüntüler, dünyanın en kritik bölgelerinden birinde bulunan, üzerinde birtakım hesapların hiç eksik olmadığı ülkemizin gerçekliğini ne kadar yansıtıyor?.. Bütün bunlar koskoca bir buzdağının yüzeyde kalan küçük bir bölümü olamaz mı?... Her zaman ifrat ile tefrit arasında kalan, bir türlü nesnel değerlendirmeler yapabilecek serinkanlılığa ulaşamayan bizler, islamcıların iktidarına uzanan bu yolun özellikle sonunda ciddi bir bilinç bulanıklığı ve aymazlık içinde değil miydik?.. (Burada biz derken laik ve demokratik cumhuriyet ilkelerine bağlı insanları kast ediyorum) İslamcıların yıllardan beri sürdürdükleri sistemli, örgütlü ve sabırlı çalışmaları sırasında devekuşu gibi başını kuma gömen, çok sıkıştığımızda ülkeyi nasıl olsa birilerinin kurtaracağına güvenen bizler, bugün de bir başka aymazlığın, korkudan kaynaklanan bilinç dağınıklığının içinde değil miyiz?.. Hiç kuşkusuz İslamcılar 1995 genel seçimlerine ve 1996 ara seçimlerine kadar yükselen bir performans sergilediler. Bunun yadsınacak yanı yok, hatta şu anda da gelişme sürecinde oldukları görülüyor. Ama bütün bunlara karşın ortada "adeta unutulan" bir gerçek var; o da 1995 seçimlerinden merkez sağın birinci; parçalanmış ve bir türlü kimliğini bulamamış olmasına karşın merkez solun sayısal olarak ikinci; İslamcıların ise olağanüstü çabalarına karşın ancak üçüncü çıkabildikleri... Daha sonra yapılan ara seçimlerde İslamcıların; seçim yapılan bölgelerde oylarında sayısal bir artış kaydedemedikleri, ancak sağ ve sol seçmenlerin "hiç de haksız olmayan nedenlerle" sandığa gitmemeleri sonucu, "oy oranlarını" artırdıkları görüldü. Durum böyleyken ve iktidar için sağ koalisyonlardan, sağ-sol ortaklıklara, azınlık modellerine kadar birçok yöntem denenebilecekken, çadır tiyatrosu görüntüleri nedeniyle bunların tümümün olanaksızlığı mesajları verildi. Sonuçta Refah Partisi iktidarının Türkiye'de gerekliliği ve demokratik açıdan kaçınılmazlığı topluma "adeta" dayatıldı. Peki Gümrük Birliği'ne dahil olan, AB'ye girme uğraşları veren ve bütünüyle rotasını Batı'ya çeviren, ABD'nin istekleri, doğrultusunda Ortadoğu'da İsrail, Mısır, Ürdün'den oluşan yeni bir yakınlaşmanın ön hazırlıklarını yaşayan Türkiye bu kadar sahipsiz mi!?.. Soruyu şöyle sormak da mümkün : Türkiye dünyadan bütünüyle bağımsız bir ada mı ya da Türkiye dış dinamiklerin her türlü etkisinden uzak kalabilecek kadar kudretli mi?... Soruyu bunun türevi sayılabilecek bir başka soruyla sürdürmekte yarar var. Türkiye dış dinamiklerden soyutlanması mümkün olmayan kendi iç dinamiklerinden, "sözgelimi Batı'yla göbek bağı içinde bulunan büyük sermaye örgütlerinden, laiklik konusunda hiçbir biçimde ödün vermeyecek şekilde yapılanmış zinde kuvvetler'inden, her zaman devlet içinde yer alan ama devletin denetim sınırlarının dışında kalabilen, okyanus ötesiyle daha yakın bağları bulunan 'çok özel-çok gizli' teşkilatlarından" etkilenmeden yolunu çizebilecek kadar demokrasi geleneği gelişmiş bir ülke mi? Genel seçimlerden bu yana sergilenen bütün olumsuz gelişmelere karşın, bu ülke her türlü iç ve dış

Müslim Çelik

GÜNAYDIN GÜÇLÜLÜK

Islak Güneş'ime
  sonsuz kiraz sabrını
Yada ne diyor buğu
Giderse düş bozulup

Çırpıntılı denizden
    düşünce sessizliği
Sevgimi bıraktıysam
  böğürtlen kıyıcıklarına
Sislerin ortak çançiçeği
ishak sesidir sığ

Yaşamım öğreniyor döktüğünü
kıyım korkuyor
  düşünce yağmurumla
Kar yağsın yeğnikçe
    düzlüğüme

Düşüş sonlu mu
düşte korunan da
Yüreğim bıraktırıyor şarkısını
Göğün

günaydın güçlülük
  Acıyı delen
bir avuç kiraz yaşamak

---

dinamik karşısında kendi yazgısını kendi belirleyecek kadar güçlenmişse, aslında bunda da hoşnutluk duyulacak bir yön bulunabilir. Ama durum gerçekten böyle mi yoksa işin içinde başka şeyler mi var?.. Bu ülkede yaşayıp ülkelerinin sorunlarına kafa yoran insanlar, kapalı kapıların ardına ulaşma şansına sahip olamadıkları için, buzdağının yüzeyindeki sınırlı görüntüleri bir yana bırakıp Rasyonalistler gibi usavurma yöntemleriyle durum saptaması yapmak zorunda kalıyorlar. Bunu yapabilmek için de 1996 Türkiye'sinin fotoğrafını, Türkiye'nin Miladı olan 24 Ocak ve 12 Eylül 1980'lerden başlayarak çok genel çizgileriyle ve dikkatle incelemek gerekiyor.

Bir toplumsal hareketin sonuçlarından yola çıkarak, o hareketin nedenlerini ve yaratıcılarını saptamaya çalışmak, gerçek arayışı içinde olanlara birtakım ipuçları sağlayabilir. Bir başka deyişle bir hareketin sonuçlarından kim-

ler yararlı çıkmışsa, başlangıcında da onları araştırmak, araştırmayı doğru sonuçlara ulaştırabilir. Konumuz kapsamındaki 24 Ocak Ekonomik Kararları ve onun siyasal uzantısı olarak düşünülen 12 Eylül hareketi Türkiye'de bir günde olup bitmemişti. 1970'lerin ikinci yarısından sonra katlanarak yükselen terör, 12 Eylüle yaklaşırken ülkeyi – o günlerin deyimiyle – "ilan edilmemiş bir iç savaş" yaşanır duruma getirmişti. 1975 yılında terör nedeniyle 37 kişi yaşamını yitirirken 1980 yılında bu sayı 2206'ya ulaşmıştı. Ne Milliyetçi Cephe Hükümetleri ne de CHP kan gölünü kurutmakta başarılı olabilmişlerdi. 1979 yılının başında yaşanan Kahramanmaraş kitle kıyımının ardından Bülent Ecevit Hükümeti tarafından sıkıyönetim ilan edilmiş, ülke 12 Eylüle kadar bu biçimde yönetilmişti. 12 Eylül sabahı ise terör adeta bir düğmeye basılmış gibi sona ermişti. O günlerin Türkiye'sinin "hangi yöntemlerle olursa olsun" terörü önleyecek güce sahip bulunduğu açıkça görülmüştü. Bu arada sokakta vuruşan sağ ve sol eylemcilerin kullandıkları silahların önemli bir bölümünün aynı marka olması ve aynı merkezlerden geldiğinin belirlenmesi ilginçti. Kuşkusuz bu kaos ortamında terör örgütleri, etkili olduklarını ortaya koyabilecek eylemler yapmış, hatta 12 Mart dönemi başbakanlarından Nihat Erim'i İstanbul'da evinin önünde vurmuşlardı. Ancak böylesine güçlenmiş görünen örgütlerin çok kısa bir süre içersinde çökertilmesi akıllara ister istemez şu soruyu getirmişti. "Daha önceleri neredeydiniz?..."

Bu nazik konuyu bir yana bırakıp 12 Eylül'ün somut sonuçları üzerinde durmak daha yararlı olacak. Başlangıçta askeri yönetim döneminde, daha sonra onun sivil ardılı olan ANAP dönemlerinde Türkiye "bölgenin bakkalı, kasabı, manavı olmak için" temel sanayi yatırımlarından vazgeçmiş, kalkınmaya yönelik politikalarını terk etmiş, iktisadi ve siyasi açılardan bütünüyle ABD ve Avrupa'nın güdümüne girmişti. 1980'den 1983'e kadar Türkiye'nin askeri bir kadro denetiminde yönetiliyor olması ABD'yi hiç rahatsız etmezken Avrupa'dan neticeye etkisi olmayan göstermelik tepkiler gelmişti. Bu arada kişi temel hak ve özgürlüklerinin nasıl askıya alındığı, "hayır" propagandasının yasaklandığı Anayasa referandumlarının ne şekilde gerçekleştiği, işçi sınıfına ne kadar ağır darbeler vurulduğu ve ülkenin hangi koşullarla ucuz emek-ucuz insan cenneti haline dönüştürüldüğü kolayca unutulacak şeyler değildi. Ayrıca Yunanistan'ın Nato'ya dönebilmesi için elimizde bulunan veto yetkisinin, ülkemiz adına hiçbir kazanım elde edilmeden harcanması; Türkiye'nin Ortadoğu'da Amerikancı ve çok riskli politikaların uygulayıcısı durumuna getirilmesi bu yılların "dikkat çekici" öbür politikalarıydı. Yıllar sonra 1990'da Körfez Savaşı sırasındaki Özal'cı politikaların ölçüsüzlüğü ve sorumsuzluğu, Amerikan güdümünde dış politikanın doğal sonuçlarıydı. Ama bu dönemin en önemli gelişmeleri; ABD patentli "yeşil kuşak projesi" uyarınca şeriatçı akımlara verilen ödünlerle, Güneydoğu'daki insanlara yöneltilen baskılardı. Güneydoğu insanının bu ülkeden soğutulması için gereken her şey yapılmış, daha sonra Özal ve ANAP döneminde sınır ticaretinin de engellenmesiyle bu insanlar adeta terörist olmaya özendirilmişlerdi. Burada da akla bir soru takılıyor. Özal o dönemlerde yeni palazlanmaya başlayan PKK terörünü "üç beş eşkiyanın işi" diyerek küçümsediğinde tarihsel bir yanlış mı yapıyordu yoksa "ABD ile yakınlığıyla her zaman kıvanç duyan bu şahıs" ne yaptığını çok mu iyi biliyordu?..

Aslında bunlar da bilinen ve unutulması güç şeyler oldukları için hatırlamakta ve hatırlatmakta yarar var. Bunları belirledikten sonra 12 Eylül öncesinin karmaşa ortamının kimlerin işine geldiği sorusunu yanıtlamak kolaylaşı-

Mehmet Yaşın

MİKROP

Sanırım soğukalgınlığı, şiddetli başağrısı, üşütme, ateş...
Derin nefes al, derin
derin kanaldan geçen iki ördek :
Kerem ile Morris.
Son HIV testinin (-) çıktığı günkü gibi nefes al, ver
verebildiğin kadar kendini.
Aslında ölmek demek bu yaşamak, eyy aşk-ı nâr
"özgürlük ve barış" (bildiğ'niz gibi) hiçbir şey demek...
Sanırım dildir mikrop kapan, "şiir" örneğin, "seni seviyorum" vb.
Lacivert saçlar lacivert kuyruk yıldızlar Aslı
bu yataktan kalkıp da gidemey'cek kadar yorgun düşen gövdeler
ve önce grip gelen şeyler.
Lacivert saçlar laciv *I was thinking yesterday :*
Her şehrin bir dili var, her dilin bi' milleti (New York hariç)
ki az daha ölecektim şair olmaktan.
Sağımda siyahi şarkılar çalan hepatit sarısı bir gitar
solumda bir yansokak
birdenbire güneşi şırınga ediyor etime.

(Bana bir şey olmaz.)

New York, 1996

---

yor. "12 Eylül askeri yönetiminden ve ANAP iktidarından en fazla hoşnut olanlar hiç kuşkusuz ABD ve Avrupa'dır." Ama bu yanıt kaçınılmaz olarak şu soruyu da beraberinde getiriyor. "Yoksa 1970'li yıllarda ülkemizde yıllarca söndürülemeyen yangının kundakçıları, bu kundaklamanın sonuçlarından en fazla kazançlı çıkanlar mıydı?..."

Bu soruyu hiç unutmamak koşuluyla bir kenara bırakalım, 12 Eylül'den sonra Türkiye gündeminin başrol oyuncuları olan Türkiye merkez sağını ve İslamcıları değerlendirmeye çalışalım.

Truva Atı Politikaları ve Merkez Sağın Kan Kaybı

12 Eylül'le birlikte öbür gruplar gibi merkez sağın "Demokrat Parti kökenli" güçlü temsilcisi Adalet Partisi de devre dışı bırakılmıştı. Demirel'in ve AP'nin yedi yıl gibi bir süre aktif politikadan uzaklaştırılması sistemin Türkiye beklentileri adına sorun yaratmamıştı. Uluslararası sermayenin taleplerinin karşılanması için her dönemde merkez sağ partilere ihtiyaç duyması, bu boşluğun çok kısa sürede doldurulmasına neden olmuştu. Askeri yönetim sıra-

sında Başbakan Bülend Ulusu ve özellikle yardımcısı Turgut Özal, bu konuda sisteme hizmette kusur etmemişlerdi. Özellikle "banker skandalı" olarak anılan operasyonla, çok ciddi bir finans kaynağının belli merkezlerde toplanması, sistemin daha sonra talep edeceği işlerde kullanılmak üzere kaynak yaratılması, bu kadroların başarıyla (!) gerçekleştirdikleri işlerdi.

1983 genel seçimlerinde Milli Güvenlik Konseyi'nin çok açık engelleme çabalarına karşın "biraz da o çabaların yardımıyla" ANAP seçimi kazanmış ve Türkiye için Özal'lı yıllar yaşanmaya başlamıştı. Özal'ın bilinen ve çok fazla tartışılan politikaları sonucu ülkenin siyasal, sosyal ve kültürel yapısında ciddi değişiklikler olmuştu. Özal'a göre en büyük başarılarından biri, 12 Eylül öncesinin dört eğilimini birleştirmesiydi. Sosyal demokratların, liberallerin, radikal sağın ve İslamcıların aynı çatı altında bir araya gelmeleri çok önemli bir oluşumdu Özal için. Siyaset biliminde hiçbir ciddiyeti olmayan bu durum politikanın körleştirilmesinden, ülkenin bütün kurumları gibi politikanın da yıkıma uğratılmasından başka bir şey değildi. Ancak burada dikkat edilmesi gereken çok daha önemli bir nokta var. 12 Eylül sonrasında Demirel ve DYP'nin ortaya çıkmasıyla ilginç bir durum belirmişti. Merkez sağda birbirlerini yedekleyecek ve Truva atı politikalarını uygulayacak iki parti ortaya çıkmıştı. Bu durum gerçek etkisini ve işlevini, 1990'ların başında Sovyetler'de yaşanan dönüşümle gösterecekti. Batı, sosyalist blokun devre dışı kalmasıyla, karşısında engelleyici bir gücün bulunmamasının verdiği arsızlık içinde, geri kalmış ülkelere yönelttiği iktisadi, siyasal ve kültürel saldırılarını en üst düzeye yükseltmişti. Yeni dünya düzeninin efendileri, bütün maskelerini çıkarıp geri bıraktıkları çevre ülkelere kahredici ekonomik politikalarını uygularken bu ülkelerdeki sistem yandaşı iktidarların yıpranacakları açıkça belliydi. İşte bu nedenle dönüşümlü bir model sistem için son derece uygundu. 12 Eylül'den başlayarak 1990'lara kadar uzanan zaman diliminde Türkiye'nin mevcut sisteme eklemlenmesi için çok mesafe alınmış ama birtakım hayati önem taşıyan düzenlemeler eksik kalmıştı. Sistem, Türkiye yönetimlerinden, kalkınmada motor gücü olabilecek kurumlarını elden çıkarmalarını, özelleştirmelerini, kârlı olanlarını uluslararası sermayeye devretmelerini istiyordu. Ayrıca bütün sosyal güvenlik kurumlarının tedrici olarak lağvedilmesini de mutlak biçimde dayatıyordu. 1980 sonrası sistemli bir biçimde sürdürülen kültürsüzleştirme ve depolitizasyon çalışmalarıyla toplum herşeyi kabullenir duruma getirilmişti. Ancak bu konular son derece duyarlı konulardı ve dünyanın en uyutulmuş insanlarının bile kolaylıkla hazmedeceği şeyler değildi. İşsiz ve güvencesiz kalmak korkusu hiçbir şeye benzemiyordu ve bu politikaları hayata geçirmek, o hükümetler için ateşle oynamak demekti.

1991 yılı seçimlerini Demirel'in DYP'si kazanıyor ve solcu olduğunu unutan ve bir daha da hatırlayamayan SHP (sonra CHP) ile iktidar ortaklığı kuruyordu. Daha sonra Özal'ın ölümü ve Demirel'in Cumhurbaşkanlığı ile DYP yeni bir genel başkan arayışına giriyordu. AP'den bu yana partiye yıllarını vermiş kurt politikacıların arasından genç ve "güzel olduğu ısrarla vurgulanan" bir kadın başkanlığa ve dolayısıyla başbakanlığa ezici çoğunlukla geliyordu. Çiller de 1965'te Demirel gibi "belli bir" özelliğe sahip olduğu için bu başkanlık yarışını kazanmıştı. 1964'te Demirel, herkesin Koca Reis Sadettin Bilgiç'in kazanmasını beklediği bir sırada kongreyi büyük farkla almıştı. Demirel ve Çiller'in ortak özellikleri, başkan seçildikleri sırada ABD'nin Türkiye'de en çok sevdiği insanlar olmalarıydı. Çiller olağanüstü servetinin en önemli bölümünü ABD'de bulunduran bir Türk-Amerikan çifte vatandaşıydı, zaten. ABD, bu zor-

Oğuzhan Akay

LONDRALI MEKTUP

Kim sever ki bir şairi
Terketmek isterken bir şehri

Cep kadınları icat olur belki
Cebimde çalar, kulağımı dayarım
Kulaklarımdan öper Cepka
Sesimiz cennete gider
Cehenneme gelir

Thames'de bakış ol, suyu topla bana
Metro'dan silüetler al, hüznü getir
Covent Garden'da sevgilileri yakala
Gömlek giysinler, aşkın idamlık gömleğini
Big Burger'leri iyice ger, stresi yorumla
Bana biraz özlem biriktir, evsizlere dağıt

Bir kalp, bir kalbin arşividir
Anlaşılır

---

lu görevi Çiller'den beklemeyecekti de kimden bekleyecekti? Gerçi sistemin, iktisadi taleplerinin dışında "Türkiye'nin mutlaka bölünmesi" gibi çok ciddi ve tehlikeli talepleri daha vardı ama bu konuda hiçbir sivil yöneticinin ülkenin zinde güçlerini aşamayacağını, kendisine yardımcı olamayacağını biliyor, o işi bizzat kendisi "çekiç güç" ve buna benzer çok değişik kanallarla, ayrıca çoğunu bilemediğimiz yöntemlerle halletmeye çalışıyordu.

Sistemin geri kalmış ülkelerden talepleri ayrıca incelenmesi gereken bir konu ama, kendi konumuzun açıklık kazanabilmesi için buna da en genel biçimiyle değinmek gerekiyor. Sistem şu anda kurtlarla kuzuları ayrı sofrada buluşturacak global birlikleri oluşturmakla meşgul. Sözgelimi NAFTA'da ABD, Kanada gibi devlerin yanı sıra Meksika'nın da yeralması, öbür yoksul Latin Amerika ülkelerinin buraya üye olmak için sıra beklemeleri bunun tipik bir göstergesi. Aynı şekilde Türkiye'nin hatta Mısır'ın ya da Ürdün'ün önümüzdeki yıllarda Avrupa Birliği'ne alınmasına şaşmamak lazım. Ancak çevre ülkeler bu birliklerde yer alırken, ekonomik açıdan efendilerine ne kadar bağımlı ve güçsüz olurlarsa o kadar makbul sayılıyorlar. O nedenle bu ülkelerin endüstrileşmelerini engellemek, var olan endüstriyel kurumlarını devre dışı bırakmak ve iktisadi bütünlüklerinin ifadesi olan ulus-devletlerini parçalamak öncelikli amaçlar oluyorlar merkez ülkeler için. Ayrıca sistem elini çabuk tutmak zorunda hissediyor kendini. Çünkü Rusya Cumhuriyetleri başta

olmak üzere eski sosyalist ülkelerde, kapitalizmin çirkin yüzüne tepkiler yoğunlaşıyor ve bu tepkiler seçim sandıklarına yansıyor. Sistem, dış pazar bulamayan kapitalist ya da kapitalistleşme sürecindeki ekonomilerin ya Batı'nın boyunduruğuna gireceğini ya da "eski dünya düzeni"nde olduğu gibi kapitalist sistemi hedef alacağını düşünüyor. Bu arada kendi bağlaşıklarını kendi şemsiyesi altında, ama kendi istediği koşullarda – kayıtsız şartsız – teslim olmuş durumda bulundurmak istiyor.

Türkiye'den de beklenen ve Çiller'e yüklenen görev bundan başka birşey değildi. Çiller sistem adına umut verici görüntülerle başlamıştı işe. 5 Nisan kararları, memurlara 220.000 TL. zam gibi uygulamalarla Demir Lady'liğe sıvanmaya çalışmıştı ama arkasını bir türlü getirememişti, oyalanıp durmuş yapılması gerekenleri iki buçuk yıl boyunca yapamamıştı. İşte o zaman sistem için ANAP'a dönmekten başka çare kalmamıştı. Çünkü bu arada sistemin Cem Boyner vitrinli Yeni Demokrasi Hareketi deneyi tam bir fiyaskoyla sonuçlanmıştı. Aynı süreç içinde bu Amerikancı hareketle ülkeye demokrasi geleceğine inanan bu kısım aklı evvel solcu büyük bir hayal kırıklığına uğramıştı. Sistem için DYP-SHP modelinin yerine ANAP-DSP modeli seçim öncesinde ve seçim sırasında dile getirilmiş, bir nabız yoklaması yapılmıştı. Ama bunların hiçbiri tutmamıştı. Türk halkı "çok yanlış adreslerde dolaşmak pahasına da olsa" bu modeli reddetmiş, ülkede böylece bunalım başlamıştı.

Siyasal İslamın Yükselişi

Türkiye'de İslamcıların cumhuriyetle sorunları cumhuriyetin kuruluş yıllarına kadar uzanıyordu. Osmanlı'nın dünya görüşü ve kültürel kimliğiyle bütünleşen İslam ideolojisi merkezde Enderun, taşrada medreseler aracılığıyla, ayrıca tekkelerden, zaviyelerden, dergahlardan oluşan sivil toplum örgütleri eliyle toplumsallaşabilmişti. Ancak bütünlük ve uyum; Osmanlı'nın 1299'dan 1923'e kadar üretim süreçlerini açamadığı ve üretimi toplumsallaştıramadığı gerçeğini değiştirememiş; onu bilim, sanat, felsefe alanlarında Batı'nın karşısında çok geri kalmaktan kurtaramamıştı. Ayrıca kendi aydınlanmasını yaşayamadığı ve endüstri devrimini gerçekleştiremediği yadsınamayacak gerçeklerdi. Osmanlı bütün büyük imparatorluklar gibi tarihte belli izler bırakmıştı, ancak statik kurumları ve edilgin insan malzemesiyle XX. yüzyılın başında her şeyiyle tükenmiş durumdaydı.

İslamcılar Türkiye'nin ilk demokrasi deneyleri sırasında; 1924'te Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nda 1930'da Serbest Cumhuriyet Fırkası'nda, toplanarak seslerini duyurmak istemişlerdi. Ancak devrimlerin tehlikeye düşeceğini gören Cumhuriyet Hükümeti bu deneylere son vermek durumunda kalmıştı. Laikliğin ve bilimselliğin temel alınmadığı bir sistemde demokrasiyi yaşatmanın olanaksızlığını iyi bilen dönem yönetimi, bu kavramlardan ödün vermeyi düşünmemişti bile. Ayrıca 1923'te şeriatçılar; Kürt ayrılıkçıları ile birlikte Şeyh Sait önderliğinde ayaklanma girişiminde bulunmuş; 1930'da da Menemen'de Asteğmen Öğretmen Kubilay'ı şehit ederek küçük çaplı bir isyana kalkmışlardı. Ancak bu iki hareket de anında ve en etkili biçimde bastırılmışlardı. Çünkü o tarihte Türkiye'de 37 tane insanın Sivas'ta yakılmasına ses çıkaramayacak kadar aciz "sosyal demokrat koltuk değnekli" bir hükümet değil, gerçek anlamıyla devlet vardı ve o devlet suçluya onun anlayacağı dille cevap verecek istence sahipti.

Daha sonra 1950'de Demokrat Parti iktidarı ile birlikte İslamcılar çok çeşitli biçimlerde ödünler almaya başlamış, demokratik yollarla etkinliklerini

Sunay Akın

KARA KUTU

İstanbul'un bir yakası kolalı
öbürü okul kaçağı
bahşiş bırakılırken bahtsız avuçlarıma
ben oldum hep
aşkın ense tıraşına
ayna tutan
berber çırağı

Kaç şişe devrildi Apostol
bir şiirde
adın çağrılmayalı
ser masamıza yeniden
İstanbul denilen
şarap lekesi bol
o garip örtüyü
Salacak'tan denize dalıyor bak
Amerikan gemisinden
korkan bir kızılderili
ama üstünde kalıyor suyun
başına taktığı
beyaz tüyü

Armağan olarak postalanmalı
terk eden her sevgiliye
düşen bir uçaktan
geriye kalan kara kutu
benim diyeceğim aslında
şuraya az önce
bir güvercin konmuştu

---

arttırmışlardı. Ancak Türkiye'de ve dünyada da İslamcılığın yükselişi 1970'li yıllara rastlıyor. Daha önce 1948'de kapatılan Millet Partisi bir yana bırakılırsa, İslamcılar ilk ciddi ve bağımsız örgütlenmelerini 1970'de Milli Nizam Partisi'nde gerçekleştirmişlerdi. Bu gelişme, İslamcıların kendi entellektüellerini yetiştirerek seslerini duyuracak güce "artık" ulaşmalarına bağlandığı gibi daha başka nedenlere de dayandırabiliyordu. ABD'nin 1970'li yıllarda Sovyetler'i güneyden İslami bir çembere alma politikası olarak tanımlanan "yeşil kuşak projesi"nin sonucu şeklinde değerlendirenler az değildi. Özellikle 1979'da gerçekleşen İran İslam Devrimi bu projenin Sistem destekli uzantısı olarak yorumlanırken, Sovyetlerin 1979 sonlarında başlattıkları Afganistan işgali de

bu kuşağa karşı bir hareket olarak nitelendiriliyordu.

1974, İslamcılar için bir dönüm noktasıydı. 1973 seçimlerinin ardından Sosyal demokrat CHP ile Milli Selamet Partisi Koalisyonu kuruluyor ve İslamcılar ilk kez iktidarı ucundan da olsa yakalıyorlardı. O yıllarda CHP-MSP tabanlarında ortak beklentilerin bulunması, ayrıca Türk aydını ile Türk halkının yakınlaşma gereği bu koalisyonun temel nedenleri olarak gösterilmişti. Daha da önemlisi İran İslam Devrimi gibi bir örnek henüz ortada olmadığı için toplum bu beraberlikten rahatsızlık duymamıştı. MSP'nin önce CHP daha sonra Milliyetçi Cephe Hükümetleriyle sürdürdüğü koalisyonlar 1979 yılına kadar devam etmişti. Bu süre bu partinin devlet kurumlarında örgütlenmesinin ve göstermelik temel alma törenlerinin ve ciddiyetsizlik politikalarının tarihiydi.

1980 sonrası geleneksel ve karizmatik önderleri Necmettin Erbakan ve Refah Partisi ile yollarına devam eden İslamcılar, gerçek güçlerine 1990'lı yıllarla birlikte ulaşıyorlardı. 1983'ten sonra Batı merkezli sisteme, eklemlenme çabaları ile, bu çabaların uzantısı olan kültürel erozyon, yolsuzluk ve haksızlığın sıradanlaşması, kent varoşlarında yaşayanların kenti ele geçirecek kadar artmaları ve buna benzer birçok olgu toplumda çok ciddi bir muhalefet oluşturmuştu. 1990'ların başında Sovyetler'deki dönüşüm, her yerde olduğu gibi Türkiye'de de solu olumsuz etkilemişti. Refah'ın bu dönemde yükselmesinin önemli nedenlerinden biri de buydu. Ancak şu anda hâlâ belirsiz kalan bir nokta var, o da şu : 1990 öncesinde Türkiye'nin "yeşil kuşak çerçevesinde İslamlaştırılmasını amaçladığı varsayılan ABD bugün bu konuda ne düşünüyor?... Bunu kesin olarak yanıtlamak oldukça güç. İslamcıların Ortadoğu'da zaman zaman ABD'nin başını ağrıttığı düşünülebilir. Ancak bunun ABD'nin "ya da genel anlamda sistemin" çözemeyeceği kadar önemli bir sorun olduğunu düşünmek anlamsız geliyor. Hele yeniden "uluslararası merkezleri" oluşmuş bir sol muhalefet yerine İslami bir muhalefeti tercih edeceğini rahatça söyleyebiliriz.

Her şeye karşın bugün Refah'ın kendi ayaklarının üzerinde durduğu gerçeğini kabul etmek gerekiyor. Ancak gerek Refah'ın gerekse daha önceleri MSP'nin güçlenme süreci içinde Suudi riyallerinin payını gözardı etmek mümkün değil. Suudilerin de ABD'nin onayı olmadan böyle bir şey yapabilmeleri "elbette" düşünülemez. Yani aslında bugün Türkiye'nin – Attilâ İlhan'ın ifadesiyle – "Batı'nın deli gömleği"ni çıkarıp, merkeze yerleşmiş bir İslamın kendine özgü giysisini giymesi, ABD'yi pek de rahatsız edeceğe benzemiyor.

Bugün Refah Partisi'nin temel sıkıntısı tabanının kompleks yapısından kaynaklanıyor. Bu taban başlıca üç katmandan oluşuyor. Bunların ilki, iktisadi dünya sisteminin Türkiye pazarından "İstanbul ve Çukurova sermayeleri gibi" pay almak isteyen Anadolu esnaf ve eşrafından oluşuyor. Bu kesim sistemin bütün isteklerini karşılayabilecek esnekliğe sahip görünüyor. Gerek KİT'lerin elden çıkarılması gerek sosyal güvenlik kurumlarının tasfiye edilmesi konularında sistemle çatışmaları için hiçbir neden bulunmuyor... Ancak ekonomik sıkıntıları nedeniyle Refah'a kayan ve asıl adreslerinin sol partiler olması gereken tepkisel kesimin bu durumdan hoşnut olacağını düşünmek çok güç... Batı'nın 1990 sonrası Bosna'daki, Karabağ'daki ve Çeçenistan'daki politikalarına, modern yaşamın kendilerini rahatsız eden görüntülerine karşı çıkan tutucu muhalif kesimle; İslamı radikal çehresiyle yaşamak isteyenlerin "Çekiç güç", "İsrail'le yakınlaşma" gibi ustura üzerinde gezinmeyi gerektiren

Akgün Akova

KUŞLARA FIRLATILAN

"*yuvarlanan bir taş değildir şair*"
diyor Pablo Neruda

kayaların üzerinden
kendini boşluğa bırakıyor bir albatros
içimdeki uçurumun kıyısında

aşağılarda,
tahtalarında Akdenizli karıncaların dolaştığı sandalda,
kanatlarını sınayan
martı yavrularına bakarak söyleniyorum

"kuşlara fırlatılan bir taş da değildir şair
insanın varoluşu adına"

---

konulara yaklaşımlarının ne olacağı merakla bekleniyor. Kısacası Refah'ın muhalefetteki huzuru, bu pamuk ipliğine bağlı hükümette pek bulamayacağı anlaşılıyor.

Çok kısaca özetlemek gerekirse sistem, bir türlü taleplerini karşılayamayan, üstelik merkez konumlarını da kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kalan sağ partiler yerine, bu kez İslamcılara prim veriyor. Burada amaç İslamcıların yıpratılması mı yoksa sistemin taleplerini onların yerine getirebileceğine ilişkin bir beklenti mi, bunu zamanla anlayabileceğiz. Ama sonuçta her şey sistemin denetimi ve gözetimi altında gelişiyor, burası kesin.

Bu yazımda Türkiye soluna ayrı bir bölüm ayırmamış olmam nedensiz değil. Bugün Türkiye solunun birinci sorunu bir türlü sol olmamasından kaynaklanıyor. Üstelik 1990'ların ikinci yarısı, dünyada solun silkinmeye başladığı ve "Sosyalizm asıl şimdi..." sloganının yeniden ve yüksek sesle telaffuz edildiği bir dönem. Böyle bir dönemde Türkiye solunun bu uyuşukluğunun ve savrukluğunun bağışlanır yanı yok. Türkiye'de sol, sol olduğunda bugünkü konjonktürde belki "her şey" değil ama "çok şey" değişebilir. En azından toplum gerçek bir sistem karşıtı muhalefetin varlığını görebilir. İslamcılarla-postmodern söylemcilerinin üstyapı kurumları üzerine inşa ettikleri saçma sapan düşünce çarpıklıkları ancak sosyo-ekonomik yapıyı eksen alan sağlıklı bir sol söylem ile hakettikleri yanıtı alabilir.

Türkiye solunun analizi ayrı ve özenli bir çabayı gerekli kılıyor. Ancak iki bine dört kala ne yazık ki Türkiye'nin siyasal ve kültürel ortamında sol ağırlığını hissettiremiyor. ❑

Elif

YOKLUĞUNDA SEVGİLİM...

"*Aramızda*
gün ile gece..."

Sokaklarda düş çiçekler
"*İstanbul'da*
bahar olmalı!"
Şimdi
"*New York*
zamanın ötesinde,"
sağanak yağmur...

Kentinde
hiç kimsenin
sevgilim
ve mor menekşenin
olanaksızlığında
Okyanus rüzgârları
"*dolanır...*"
Acır gözlerim
içime düşünce Akdeniz

Gözlerim
"*yorgun yoksulluğunda...*"
meydanlarda
aykırıda

Bu yarınki kentte sevgilim
"*gün dönüp* "
uykuya dalınca kavga
dolanır gölgeler
"*kuytularımda!*"
saklarım...

Balıkçının adasında sevgilim
"*Sinarit balığının*
her gece düşlerine giren,"
gölgeler...

Bilmez kimseler,
"*Ben paramparça...*"

16 Mayıs 1996, NY

EDEBİYATIN D'Sİ

Halûk Cengiz

../../....

Sevgili M.,

Gönderdiğin "yazı çalışmaları"yla o içten, yürekli mektubunu birkaç gün önce aldım.

Bana göre, "yazan" biri olmanın en güzel yanı bu. Düşünsene, hiç tanımadığın, daha önce adını bile duymadığın insanlardan mektuplar alıyorsun. Sayıları az, ama olsun, iletişim kuruyorsun onlarla; bir bakıma, oturup konuşuyorsun. Yazdıklarının boşa gitmediğini; onca sancılı iç çekişle kâğıtlara sığdırmaya uğraştığın duygularına, düşüncelerine birilerinin sahip çıkmaya çalıştığını, onları paylaşmak istediğini görüyorsun. "Ben" diye başlayan tümcelerinin özneleri, gizli özneleri "biz" oluveriyor birden : Çoğalıyorsun... Bundan güzel bir şey olabilir mi?

Hele bir de seninkiler gibi "yazı çalışmaları" çıkmıyor mu zarfın içinden... İşte, o zaman daha bir bayram yerine dönüyor, daha bir şenleniyor yürek : Seviniyorsun. "İyi ki yazıyorum," diyorsun kendi kendine, "İyi ki yazıyorum yahu!.." "Kendini değerli ve önemli sayıyorsun. Boşuna yazmadığına varıyorsun. Dedim ya, yazdıklarının boşa gitmediğini düşünüyorsun. Birilerine ulaşabildiğini yani, bir şeyleri anlatabildiğini.

Yine de mektubunun, beni, "yazı çalışmaları"ndan daha önce ve belki de daha çok etkilediğini söylemeliyim. Çünkü bu ülkede, yirmili yaşların ortalarındaki bir gencin en büyük düşünün "yazmayı öğrenmek", dahası "yazarlık" olduğunu duymak, pek öyle alışılmış bir şey değil. Hele hele "Yazar olacağım" biçimindeki bir tümceye, bundan önce, böylesi hiçbir mektupta rastlandığını sanmıyorum.

Sonra, "yazı çalışmaları"n için, "Onlar kesinlikle değerli şeyler çünkü emeğimi taşıyorlar," diyorsun. Buna yürekten katılıyorum. Ve yaratma sancısını gerçekten duyan birinin, başkalarının acılarını daha iyi anlayacağına; yapıta, sanata, sanatçıya, herkesten daha fazla saygı duyacağına inanıyorum.

Sevgili M., mektubunda düşlerinden, düşüncelerinden söz ettikten sonra, yazdıklarını eleştirerek, öğütler vererek, sana yardımcı olmamı istiyorsun benden. Belki, bu isteğin karşısında, Rilke'nin Kappus'a yazdıklarını anımsayarak, sana, yalnızca içinden gelenlere kulak vermeni söylemek en doğrusudur ama, ne yazık, Rilke değilim ben. Bu yüzden de, "yazmak" konusunda

hâlâ kimi kuşkularım bulunmasına ve bu konuda konuşmayı en azından "haddimi zorlamak" saymama karşın, yazacağım sana düşüncelerimi. Ama, onları kesin ölçütler olarak almamanı; sıradan birinin kişisel görüşleri, öznel değerlendirmeleri, eleştirileri ya da en iyisi, dostça önerileri saymanı isteyeceğim senden.

Şunu hemen söylemeliyim : Kimileri "anlamsız" diyebilecek olsa da, ben doğru buluyorum yaptığını. Elbette sormalı; eksiklerini, bilmediklerini öğrenmeye çalışmalı insan. Kendisinden daha çok şey bildiğine inandığı birine, birilerine açabilmeli sorularını. Sonra, senin deyişinle "yazmayı bilenler", bana göre ise, "yazmayı gerçekten bilenler", bu işe coşkuyla, özveriyle kalkışan çoğu genç insana yardım eli uzatmalı, hiç olmazsa bir "umut" sezdiklerine yol göstermeliler. Neyi yazıp neyi yazmayacaklarını değil ama, yazarken ya da biçemlerini oluştururken nelere dikkat etmelerinin ya da en azından neleri ve kimleri okumalarının daha yararlı olabileceğini söylemeliler onlara. Dahası, kendi yazı-yaşam deneyimlerini, görüş ve birikimlerini aktararak, "daha iyi nasıl yazılabilir, anlatılabilir"in ipuçlarını vermeliler ellerine. "Yazan" ile "yazar" arasındaki ayrımın ortaya çıkmasını da sağlamalılar böylece.

Ne ki, "yazma"nın "öğretilebilir" bir şey olduğunu sanmadığımı da hemen söylemeliyim. Doğrusu, onun doğuştan bir yetenek olduğuna ve tutkulu bir istekle; sürekli okumak, iyi gözlemlemek, usanmadan yazmak, çok çalışmakla, zaman içinde gelişebileceğine inananlardanım. Öğretilemeyeceğine yani, ancak "öğrenilebileceğine".

Nedense, bir zamanlar akıl almaz satış sayılarına ulaşarak karikatürgülmece anlayışımızı neredeyse kökten değiştiren o siyah-sarı *Gırgır* dergisini anımsıyorum şimdi. Çizgiyle, çizerlikle uzak yakın hiçbir ilişkim olmadığı halde, o derginin en sevdiğim bölümlerinden biriydi "Çiçeği Burnunda Karikatürcüler" köşesi. Bu uğraşa gönül veren heveslilerin ilk ürünleri yayımlanırdı orada; altında kısa notlar, öneriler, uyarılarla. Çoğuna "Yeniden çiz, bir kez daha dene!" denirdi; "Kendi çizgini bul!" denirdi; "Resimsilikten uzaklaş! Gereksiz taramalardan kaçın! Konuşma balonlarını azalt, hatta hiç kullanma!" denirdi. Bu eleştirilere, uyarılara kızıp çizerliği başlamadan bırakanların olup olmadığını düşünüp dururdum. O köşede karikatürü çıkmış bir "yeniyetme"nin imzasına daha sonra "usta" sayfalarında rastladığımda ise, çok beylik bir benzetme olacak ama, düpedüz çocuklar gibi sevinirdim. "Aferin!" derdim içimden, "Aferin!.. Demek küsmemiş, kırılmamış, kendine güvenini yitirmemiş; inatla uğraşmış, didinmiş, çalışmış ve işte : Alıyor şimdi ödülünü..." Böyle derdim.

Bildiğim, eskiden, kimi edebiyat dergilerinde de yapılırmış bu. Yazmaya heveslenenlerin, "çiçeği burnunda" şair, yazarların gönderdikleri ürünlere ilişkin değerlendirmeler, uyarılar, öneriler yayımlanırmış, bu işe ayrılmış sayfalarda... "Bugün de yapılmalı!" diye düşünüyorum. Bunun, edebiyat dergilerinin öncelikli görevlerinden biri olması gerektiğine inanıyorum.

Sevgili M., diyeceğim, sen doğrusunu yapıyorsun bana göre ve bu çabana, özgüvenine, kararlılığına saygı duymamak olanaksız. Ama yine de, mektubunun sonuna yazdığın "Eninde sonunda edebiyat dünyasına gireceğim" tümcesinin beni epeyce rahatsız ettiğini söylemeden geçemeyeceğim.

Bana sorarsan, en azından gereksiz bir tümce bu. Pek çok biçimde yorumlanabileceğinden, "şanssız" da denebilir. Hepsi bir yana, sınırlarını, ülkesini, kentini belirtmediğin için, "edebiyat dünyası" demekle neyi, nereyi söylemeye çalıştığın da tam olarak kestirilemiyor. Sonra, bu adla anılan bir yer

Rıfat İnkaya

SORULDUĞUNDA

Güvercinler katledilip yenilmiştir surlarında
Dersaadette kuşluk vakti gelen seferberliktir
Akşam ezanıyla içilip mendilsiz ağlanmıştır
İlk büyük karartma geceleri sorulduğunda

Ağır ağır Anadolu'ya yanaşmaktadır şehir
Korkulu mesire yeri olmuştur Pera
Anlamsızlaşmıştır Aya'sı, Yorgi'nin, İrini'nin
Lebon'la Markiz'in aşkları sorulduğunda

Teneke evler ilk paslı çiçekleridir gecekonduların
Ekmekler karneye bağlanmıştır kimliklerde
Alabildiğine ucuzlamıştır kadın pazarları
Karada başlayan büyük kuşatma sorulduğunda

Bağ bozumunun Sümerce okunuşudur eylül ayı
Yaratılan Tanrıların yurtlandığı topraklarda
Gece ateşler yakılıp güneş yere indirilmiştir
Çiçeğe duran tılsımlı tohumlar sorulduğunda

Meçhul Asker Anıtı'na kayıtlıdır miralay dedem
Dizanteriden şehit olanlardandır Yemende
Çok karılı padişah fermanına takılınıştır adı
Dul bıraktığı üç çocuklu ninem sorulduğunda

Hiç aslından okudunuz mu Anadolu'yu
İskelesine Dersaadet'in umutla yanaştığı
Sütü içilen, eti yenen, buğdayından ekmek yapılan
On üç yaşındaki kızların sorgusuz gelin edildiği

Yorgun imecelerin beklediği körelmiş oraklarla
Damarlarında kandan çok serum dolaşan
Öldükten sonra da askere alınan
Nice uygarlıkların ölgün beşiği sorulduğunda

---

var da oraya girmene birileri mi engel oluyor; sana özel bir kinleri mi var; yoksa, şu an içinde bulunduğun birtakım olumsuz özel koşullar yüzünden oraya gidemiyor, giremiyorsun da bu koşulları aşabilecek güçte olduğunu mu söylemeye çalışıyorsun bana, bunları da anlayamadım. Haa, belki de olası olumsuz eleştirilere karşı alınmış bir önlemin, çok düşünülerek geliştiril-

miş, ödün vermez tümcesidir bu, ama, senden bana "yazı çalışmaları"nı göndermeni ben istemedim, değil mi?

Doğrusunu söylemek gerekirse, mektubundaki genel anlatıma bakınca, bu tümcenin düpedüz, "Ne pahasına olursa olsun, edebiyat dünyasına gireceğim" anlamını taşıdığına varıyor ve bunu, inanamayacağın kadar çok yadırgıyorum. "Edebiyat dünyasına girme" isteğini değil, "ne pahasına olursa olsun, girme" isteğini... Bunu, tek hedef olarak seçmeni, tek amaç olarak görmeni...

Neden ama?.. Oradakilerin tümü zengin, ünlü ya da ürünleri, kitapları delicesine kapışılan insanlar da, ondan mı? Nobel ya da Concourt ödülüne kısa yoldan ulaşabilmek için mi? "Hepsinden iyi" olduğunu göstermek, onlara "hadlerini bildirmek" için mi? Neden?.. Sence iyi bir yazar olmanın tek ölçütü ya da koşulu, "edebiyat dünyası" dediğin topluluğun içinde yer almak mı? Bunun için mi yazmıştı sence Sait Faik ya da Sabahattin Ali, Yusuf Atılgan, Ergin Günçe?.. Melih Cevdet Anday bunun için mi yazıyor? Ya Salâh Birsel, Fethi Naci, Tomris Uyar, Enis Batur?.. Yani; her şeyden önce iyi, doğru, güzel duyan, düşünen ve kendini bilen biri olma gereği yok mu?.. Peki ama, yazmayacak mısın o "dünya"ya giremezsen? Görmeyecek, duymayacak, düşünmeyecek misin? "Dünya" mı değiştireceksin?.. Bağışla ama, edebiyata önyargılı ve çok dar bir açıdan bakıyorsun, böyleyse. Gözlüklerini mutlaka değiştirmelisin.

Bana sorarsan, kendin için yazmalısın öncelikle ve yazdıklarını önce kendin beğenmelisin. Sonra, insanlara gerçekten söyleyeceğin bir şeyler varsa sürdürmelisin yazmayı. Üstelik bunu, iyi, doğru, güzel ve çarpıcı bir biçimde yapmalısın; edebiyat tadında... Gerçekten hak edebilmişsen, gerisi kendiliğinden gelecektir, gelmelidir. Böyle düşünüyorum.

Sevgili M., sanırım bunca sözden sonra ürünlerine ilişkin düşüncelerimi de sıralayabilirim :

1. Klasik biçimde kurulmamalarına; çoğu kez gerçekleşmesi güç ya da olanaksız olaylardan açmalarına; adları yerinde birtakım harf ve rakam kümelerinden oluşan başlıklar taşımalarına ve senin, "yazı çalışmaları" diyerek belli bir türe sokmaktan kaçınmana karşın, yazdıkların "öykü" bence. Bu yüzden, mektubumun gerisinde, "öykü" diye söz edeceğim onlardan.

2. Mektubunda, "yazma"ya beş altı yıl önce şiirle başladığını söylüyorsun ama, bana dokuz öykünü yollamışsın yalnızca. "Öykü"de karar kıldığına varıyorum buradan ve gücünü, çabanı tek bir türde yoğunlaştırmanın, senin için yararlı olacağını düşünüyorum. Bu seçimi kendi başına yapmış olman ise, ayrıca sevindirici.

3. Öykülerin için dilimin ucuna geliveren üç sıfatı sıralayacak olsam; "değişik, yeni, ilginç" derdim. Değerli oldukları konusunda ise, daha önce anlaşmıştık zaten.

Ne ki, "İsteseydi, biraz uğraşsaydı, daha iyi yazabilir, anlatabilirdi," diyorum kendi kendime, senin için. Çünkü, "emeğini taşıdıklarını" bilmeme ve buna saygı duymama karşın, kimi tümcelerindeki özne-yüklem uyumsuzluğu, "düşüklük"; yazarken tüm gücünü, dikkatini, benliğini ortaya koyup koymadığın konusunda kararsızlığa düşürüyor beni. Kimi sözcüklerin seçiminde, kimi dil kurallarıyla noktalama imlerinin kullanımında yeterli özeni göstermemiş oluşun ise, düpedüz aklına ya da kaleminin ucuna nasıl geldiyse öyle yazıverdiğin düşüncesini yaratıyor bende. Oysa, çok uğraşmalısın; çok okumalı ve çok çalışmalısın. "Daha iyi nasıl yazabilirim, anlatabilirim?" sorusunu sü-

küçük İskender

•••

katlim vacip artık bu kentte, şah damarım
tahtında huzursuz; kalbim, çoktan yitirmiş manasını!

soykırımdan kurtuldum, fermanı kaptırmadım hain
kartala; sadık kalmaktır lüverimdeki barut
avcumda sararan ter!
yorgunum pir sultan'dan beridir bu ülkede
gel desem kendime, gelemem!

aynalar imparatorluğu kurdum hülyalı topraklarda
şeytanı tanıdım tanrıdan önce
ilk duam, ilk çevirişim avuçlarımı gökyüzüne
sana sevdalandıktan sonradır ey zulüm!

şimdi
ayaklarımı yere mıhlayan bu zincir
bu kelepçeler dal gibi bileklerimdeki
bu dağ gibi bedenimdeki gasp ve duman

kainatın emrindedir!

---

rekli sormalısın kendine. Edebiyat tarihindeki "harika çocuk"ların sayısı sanıldığı kadar çok değildir, unutmamalısın bunu.

4. Sözcük seçiminde ve noktalama imlerinin kullanımında, insanların işlerine karışan, tutucu biri olduğumu düşünmeni istemem; çünkü değilim. Değilim ama, "yayımlanmak üzere yazan" insanlar olarak, anadilimizin kullanımında, öteki insanlardan daha duyarlı, daha özenli, daha dikkatli davranmamız gerektiğine inanıyorum.

Bu yüzden, kimi öykülerinde geçen "stop", "start", "globalleşme", "argüman", "hatıra", "tavsiye", "ikna" gibi sözcükleri yadırgadığımı söylemeliyim. Ayrıca, "120-C3" adlı öyküde, "mahzur" yerine "mahsur" yazmışsın. Ama, neden "sakınca" varken "mahzur"; neden "çevresi sarılmış" dururken "mahsur"?..

"120-C1" ve "120-C2" öykülerinde de "ahçı" ve "sözlü basın" kullanımlarından rahatsız oldum ama, artık ikisi de öyle çok yerde, öyle çok insanca, bu biçimde kullanılıyor ki, belki de benim bildiklerim yanlıştır.

Yine "120-C2" adlı öyküde, "dahi" anlamındaki "de"lerden biri sözcüğe bitişik yazılmış. Gözünden kaçtığını sanıyorum. Çünkü, bunların yazımı konusunda gerçekten dikkatlisin.

Ancak, noktalama imlerinin kullanımı için bunu söylemek olanaksız. Görebildiğim kadarıyla, nokta ile virgülden başka noktalama imi kullanmı-

yorsun. Virgülü de çok gelişigüzel kullanıyorsun, hakkını vermiyorsun. Oysa, yazdıklarının daha iyi anlaşılmasını sağlayabilecek, etkiyi artırabilecek duruş, soluklanma ve vurguları belirtmek için kullanabilirsin virgülü de, öteki noktalama imlerini de.

5. Yazdıkların, senin bilemeyeceğin kadar eski *Bütün Dünya* dergilerinde yayımlanan Amerikan kısa-öykülerine çok benziyor. Sanırım, reklam metinleri yazıyor olmanın büyük bir etkisi var bunda. Ne ki, İngilizce bildiğini de düşününce, asıl ya da çeviri, hep bu tür yapıtlar okuduğuna; uzun metinlere pek yanaşmadığına; kendini de Türk edebiyatından çok, İngiliz-Amerikan edebiyatına yakın bulduğuna varıyorum. Dahası, Türk edebiyatıyla pek ilgilendiğini, Türk şairlerini ve yazarlarını pek fazla okuduğunu sanmıyorum. Daha da açık söylemek gerekirse, Sait Faik'i, Sabahattin Ali'yi bile okumadığını düşünüyorum. Çünkü, ülkemizde, hiçbir "iyi giyimli adam", hastane kapısındaki ya da bir sinemadaki "inadım inat" görevliye, "Sizi şikâyet edeceğim bayım!" demez. "Sen benim kim olduğumu biliyor musun?" der; "Seni süründüreceğim" der, "Sen görürsün ulan!" der, küfür eder ama, "siz" demez, hele hele "bayım" hiç demez.

Elbette ki, sözünü ettiğim "GKKS-1" adlı öykünün de, öteki öykülerin de bu ülke sınırlarıyla sınırlı olmadığı; olayların başka bir ülkede de geçmiş olabileceği öne sürülebilir. Sonra, bu ülkede yaşayıp bu ülke edebiyatını yeterince bilmeden şairliğe, yazarlığa soyunmak da bir kusur değildir belki. Ama, nedense bu öyküde, olayın nerede geçtiği değil de, öyküdeki kişilerin nerede yaşadığı sorusu aklıma takıldı işte. Nedense bir eksiklik, belki de bir fazlalık duydum, okurken.

Bunların karşılığında, fazlaca "klasik" olduğumu söyleyebilirsin sen. Yeniliklere açık biri olduğumu düşünmeme karşın, değilimdir belki de. Ama, her şey gibi, "yazı"nın da birtakım kuralları olduğuna ve bunlara uyulması gerektiğine inanıyorum ben. Kırmızı ışıkta geçen araçların sürücülerine kızmam, zaman zaman onlarla tartışmaya girmem, benim özgürlük karşıtı bir adam olduğumu göstermez sanırım. Kaldı ki, küçük bir ayrıntı yüzünden, o güzelim öykünün yara almasını hiç istemem.

6. "PL-4P" öyküsünün giriş bölümünde sence de bir terslik yok mu?.. Kadın, önce "fark ediyor"; ardından "sonuçlara varıyor" ve en son, "anlıyor"... Sonuçlarına varılmış bir şeyin rastlantı olabileceği neden düşünülsün? Sonuçlarına varılmışken, neden yeniden araştırılsın?

7. "ÇŞ-2Ü" adlı öyküde, yıllar sonra, öğrenciliğinin geçtiği kente gitmek için uzun bir yolculuğa çıkan öykü başkişisi, otobüsün mola verdiği benzinlikteki gördüklerini, anılarına gidip gelerek anlatıyor. Güzel bir öykü; ötekilerin yanında, "klasik" denebilecek bir yanı da var. Ne ki, otobüs benzinliğe girdiğinde saat sabahın altısıyken, yarım saat sonra yeniden yola koyulduğunda, beş buçuk!.. Bunun, bilinçli yapıldığını sanmıyorum. Hoş, öyle olsa bile, "küçük bir dikkatsizlik" sanılacaktır, büyük olasılıkla.

8. "3W-7X" adlı öyküde "delikanlı"nın üniversitede okuyor olmasının, okulu bitirince yapmayı düşündüğü işin, bir dergiye abone olmasının hiçbir ilgisi yok öyküyle. Onun öğrenci, doktor, işçi, sokak satıcısı ya da terzi olması; dergiyi, aydan aya, gidip bir gazeteciden ya da bir kitapçıdan alması, hiçbir şeyi değiştirmiyor. Böylesi konudışı ayrıntılar "öykü"nün gücünü azaltıyor bence, onu eksiltiyor. "Bir öyküye başlarken, diyelim, duvarda bir tüfeğin asılı olduğunu söylediniz, o tüfek ya öykünün sonunda ya da daha önce kesinlikle ateş almalıdır," demiş Çehov. Sahi, hiç Çehov okudun mu?

Ali Asker Barut

KARANFİL KARANLIK

Kara tahtanın önünde
Karartılmış bir yürekle bağırdı Haluk
Ananız ağlarken
Siz gülmeyi becerin

Esrarlı bir gecede
Esrar içen oğlan
Ki : rüyalarında kalabalık
Polis zoruyla dağıtılıyor düşü
Önce elinde sonra, yakasında
Alabildiğine bir karanfil karanlık

Sırtüstü uzanıyorum içimde yere
Gökyüzüne teneffüse çıkıyor güvercinler
Temize çeker gibi bir umudu sesinde
Sabah olacak diyor Haluk

Sabah olacak Haluk
Bir aşk için gerçekten yorulduğumuza değecek
Ve fakat o gün gelinceye dek
Güzel günlerin hasretiyle
Bir müddet daha yanacak yürek

Avucunda tuttuğu mavi kibritin
Yüzünde utangaç alevi
Suratsız apartmanlara dönüyor sırtını
Görmesinler görmesinler ağladığımı orospu çocukları
Anımsayıp mehter marşı eşliğinde iki polisin
Sabaha karşı bir dal gibi kırıp içinde baharı
Irzına geçtikleri arkadaşını

Saçmalama Haluk
O namlu kuş değil kurşun dolu
Hem unutma
Güneşin arkasında doğacak
Binlerce güneş var daha

---

9. "7H-P7" adlı öykünü neden bir de "birinci tekil"le yazmayı denemiyorsun? "Üçüncü tekil", öyküyü zorluyor sanki. Üstelik, "Aman Allahıydı!" türünden, yadırganabilecek söyleyişlere yol açıyor.

10. "Q3-11V" adlı öykü için söyleyebileceğim bir şey yok; değişik, ilginç, yeni ve güzel. Çok kısa olduğu için de, tadı tam anlamıyla "damakta ka-

lıyor".

Sevgili M., bütün bunlardan sonra, öykülerini bir daha gözden geçirmenin; kimilerinde ufak tefek düzeltmeler yapmanın, kimilerini ise yeniden yazmanın senin adına daha yararlı olacağını düşündüğümü söylemeliyim. Bundan pek hoşlanacağını sanmıyorum ama, Flaubert, *La Tentation de Saint Antoine*'ı 1849, 1856, 1872'de üç kez yazıp 1874'te ortaya çıkarmışsa; Erdal Öz, 1960'ta yayımlanan *Odalarda* adlı yapıtını, otuz beş yıl sonra, oturup yeniden yazmışsa; Tahsin Yücel, 1954'te yayımlanan öyküsünü 1964'te daha uzun bir öyküye, 1975'te roman niceliğinde bir anlatıya dönüştürmüş ve 1995'te, onu bir daha elden geçirip yayımlanacak duruma getirmişse; sen de "kısa öyküler"ini yeniden yazabilirsin sanırım. Kaldı ki, onların bu ömür törpüsü "yeniden yazma" serüvenini göze almaları, eski biçimlerini kusurlu ya da eksik bulduklarından değil, o metinlerde yeniden yazmaya değer yanlar bulmalarındandır.

Sevgili M., umarım kırılmamışsındır söylediklerime ve umarım, gecikmeyecek mektuplarından, "yazı çalışmaları"ndan anlayabilirim bunu.

Yine de, kendime, "Böyle bir mektubu ben alsaydım, acaba ne yapardım?" diye sormam gerektiği söylenebilir. Ama, böyle bir mektup alıp almadığımı benden başka hiç kimse bilmiyor, değil mi?

Dostlukla...

Not: Geciktirmediğim halde, mektubunu gönderemeden, kitabını getirdi postacı. Sevindim : Bana gönderdiğin öykülerin hiçbirini almamışsın kitabına. Sonra, "yazı çalışmaları" yerine, "hikâyeler" demeyi seçmişsin. Bir de, anlaşılabilir adlar koymuşsun "hikâyeler"ine.

Üzüldüm : "Böyle de olabiliyormuş!" diyerek imzalamışsın kitabını.

Bu yüzden, bir an için anlamı kalmadığını düşündüğüm mektubumu, bu notu ekleyerek gönderiyorum sana. Haa, öykülerine ilişkin düşüncelerimi yazdığım ikinci bölümü, artık okumasan da olur...❑

METİN ELOĞLU

Bütün Şiirleri :

Yine
(Düdüklü Tencere, Sultan Palamut, Odun, Horozdan Korkan Oğlan, Türkiye'nin Adresi, Ayşemayşe)

Şiirce
(Dizin, Yumuşak G, Rüzgâr Ekmek)

Hep

Önce Kadınlar

ADAM YAYINLARI

Hakan Savlı

EMİN EFENDİ

Yunan'ın Sarayköy'e girdiği sene, alelade bir güz akşamı
bizim köye indi otuz kadar adamıyla Çil Ali
sofada oturuyoruz, babam ve uşaklarla
habercisinin sesini duyduk
misafirin var İsmail Ağa!
babam elimden tuttu... yürüdük
– çocuğu görürse merhamet eder diye düşünmüş –
ekmekler pişirildi, kazanlara et vuruldu, ardıçın önünde halka oldular
cepkenleri, poturları ve tüfekleriyle yorgundular, biraz da korkulu
başbaşa çekildiler aşağıki eve, babamla efe
ateş çıtırdarken yanlarında bir ben vardım
...senin düşmanın var mı İsmail Ağa...
ben ...hanedan düşmanı değilim...
velakin Buhurcular, Koca Mustafa ve öbür yörük çeteleri
Üçmeşeyi geçtiler...

geceyarısı ayrıldılar yol değiştirerek, iz atarak
biz de katırlara bindik... bir babam bir ben... köylünün hiç haberi yok
Söğütçük üstünden, Kocaçay Kanyonundan
– dağlarda yaban keçileri sürüleri vardı o zamanlar –
iki günde Fethiye Beline vardık...
portakalları gördüm ömrümde ilk defa, mersin ağaçlarını
uyuduk Burdur Mutasarrıfından Safa Beyin evinde
tahin değirmenlerinin uğultusunda...

birkaç ay gizlendik orada, dağlarda müsademe haberleri geliyor eşkiyalarla
ve bir akşam
– o zaman o vilayetlerde meşhur olan – yüzbaşı Fethi Beyin becerisiyle
hükümet konağının önüne kesilmiş kelleler geldi...
o gece babam, negant tabancasını bana bıraktı
ilkmektebi burda bitireceksin oğlum, dedi, alnımdan öpüp gitti...

926 – ilkmekteb hocamızın ısrarıyla – İzmir Koleji
L'Ecole du Commerce et de Langue!
dört lisan, L'extace, Kürsü-i istiğrak
Hugo, Cenap Şahabettin, Süleyman Nazif ...
... Perihan Altındağ söylerdi Türkocağı Gazinosunda
Karşıyaka'da Deniz Kızı Eftalya
hafta sonları Karantina'da Şık Sinemasında
gayet ağırbaşlı ve kravatlı, hafifçe ürkek talebelerdik
tertemizdi körfez... ben ve arkadaşlarım
Şakir Şevket, Hüseyin Hüsnü
ve Cemal Bozkurt – sonra verem olup öldü dediler –

etraftan ihtiyatla göstermişti bir gün, defterinde Nâzım'ın şiirlerini
ayakta duranların en solundaki benim. Eski harfle yazmışım : *bu resim*
mektep sıralarında geçirmiş olduğumuz samimi günlerin bir vesile-i yad'ı

Göztepe Karantina'da o ahşap binada ne günler geçti
başımızda pek kıymetli terbiyecilerle
bir gün daha vardır ki yine hiç unutulmaz
sabah La Fontaine'den çeviriler yaptık Mösyö Ferker'in nezaretinde
hani; *su, rüzgâr ve honore arkadaş olmuşlar*
ve sadece biri gittim mi gelmem demiş geri
derken öğlene doğru iktisat dersindeyiz,
çınlatırken gür sesiyle Burhaneddin Bey duvarları
ihtiyaç bahsidir bu, ihtiyaçlar namahduttur
ve neler neler... *Adam Smith*... ve *Karl Marx*
kapı açıldı
kalbim duracak sandım...
ayağa fırladık! *Gazi Paşa çok yaşa! Hoşgeldin Gazi Paşa!*
onu ilk görüşüm bu... *oturunuz* dedi... bir baba gibi...
dikkatle dersimizi dinledi
yanında Maarif Vekili Mustafa Necati ve diğer erkân
– pek beğenmiş dediler... Çankaya'ya aldırıldı sonra Burhanettin Bey –
geldikleri gibi süratle ayrıldılar, tabii her şey acele o günlerde, inkılaplar var
...erken öleceğini de biliyormuş gibi.

Aynı senenin sonu teşrin-i evvel civarı, bir sabah uyandık, bir fevkaladelik
Ahenk, Hizmet ve Yeni Asır gazeteleri : *Mustafa Fehmi Kubilay linç edildi!*
Menemen'de Mürteciler Ayaklandı!
Buradan ta Yemen'e diyerek yürümüşlerdir!
...kimseden en ufak bir telkin yoktu üstümüzde
o sabah bağırırken, Kardiçalı Han'ın önünde :
Büyük Gazi Yaşayasın!
Biz yeşil bayrağı Yemen çöllerinde attık elimizden!
Bu toprakta yepyeni bir Cumhuriyet kurduk biz!
...zaman farklı olmalı ki, Mustafa Muğlalı başkanlığında
bir mahkeme ile otuz üç katil muhtelif noktalarda asıldılar.

cihanda dokuz yüz otuz buhranı mektebim biterken
o sebepten, yükseğini okumam mümkün değil
arkadaşlarımla sarılıp vedalaştık... anamı göreceğim diye heyecanlıyım
Basmane'den ilk fötr şapkamı aldım – bir daha da hiç çıkmadı başımdan –
ve kır bir atın yularından tutarak bir akşam yaşlı gözlerle
köyüme, baba ocağına vardım...
ilk muallim maaşımı uzattım babama
gururla, otuz lira yetmiş beş kuruş
...hayatımın en mesut dakikası idi.

sonrasında pek ehemmiyet yok... bilinen mevzular
üç kızımız oldu önce, sonra beş oğlan, hepsinin yüksek tahsili vardır.

950'lerde birlikte Bütün Dünya mecmuası okurduk, inanması güç hadiseleri
radyo yayınlarındaki parazitleri *komünistler mahsus yapıyor*
dediğimiz geceler
gaz lambasında Balzac okudum onlara, Tevfik Fikret'in şiirlerini
ikizler ablalarının kollarında uyurlardı...
bundan daha fakirdi herkes ama itimat duyulurdu devlete...
ve bazı akşamlar – ahbabımdır – Ekrem Koçak'la,
Gar gazinosunda bir Çubuk Şarabı
ama büyük bir ehemmiyetle her öğlen arası
öğretmenlerinden takip ederek çocukların okul durumlarını
ve fırsat buldukça okuyup yazarak bir rüya gibi
geçti zaman... Velhasıl-ı kelam,
sana sözüm yok oğlum – şiir tavsiye edilmez kendiliğinden doğar, bilirim –
ama eğer sözlerimi sayarlarsa genç nesil :
mecliste bir kısım takkeli ve tesbihli, idareyi ele almışlar... lakin
nev-i şahsına münhasır karakterler nadiren gelip geçer...
ve İstiklal Harbindeki kumandanların...
binbaşıdan yukarısı toplam kırk dört kişi idi...

Bu şiir Burdur'un Dirmil Bucağından (Dedem) Emin Göçer'e ithaf olunmuştur /
Ankara - Temmuz 96

DERGİMİZE GÖNDERİLEN KİTAPLAR

Şiir

KILIÇTAN KESKİN DUDAKLAR
Vincente Aleixandre, Türkçesi : Tuğrul Tanyol, *Varlık*, 61 s.

GÜNEŞE KAR YAĞMIŞ
Şevki Atik, 126 s.

BAHAR KAL
Bilal Kayabal, *Damar*, 79 s.

İSTANBUL GÖZLERİMİN UCUNDA
Anıl Meriçelli, *Graphis*, 93 s.

1945 SONRASI İSVEÇ ŞİİRİ ANTOLOJİSİ
Lütfi Özkök-Yüksel Peker, *Yapı Kredi*, 239 s.

ANILTI
Sezer Özşen, 64 s.

GÜL YAPRAKLAR IŞIKLAR İÇİNDE
Raşit Pertev, *Pygmalion*, 144 s.

TUTUKLUNUN GÖNÜLLÜ SÜRGÜNLERİ
Gülbahar Ünlü, *Ceylan*, 80 s.

Roman, Öykü, Anı

YÜKSEK GERİLİM
Adalet Ağaoğlu, *Oğlak*, 191 s.

HADİ GİDELİM
Adalet Ağaoğlu, *Oğlak*, 148 s.

EYLÜLÜN KIZGIN SOLUĞU
Mehmet Başaran, *Çağdaş*, 192 s.

BİR AŞK DAHA
Muzaffer Buyrukçu, *Sel*, 208 s.

BİZİM OYUN
Le Carré, Çeviren : Mehmet Harmancı, *Remzi*, 335 s.

DON QUİJOTE
Miguel de Cervantes Saavedra, Çeviren : Roza Hakmen, *Yapı Kredi*, 906 s.

BİR ÖZYAŞAMÖYKÜSÜ
R. G. Collingwood, Çeviren : Ayşe Nihal Akbulut, *Yapı Kredi*, 120 s.

BAYKUŞUN ADIMI SÖYLEDİĞİNİ DUYDUM
Margaret Craven, Türkçesi : Dilek Yaprak Erdem, *Sel*, 123 s.

YANIK NJÁLL'IN SAGASI
Çeviren : Necmi Ergün, *Yapı Kredi*, 324 s.

KUŞATMA
Füruzan, *Yapı Kredi*, 160 s.

BENİM SİNEMALARIM
Füruzan, *Yapı Kredi*, 196 s.

DEREİÇİ SOKAĞI
Gönül Özgül, *Altın*, 160 s.

Deneme, İnceleme, Anı, Röportaj

GAZZALİ VE ŞÜPHECİLİK
İbrahim Agâh Çubukçu, *Yapı Kredi*, 140 s.

REKABET ÜSTÜ
Edward de Bond, Çeviren : Oya Özel, *Remzi*, 207 s.

UMUDUN GENLERİ
Daniel Cohen, Çeviren : Yeşim Küey, *Kesit*, 320 s.

DRAM SANATININ ALANI
Martin Esslin, Çeviren : Özdemir Nutku, Yapı Kredi, 156 s.

KARA YAZILAR
Ali Göçer, *Yedi İklim*, 142 s.

PASİFİK KIYISINDA
Nedim Gürsel, *Can*, 96 s.

KİTAPLAR KİTABI
Doğan Hızlan, *Yapı Kredi*, 551 s.

BİR DAĞCININ GÜNCESİ
Nasuh Mahruki, *Yapı Kredi*, 137 s.

PİYASA GÜÇLERİ VE KÜRESEL KALKINMA
Editörler : Renee Prendergast, Frances Stewart, Çeviren : İdil Eser, *Yapı Kredi*, 266 s.

MELİH CEVDET ANDAY

YENİ TANRILAR

YASAK

Dünyanın en büyük sorunu barış sorunudur. Çünkü, bu sorun, yeryüzünde kalıp kalmayacağımızla, doğrudan doğruya ilintilidir. Ama buna bakarak, sevişmekten vazgeçmenin, bilimleri, sanatları yüzüstü bırakmanın hiç de gereği yoktur. Çünkü, barış bize gökten inmeyecektir, onu gene biz gerçekleştireceğiz. Nasıl mı? Sevişerek, bilimlerde, sanatlarda sonuna değin ilerleyerek, her alanda kötülüklerle savaşarak, bıkmadan, yılmadan yaşamayı güzelleştirerek...

– Melih Cevdet Anday

ADAM
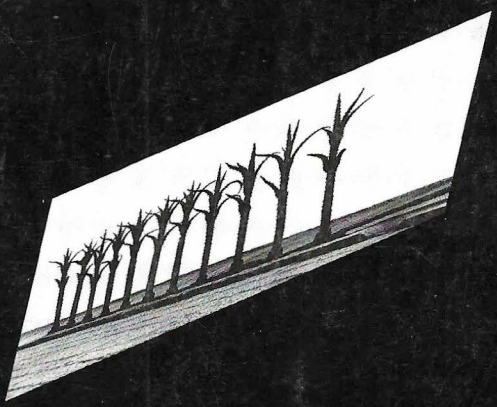
SANAT ADAM